

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

บันทึกการจัดการความรู้
โครงการพัฒนาความรู้เพื่อ
เพิ่มศักยภาพผู้นำชุมชน
และภาคีในโครงการบ้านมั่นคง
ระหว่างวันที่ 17 ต.ค. - 21 ธ.ค. 2568

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
COMMUNITY ORGANIZATIONS
DEVELOPMENT INSTITUTE

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

“บ้านมั่นคง” บ้านเล็กในเมืองใหญ่

“เปิดสังกะสี”

“คนจนเหมือนหญ้าถูกกดทับ เหมือนมีสังกะสี
มาปิดไว้ไม่ให้ขึ้น หญ้าไม่ตายแต่ไม่โต หน่วยงานต้อง
ช่วยเปิดสังกะสี ให้หญ้าได้รับแสง หญ้าก็จะเติบโตได้
ขอบคุณ พอช. ที่พยายามเปิดสังกะสีให้พวกเรา
แต่เราคนที่อยู่ใต้สังกะสี ก็ต้องพร้อมที่จะลุกขึ้น
พอเราถูกเปิดออกเริ่มมั่นใจ ประกาศตัวว่าฉันทำได้”

สุดใจ มิ่งพฤษ์
บ้านมั่นคงเมืองสุรินทร์

“บ้านมั่นคง” บ้านเล็กในเมืองใหญ่

ปีที่พิมพ์	มีนาคม 2569
จำนวนพิมพ์	500 เล่ม
ที่ปรึกษา	นางสาวสมสุข บุญญาปัญญา นางสาวทิพย์รัตน์ นพดลารมย์ นางสาวเฉลิมศรี ระดากุล
ภาพวาด	นายเรืองฤทธิ์ ตีระวนิช
เนื้อหา/ เรียบเรียง	นางสาวนาฏวิภา ชลิตานนท์ นางสาวพรรณทิพย์ เพชรมาก นางสาวพัชรลดา จุลเพชร นางสาวสมจิตร จันทร์เพ็ญ นางสาวเรวดี อุลิต
บรรณาธิการ	นางสาวสุธิดา บัวสุขเกษม นางสาวออมมาศ รัถยานันต์ นางสาววิมลณัฐ ใจเที่ยง
ภาพประกอบ	สำนักงานพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองและชนบท สำนักพัฒนาองค์ความรู้และสื่อสารองค์กร พอช.
ผลิต	โครงการพัฒนาศักยภาพขบวนองค์กรชุมชนและ ภาคีด้านการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
สนับสนุน	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) 912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240 โทรศัพท์ : 0-2378-8300 ต่อ 8857

คำนำ

โครงการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชน และภาคี ในโครงการบ้านมั่นคง เกิดขึ้นจากความริเริ่มของคณะกรรมการโครงการบ้านมั่นคง โดยพิจารณาว่าโครงการบ้านมั่นคงได้ดำเนินการต่อเนื่องมากกว่า 20 ปีแล้ว นับตั้งแต่รัฐบาลได้อนุมัติโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบันโครงการบ้านมั่นคงได้ดำเนินการพัฒนาที่อยู่อาศัยและคุณภาพชีวิตผู้มีรายได้น้อยในจังหวัดต่างๆ ใน 77 จังหวัด มากกว่า 300 เมือง เกิดการพัฒนาและก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในรูปแบบต่างๆ มีผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนานี้ประมาณ 136,255 ครัวเรือน

“โครงการบ้านมั่นคง” แตกต่างจากโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยทั่วไปใน 2 ประเด็น คือ เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยองค์กรชุมชนเป็นหลัก ตั้งแต่การสำรวจข้อมูล การเลือกวิธีปรับปรุง จัดหาที่ดิน ออกทรัพย์ ออกแบบบ้าน ออกแบบชุมชน ดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ รวมทั้งการพัฒนาต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มั่นคงยั่งยืน เป็นโครงการที่ดำเนินการพร้อมๆ กัน ในหลายพื้นที่ที่มีความพร้อม ซึ่งในระยะต่อมามีการพัฒนาเป็นโครงการระดับเมือง ในประเด็นนี้ จึงเกิดการมีส่วนร่วมขององค์กร หน่วยงานท้องถิ่น ภาคีต่างๆ อย่างหลากหลายกว้างขวาง โดยแต่ละเมืองหรือพื้นที่ได้พัฒนาแนวทางและวิธีการให้สอดคล้องกับบริบทนั้นๆ จึงเกิดการพัฒนาคณิตวิธีการที่หลากหลายจากประสบการณ์จริงของนักปฏิบัติตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมา

คณะกรรมการบ้านมั่นคงและการจัดการที่ดิน จึงเห็นสมควรจัดให้มีโครงการพัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน ผู้นำชุมชนและภาคีโครงการบ้านมั่นคง เพื่อสร้างพื้นที่เรียนรู้ขนาดใหญ่ที่ผู้เกี่ยวข้อง และภาคีโครงการบ้านมั่นคงสามารถเข้าถึงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วม เกิดความเข้าใจหลักการแนวทางการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาโครงการให้หลากหลายกว้างขวางยิ่งขึ้น

การพัฒนาศักยภาพในครั้งนี้ มีเนื้อหา 3 ส่วน คือ การศึกษาดูงานในประเทศไทย การศึกษาดูงานต่างประเทศ และการอบรมภาควิชาการ ซึ่งมีการเชิญผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ และองค์กรภาคีที่มีประสบการณ์มาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนในหัวข้อต่างๆ ดังนี้ (1) ไล่ที่ : ฝันร้ายของคนจน (2) ว่าด้วยบ้านมั่นคง (3) กองทุนชุมชน: ปลดล็อกปัญหาสู่เสรีภาพทางการเงินชุมชน (4) จัดหาที่ดินเพื่อทำบ้านมั่นคง (5) การออกแบบวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม (6) การบริหารการก่อสร้าง (7) การพัฒนาที่มากกว่าบ้าน (8) พลังผู้หญิงและคนรุ่นใหม่กับบ้านมั่นคง (9) การสร้างเครือข่ายชุมชน ขบวนการองค์กรชุมชน และการขับเคลื่อนนโยบาย (10) การสร้างกลไกการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและภาคี (11) การแก้ไขปัญหาทั้งเมือง ทั้งนี้ ได้มีการเรียบเรียงเนื้อหาและความรู้ที่เกิดจากการพัฒนาศักยภาพภาควิชาการ และได้มีการจัดพิมพ์ไว้เป็นรูปเล่มเพื่อให้ผู้เข้ารับการพัฒนาศักยภาพและผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

คณะกรรมการบ้านมั่นคงและการจัดการที่ดิน

สารบัญ

บทที่ 1	ไล่ที่ : ฝันร้ายของคนจน	8
บทที่ 2	ว่าด้วยบ้านมั่นคง	18
บทที่ 3	กองทุนชุมชน : ปลดล็อกปัญหาสู่เสรีภาพทางการเงินชุมชน	28
บทที่ 4	จัดหาที่ดินเพื่อทำบ้านมั่นคง	38
บทที่ 5	การออกแบบวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม	42
บทที่ 6	การบริหารการก่อสร้าง	50
บทที่ 7	การพัฒนาที่มากกว่าบ้าน	56
บทที่ 8	พลังผู้หญิงและคนรุ่นใหม่กับบ้านมั่นคง	58
บทที่ 9	การสร้างเครือข่ายชุมชน ขบวนการองค์กรชุมชน และการขับเคลื่อนนโยบาย	62
บทที่ 10	การสร้างกลไกการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและภาคี	66
บทที่ 11	การแก้ไขปัญหาทั้งเมือง	70

1

ไล่ที่ : ฝันร้ายของคนจน

ไล่ที่ : ฝันร้ายของคนจน

- **ก่อนเริ่มดำเนินโครงการบ้านมั่นคง มีชุมชนแออัดทั่วประเทศประมาณ 5,500 ชุมชน** 1.5 ล้านครัวเรือน ประชากรประมาณ 6.75 ล้านคน(1) ซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่มีปัญหาไม่มาก เช่น ชุมชนชานเมือง ชุมชนเก่า ชุมชนที่ดินจัดสรรราคาถูกของเอกชน ชุมชนประเภทนี้ยังมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยไม่มากนัก ชุมชนประเภทที่ 2 คือ ชุมชนที่อยู่ในที่ดินของรัฐ วัด เอกชน ที่ดินผสม ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนที่เช่าหรือบุกรุก รวมประมาณ 3,750 ชุมชน รวมผู้อยู่อาศัยประมาณ 5.13 ล้านคน นอกจากนี้ยังมีชุมชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่นอกชุมชน เช่น ห้องเช่า ลูกจ้างโรงงานที่นายจ้างจัดหาที่อยู่อาศัยให้ กรรมการก่อสร้าง คนไร้บ้าน ฯลฯ
- **คนจนต้องเผชิญกับปัญหามากมาย ในปัญหาต่างๆ ปัญหาที่รุนแรงที่สุด คือ ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย** ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนแออัดส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในการอยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะอยู่อาศัยในที่เช่าของหน่วยงาน เช่น ที่ราชพัสดุ การรถไฟ การท่าเรือ ที่ริมคลอง ฯลฯ ที่ดินวัด และเอกชน รวมทั้งบุกรุกที่ดินว่างเปล่า สร้างที่อยู่อาศัยชั่วคราว ชุมชนเหล่านี้อาจถูกขับไล่ได้ทุกเมื่อที่เจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อื่น
- **จากข้อมูล พ.ศ. 2543 มีชุมชนอยู่ระหว่างการไล่ที่ 180 ชุมชน** และมีข่าวว่าจะถูกไล่ที่อีกประมาณ 256 ชุมชน ประชากรประมาณ 2 แสนคน ช่วงก่อนการรวมตัวกันของเครือข่ายชุมชน การไล่ที่เกิดขึ้นโดยง่าย คนจนที่ถูกไล่ที่ก็กระจัดกระจายไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการเช่าที่หรือบุกรุกในชุมชนอื่นที่ยังไม่ถูกไล่ ทำให้ชุมชนต่างๆ แออัดมากยิ่งขึ้น
- **เครือข่ายชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับชุมชนแออัด** ต่างก็มีประสบการณ์ในการต่อสู้กับปัญหาการไล่ที่มายาวนาน บางชุมชนก็สามารถต่อสู้จนได้ชัยชนะสามารถต่อรองอาศัยอยู่ที่เดิม หรือแบ่งปันที่ดินบางส่วนมาสร้างชุมชน หรือได้ค่ารถถอนบางส่วนนำไปสมทบซื้อที่ดินสร้างชุมชนใหม่ หรือเจ้าของที่ดินซื้อที่แปลงใหม่นอกเมืองให้แทน บางชุมชนต่อสู้แล้วไม่ชนะต้องรื้อย้ายออกไปแต่ก็ทำให้เกิดบทเรียนในการต่อสู้ของชุมชนอื่นๆ ต่อไป หรือส่งผลให้เกิดนโยบายการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดในรูปแบบต่างๆ
- **การไล่ที่ชุมชนพร้อมใจ ในปี พ.ศ. 2531 เป็นกรณีตัวอย่างความรุนแรงในการไล่ที่** ที่ฝ่ายทนายเจ้าของที่ดินใช้กำลังรื้อถอนบ้านในชุมชน มีการพยายามหยุดการไล่รื้อของคนในชุมชนทั้งเด็ก ผู้สูงอายุ ผู้หญิง ฯลฯ แม้ไม่สามารถหยุดการรื้อถอนบ้านได้ แต่ก็นำไปสู่การแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดในระดับนโยบาย ที่รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้การเคหะแห่งชาติจัดซื้อที่ดินสร้างชุมชนใหม่รองรับชุมชนที่ถูกไล่รื้อ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนต่อไป
- **ใช้ปัญหาความเจ็บปวดมาสู่การสร้างพลังสำนึกที่จะต่อสู้ สู่การร่วมสร้างชุมชนใหม่ที่ดีขึ้น** เพื่ออนาคตของลูกหลาน

[1] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เอกสารขออนุมัติโครงการบ้านมั่นคง, พ.ศ.2546

ประสบการณ์จากชุมชนในการต่อสู้การไล่รื้อ

สุปราณี แก้วเกตู จากชุมชนเฉลิมอนุสรณ์ และแม่หมวย (**นิตยา พร้อมพ้อชื่นบุญ**) จากชุมชนคลองเตย เล่าถึงเทคนิควิธีการสำคัญในการต่อสู้ปัญหาการไล่ที่ ได้แก่

- การให้เด็ก ผู้หญิงแถวหน้า สร้างโล่มนุษย์ จับมือกันเป็นด่านไม่ให้ผู้ที่มาไล่เข้ามาในชุมชนหรือที่กำลังชุมนุมเรียกร้อง กันตำรวจที่จะมาจับกุม “เวลานั้นเราคิดว่าต้องช่วยชาวบ้านให้ได้ ต้องหาวิธี เวลาไล่ที่เราจะให้ผู้ชายอยู่หน่วยวางแผน เพราะถ้าผู้ชายอยู่ด้วย ตำรวจจะเอาเรื่อง มีเด็ก ผู้หญิง คนแก่ เป็นแนวหน้า”
- เจรจาต่อรองยื้อเวลา อย่าให้ถูกจับกุม สิ่งสำคัญของแกนนำในช่วงนั้นคือ “วิ่งอย่างเดียว ห้ามถูกจับ เพราะเมื่อก่อนไม่มีมือถือ ติดต่อลำบากไม่สามารถติดต่อหรือประสานงานกับคนข้างนอกได้”
- เงินที่จะใช้ในการต่อสู้ไม่มี เริ่มจากการใช้เงินตัวเอง ดีว่าตอนนั้นข้าวเหนียวแค่ห่อละ 1 บาท หมูปิ้ง 2 บาท อย่างน้อยยังซื้อข้าวกินได้มือหนึ่ง ถ้าไม่มีเงินก็เอาแรงเข้าช่วยกัน อย่างเต็มที่
- การสื่อสาร กระจายข่าว ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้พี่น้องจากชุมชนอื่นๆ มาช่วยกัน การต่อสู้เพียงชุมชนเดียวจะเป็นไปได้ยาก การต่อสู้ของคนจนต้องใช้จำนวนคนที่ออกมาช่วยกันมากๆ ชุมชนที่ประสบปัญหาได้มีกำลังใจ รวมทั้งทำให้ชุมชนอื่นๆ ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา

“ตอนนั้นมีไล่รื้อเยอะ ไฟไหม้ไล่ที่ก็เยอะ แต่ไม่มีโทรศัพท์ เราติดต่อกันไม่ได้ ต้องใช้มอเตอร์ไซด์ขับไปชวนกันมา ไปช่วยกันหน่อย ชุมชนนั้นถูกไล่ คนเหล่านี้พอรู้ว่าถูกไล่ที่ก็จะมารวมตัวกัน เราถูกยืมให้ไล่รื้อทุกวัน ทั้งปี ฉันไปช่วยเธอ เธอจะได้มาช่วยฉัน เราสู้กันว่าต้องช่วยกัน”

- การสร้างแกนนำชุมชนที่มีประสบการณ์แก้ไขปัญหาไล่ที่ สร้างทีมเฉพาะที่จะช่วยรับมือกับปัญหาชุมชนถูกไล่ที่ อย่างเช่น ทีมงานของศูนย์รวมพัฒนาชุมชน hotline housing ฯลฯ
- การหาคนกลางช่วยเจรจาต่อรอง เช่น ผู้ใหญ่ที่เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม นักการเมือง คนที่เจ้าของที่ดินยอมรับนับถือ ฯลฯ
- การยื่นข้อเสนองานออกในการแก้ปัญหา โดยทำความเข้าใจกับเจ้าของที่ดิน และหน่วยงานเกี่ยวข้องว่า ชุมชนไม่ได้ขัดขวางการพัฒนาการทำให้โครงการของรัฐ แต่รัฐต้องสนับสนุนให้ชุมชนมีที่อยู่อย่างมั่นคง เช่น การแบ่งปันที่ดินที่จะทำโครงการให้ชุมชนสร้างที่อยู่อาศัย ชุมชนมีความพยายามแก้ปัญหารวมกลุ่มกันออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย แต่เงินไม่พอ เจ้าของที่ดินต้องช่วยจ่ายค่าที่ดินสร้างชุมชนใหม่ จ่ายค่ารถขนส่งมาพบค่าสร้างบ้านบางส่วน ชุมชนจะย้ายออกแต่ต้องใช้เวลาในการเตรียมตัว อย่างน้อย 1 ปี หรือ 6 เดือน ฯลฯ

“ตอนแรกชุมชนยังไม่มีมารวมตัวกันเท่าไรหรอก จึงไม่ค่อยสำเร็จ มีการรวมกลุ่มกันขึ้นมา ขอเจรจากับเจ้าของที่ดิน ขอเวลา ขอค่าธรรมเนียม เขาก็บอกว่า “ ก็แกมาอยู่ที่ฉันทัน แกจะมาเอาเงินเอาทองอะไรกับฉันทัน ฉันทันให้เวลา 3 เดือนแกต้องออกไป” สุปราณี แก้วเกต

สัญญาณบ่งบอกการไล่ที่ ร้อยอย่างไรว่าจะถูกไล่ที่

ทุกชุมชนที่ไม่ได้อยู่อาศัยในที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ของตนเอง หรือสัญญาเช่าอยู่อาศัยระยะยาว ก็อยู่ในข่ายที่จะถูกไล่ที่ด้วยกันทั้งนั้น

“เมื่อก่อนยังไม่ได้เป็นชุมชน เป็นชาวบ้านที่เข้ามาหากินในเมือง ปลุกบ้านริมทางรถไฟ เพราะไม่มีเงินไปเช่าบ้าน ถ้าเจ้าของที่จะใช้ที่ก็จะเอาประกาศมาติดในชุมชน อย่างชุมชนบุญร่มไทร เอาใบโนติสมาติดให้รื้อย้ายออกใน 15 วัน เราไม่รู้ล่วงหน้า รู้ตอนเขามาติดใบ รัฐมีประกาศแต่คนส่วนใหญ่จะไม่รู้ ถ้าเรามีองค์กรแบบ พอช เราสามารถรู้ล่วงหน้าได้”

กรณี ที่ดินเอกชนที่เช่าอยู่อาศัย

- ที่ดินเปลี่ยนมือ ยกให้ลูกหลาน ไม่อยากเก็บค่าเช่า อยากขายมากกว่า
- หยุดเก็บค่าเช่า แจ้งให้หาที่อยู่ใหม่

กรณี ที่ดินเอกชนบุกเบิกหรือบุกรุกอยู่อาศัย

- มีถนนตัดผ่าน เส้นทางรถไฟไฟฟ้าใกล้เคียงที่ดิน
- การพัฒนาเมือง เมืองขยายออกไป สร้างศูนย์การค้า โรงงาน

กรณี ที่ดินรัฐ

- มีโครงการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค สร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม สร้างถนน ทางด่วน สร้างหรือขยายทางรถไฟ สร้างสถานที่ราชการ โรงงานกำจัดขยะ ฯลฯ

ระดับสัญญาณการไล่ที่

- 1) การมีแผนงานโครงการที่จะใช้ที่ดินบริเวณชุมชนอยู่อาศัย การขายที่ดิน
- 2) การประกาศขอให้ย้ายออก มีหนังสือแจ้งให้ย้ายออก
- 3) การติดประกาศให้ย้ายภายในเวลาที่กำหนด
- 4) การติดหมายศาล ฟ้องขับไล่
- 5) เข้าวัดถอน

การเตรียมการของชุมชนเพื่อรับมือการถูกไล่ที่

1. การเตรียมการภายในชุมชน

1.1 การสำรวจข้อมูลครัวเรือนผู้ได้รับผลกระทบ ถ้ามีข้อมูลเดิมก็นำข้อมูลมาเช็คซ้ำ ผังบ้านเดิมในชุมชน สรุปข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบให้ชัดเจน เช่น มีเด็กกำลังเรียนในโรงเรียนใกล้ชุมชนกี่คน ผู้สูงอายุ คนป่วย คนทำงานในละแวกในบริเวณใกล้เคียงชุมชน หรือคนที่ใช้พื้นที่ชุมชนในการประกอบอาชีพ ฯลฯ เพื่อใช้ข้อมูลในการต่อรองเจรจาเตรียมการพัฒนาที่อยู่อาศัย

1.2 การให้ข้อมูลหรือแจ้งข่าวให้คนในชุมชนรับรู้ (ควบคู่กับการสำรวจข้อมูล) พุดคุยกลุ่มย่อย แลกเปลี่ยนแนวทางแก้ปัญหา เชิญผู้นำจากชุมชนอื่น นักพัฒนาเอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาแลกเปลี่ยน ให้ข้อมูล กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อ **“รุ่นลูก รุ่นหลานเราต้องมีที่อยู่ที่มั่นคง สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น”**

1.3 การตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือระดมทุนในชุมชน เพื่อสร้างทุนในการรับมือกับปัญหา ใช้การออมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงคน จัดกลุ่มย่อย หาผู้นำมาร่วมทำงาน

1.4 การประสานเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา หรือหาแนวทางแก้ปัญหา เตรียมการรับมือ **“แค่ชุมชนเดียวไม่มีสิทธิ์มีเสียงไปคุยกับเขาได้ เราต้องรวมชุมชนที่มีปัญหาเดียวกัน เป็นเครือข่ายไปเจรจาต่อรอง”**

1.5 ปฏิบัติการแก้ไขปัญหา เพื่อให้สามารถยื้อเวลาการไล่ที่ ควบคู่กับการเตรียมการสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยในรูปแบบที่มีความเป็นไปได้ สอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของสมาชิกในชุมชน

2. การเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง

2.1 เจรจาทับเจ้าของที่ดิน ต่อรองให้เกิดการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน โดยเสนอทางเลือกที่เกิดประโยชน์ด้วยกัน ทั้งในส่วนของบุคคลหรือหน่วยงานเจ้าของที่ดิน หน่วยงานที่จะใช้ที่ดิน ทำโครงการชุมชนที่อยู่อาศัยเดิม เช่น เสนอเรื่องคนอยู่ร่วมกับคลอง ขยับบ้านขึ้นจากคลองให้สามารถสร้างเขื่อนกันน้ำท่วมได้ จัดที่ริมคลองเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน กรณีที่เอกชนถ้ายอมซื้อที่ดินแปลงอื่นที่ราคาต่ำกว่าให้ชาวบ้าน ที่แปลงเดิมก็จะสามารถทำโครงการได้เร็ว การจ่ายค่ารื้อถอนช่วยให้ชาวบ้านนำไปสมทบซื้อที่ดินหรือสร้างบ้านใหม่ ย้ายออกไปเร็วขึ้น ฯลฯ

2.2 การใช้สื่อ เวทีสาธารณะ การเดินขบวน เพื่อสื่อสารให้หน่วยงานรัฐ สาธารณะได้รับรู้เข้าใจ เป็นเครื่องมือในการเจรจา จากกรณีชุมชนเดียวสู่การแก้ปัญหาระดับนโยบาย

3. เปลี่ยนปัญหาเป็นการพัฒนาเสนอทางเลือกที่ดีกว่า แบ่งปันที่ดิน สร้างเงื่อนไขได้ ชุมชนอยู่ที่เดิมได้ เปลี่ยนจากชุมชนแออัดเป็นชุมชนที่มั่นคง การแลกที่ดินให้เจ้าของที่ซื้อที่แปลงใหม่แทนแปลงที่ตั้งชุมชนเดิม นำเงินค่ารถถอนไปซื้อที่ดินสร้างชุมชนใหม่

มุมมองนักพัฒนาเอกชนกับการต่อสู้เรื่องการไล่รื้อ

อภัยพร จันทรา นักพัฒนาอิสระ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการไล่ที่ ดังนี้

กรณีตัวอย่างชุมชนที่ผ่านการแก้ปัญหาถูกไล่ที่

1. การไล่รื้อที่ริมคลองบางอ้อ ปี พ.ศ. 2526 เป็นกรณีตัวอย่างการไล่รื้อด้วยความรุนแรง ใช้คอมมานโดเข้ารื้อถอนบ้าน แทรกเตอร์ไถบ้าน จับกุมชาวบ้าน ใช้ความรุนแรง ผู้หญิง คนแก่ ต้องก้มกราบขอไม่ให้รื้อบ้าน นอกจากชุมชนบางอ้อแล้วยังมีชุมชนตรอกไฟสิงโต ชุมชนรัชดาที่ไล่รื้อเพื่อสร้างถนนรัชดาภิเษก ศูนย์การประสมแห่งชาติศิริคดี นำไปสู่การประท้วงหน้าทำเนียบ 15 วัน เพื่อกดดันให้เกิดการแก้ไขปัญหา การรวมตัวเพื่อต่อสู้การไล่ที่ในครั้งนั้น นำมาสู่การจัดตั้งองค์กรชาวบ้าน คือ **“ศูนย์รวมพัฒนาชุมชน”** ขึ้น ในปี พ.ศ. 2529 มีการระดมมวลชนไปหนุนช่วยกันเพื่อป้องกันชุมชนไม่ให้ถูกจับ รวมทั้งกดดันให้เกิดการเจรจากับเจ้าของที่ดิน และกลายมาเป็นวัฒนธรรมการต่อสู้ของคนจนเมือง มรดกตกทอดมาถึงขบวนการชาวสลัมในรุ่นต่อมาอย่างเครือข่ายสลัมสี่ภาค

2. การไล่รื้อสลัมพระราม 3 เป็นการไล่รื้อเมื่อมีการก่อสร้างถนนพระราม 3 พัฒนาเมืองเศรษฐกิจขนาดใหญ่ที่เชื่อมต่อกับย่านคลองเตยถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนป้อมเอสโซ่ และชุมชนคลองด่านเหนือ ถูกไฟไหม้ เอกชนเจ้าของที่ดินและสำนักงานเขตปิดประกาศไม่ให้เข้าไปก่อสร้าง พื้นongเครือข่ายสลัมสี่ภาคเกือบร้อยคน เตรียมอุปกรณ์เข้าไปก่อสร้างบ้านกันในช่วงกลางคืน เพื่อยึดพื้นที่การอยู่อาศัยเดิมไว้ เป็นวิธีการจัดการปัญหาถูกไล่ที่ชุมชนที่ถูกไฟไหม้หรือถูกเผาไล่ที่เพื่อเอาที่ดินคืนไปพัฒนาธุรกิจ

3. บูดเดือดที่กระทู้มเดี่ยว ชุมชนกระทู้มเดี่ยว เขตห้วยขวาง เป็นชุมชนที่ถูกฟ้องขับไล่โดยศาลมีคำพิพากษาให้ชาวชุมชนกระทู้มเดี่ยวรื้อย้ายออกจากพื้นที่ การรื้อถอนบ้านเรือนในชุมชนกระทู้มเดี่ยวเกิดเหตุบานปลายเพราะมีการใช้กำลังทำร้ายชาวบ้านคนหนึ่งถึงขั้นต้องนำส่งโรงพยาบาล ฝ่ายชุมชนก็เตรียมพร้อมในฐานะที่มั่น เตรียมเด็กและผู้หญิงพร้อมน้ำปลาร้าไว้รับมือกับฝ่ายทนาย จากปี พ.ศ. 2543-2549 บังคับคดีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 อยู่มาได้ 6 ปี ถือว่าอยู่มานาน ทรอด เพราะมีกำลังต่อต้านในพื้นที่ โดยมีผู้หญิงเด็ก และศูนย์รวมพัฒนาชุมชน รวมกำลังไปหนุนช่วย มีการจัดชุมชนประท้วงที่หน้าทำเนียบเรียกร้องให้นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เข้ามาเป็นคนกลางเจรจาไกล่เกลี่ยกับฝ่ายเจ้าของที่ดิน โดยต้องการให้ยุติการจับกุมชาวบ้านและแสวงหาทางออกร่วมกัน จนเอกชนเจ้าของที่ดินยอมซื้อที่ดินแปลงใหม่บริเวณถนนกรุงเทพรักษา

4. ตำนานต่อสู้ที่ช่องลม-หลังฉาง เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินการรถไฟ สำนักระบายน้ำ กทม. ได้ติดป้ายให้ชาวบ้านย้ายออกเพื่อทำอุโมงค์ระบายน้ำจากมักกะสันลงสู่เจ้าพระยา มีบริษัท ช.การช่าง เป็นผู้รับเหมา บริษัทรับเหมาทำหนังสือให้ชาวบ้านเซ็นเพื่อรับค่ารื้อถอนแล้วย้ายออก ชาวบ้านบอกกันว่าอย่าเพิ่งเซ็นรับเงิน แล้วก็รีบประสานไปที่เครือข่ายสลัมสี่ภาค ชาวบ้านรวมตัวกันร้อยกว่าคน ไปขอข้อมูลโครงการที่สำนักระบายน้ำ มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหา แต่บริษัทรับเหมาเร่งการทำงานโดยชนเครื่องจักรกลหนักเข้าพื้นที่ เริ่มถมที่จนทำให้บ้านในชุมชนพังไป 3 หลัง ชาวบ้านช่วยกันทำสะพานข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งของคลอง แล้วไปกางเต็นท์ ทำแคมป์กินนอนกันในพื้นที่ของ ช.การช่าง จากนั้นทำรั้วกันเขตเพื่อไม่ให้บริษัทถมทรายต่อ ได้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ มีเครือข่ายชุมชนจากทุกภาคนำเสบียงอาหารมาให้ เสิญ่นักวิชาการ ครูประทีป กรรมการสิทธิฯ ที่วีช่อง 9 ก็มารายงานข่าว เจริญขอแลกที่ดินการรถไฟฯ แปลงที่อยู่ติดกับชุมชนช่องลม-หลังฉาง ได้เช่าที่ดินในแปลงใกล้เคียงกับที่เดิมขนาด 6 ไร่ 22 ตารางวา

5. หยุดการไล่รื้อที่ดินคูคลอง วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2541 ชาวสลัมประมาณ 1,000 คน ในนามเครือข่ายสลัมสี่ภาค ได้จัดประชุมที่หน้าศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร เพื่อกดดันให้ กทม. มีนโยบายหยุดไล่รื้อ และผ่อนปรนการอยู่อาศัยของชุมชนริมคลองด้วยกันให้ **“คนกับคลอง”** อยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องรื้อย้าย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม คูคลอง รวมทั้งพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัย การเจรจาใช้เวลากว่า 3 ชั่วโมง แต่ในท้ายที่สุด ความเหนื่อยยากของชาวบ้านก็ไม่สูญเปล่า โดยผู้ว่าฯ (พิจิตต รัตตกุล) ประกาศนโยบายว่า **“การไล่รื้อ คำๆ นี้จะไม่มีในพจนานุกรมอีกต่อไป คนกับคลองต้องอยู่ร่วมกันได้ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมดูแลรักษา จัดการร่วมกันว่าจะอยู่อย่างไร จะพัฒนาอย่างไร ไม่จำเป็นต้องย้ายชุมชนไปอยู่นอกเมือง เมืองน่าอยู่จะต้องประกอบด้วยทุกส่วน ไม่ใช่จะมีแต่ตึกสวยงาม บ้านหลังใหญ่ ต้องมีคนจนด้วย คนจนก็ต้องอยู่ร่วมกับเมืองได้”**

ยุทธวิธีสำคัญในการต่อสู้เรื่องการไล่รื้อ

- 1. ชุมชนจะต้องมีการจัดระบบ** การรวมกลุ่มภายใน เมืองคักรชาวบ้าน มีมวลชน และไม่ควรต่อสู้การไล่รื้อชุมชนเดียว ต้องเป็นองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน หลักการสำคัญคือ ถ้าไล่ชุมชนหนึ่งเท่ากับไล่ชุมชนทั้งหมด ยุคนั้นมีประมาณ 100 ชุมชน พี่น้องเราบอกกับนายเจ้าของที่ดินว่าถ้าคุณไล่เราก็เท่ากับว่าไล่อีก 100 ชุมชนด้วย
- 2. รู้ข้อมูลชุมชนจะต้องสืบค้นข้อมูลของฝ่ายที่มาขับไล่** เช่น รู้ว่าเป็นที่ดินของใคร เป็นตัวจริงหรือตัวปลอม มีเอกสารสิทธิถูกต้องหรือไม่ มีวัตถุประสงค์การใช้ที่ดินอย่างไร ลักษณะของโครงการที่จะกระทบต่อชุมชน รวมถึงระยะเวลาในการดำเนินการ ฐานข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ชุมชนอยู่ในสภาพ **“รู้เขา”** และสามารถใช้อ้างอิงวางแผนการทำงานได้ เช่น โครงการรถไฟต้องรู้ว่าเอาที่ดินไปทำอะไร ให้เอกชนเช่าได้เราก็ต้องเช่าได้ เราต้องรู้ข้อมูลแล้วเอาไปสู้เชิงนโยบาย กรณีเจ้าของที่ดินเอกชนมาไล่ ก็ต้องดูว่าเขาไล่จริงหรือไม่ เป็นนายหรือใครมาแอบอ้าง
- 3. ปฏิบัติการต่อต้านการไล่รื้อ** จะต้องมีการป้องกันชุมชนไม่ให้ถูกขับไล่ ต้องถ่วงเวลาไว้เพื่อการต่อรอง ถ้าเรายอมแพ้ก็ไม่มีอำนาจต่อรอง ถ้าไล่ไม่ได้ก็จะให้เปิดการเจรจา การต่อต้านไม่ใช่เราไม่ทำอะไร ไม่รื้อไม่ไปไหน แต่ต้องมีข้อเสนอทางออก ต้องไปขึ้นศาล สร้างบ้านชั่วคราวไปด้วย ทำความเป็นไปได้ที่ไม่ต้องรื้อออกจากที่เดิม ทำยาส์สุดคนกลางรัฐมนตรีในสมัยนั้นก็ต้องมาเจรจา การใช้เด็ก ผู้หญิง มีกระบวนการเจรจา ขัดขวางการทำงานของบริษัทต่างๆ มีการหาสื่อพันธมิตร แนวร่วม สส. สว. กรรมการสิทธิ ทวี สื่อต่างๆ มาช่วยเหลือ หากพี่น้องอันตรายนี้ไม่ได้ก็จะหมดอำนาจการต่อรอง
- 4. แนวร่วมพันธมิตร คนจนอยู่โดดๆ ไม่ได้ ต้องมีพันธมิตร** ซึ่งพันธมิตรอันดับหนึ่งคือคนจนด้วยกัน มีเครือข่ายบ้านมั่นคง 5 ภาค ทำอย่างไรให้เกิดการเชื่อมโยง แล้วอย่าไปเชื่อมแค่ผู้นำต้องมีมวลชนด้วย ยิ่งมีมวลชนจำนวนมาก ถ้าจะเล่นเรื่องไล่รื้อต้องสะสมมวลชน เครือข่ายบ้านมั่นคงอาจจะมีการยุทธอื่น เช่น ออมทรัพย์เชื่อมกันเป็นเครือข่ายหนุนเสริม แต่ในสถานการณ์ไล่รื้อจำเป็นต้องใช้อีกแบบหนึ่ง หัวใจสูงสุดคือ การมีกำลังมวลชน
- 5. การสร้างกระแสกับสาธารณะ** การทำให้เป็นประเด็นเชิงนโยบายเป็นสิ่งสำคัญ ทำอย่างไรให้พลิกจากผู้ถูกกระทำให้เป็นฝ่ายกระทำ เช่น ในปี พ.ศ. 2542-2543 ขอนแก่นถูกการรถไฟไล่รื้อเอาที่ดิน เกิดขบวนมาชุมนุมที่กรุงเทพฯ แล้วก็พลิกนโยบายจากการไล่รื้อให้เป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ จนเป็นการแบ่งปันที่ดิน แบ่งปันที่ดินรถไฟเพื่อที่อยู่อาศัยชุมชนเมือง เรามีข้อมูลว่าที่ดินรถไฟเหลือเยอะให้นำมาแบ่งปัน เป็นฐานข้อมูลในการเจรจา เราต้องยกระดับจากไล่ที่ไปสู้เชิงนโยบาย เช่น ริมคลอง รถไฟ ถ้ามีนโยบาย การไล่รื้อระดับพื้นที่จะน้อยลง
- 6. ชุมชนต้องมีข้อเสนอเชิงทางเลือก** เช่น ขอปรับปรุงที่เดิม จะทำโครงการอะไรบ้าง เช่น ขยับบ้านพื้นคลอง ดูแลสิ่งแวดล้อมให้สังคมเห็นว่ามีคามตั้งใจในการแก้ปัญหา ไม่ใช่อยู่แบบนี้โดยไม่มีสนใจอะไรเลย
- 7. ต้องมีการเจรจาว่าจะหาทางออกอย่างไร** ชาวบ้านต้องเป็นผู้กำหนดข้อเสนอ ข้อเสนอต่อรอง การหาที่ดินรองรับ การทำโครงการต่างๆ

ยุทธวิธีสำคัญในการต่อสู้เรื่องการไล่รื้อ

“ความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัญหาไล่ที่ที่สำคัญมาก การจัดการปัญหาไล่ที่ของประเทศไทย มีประวัติศาสตร์ พัฒนาการ จากเรื่องพร้อมใจ เวลาที่ชาวบ้านที่ไม่มีสิทธิ์เกิดปัญหาการไล่ที่ จากสถานะที่ไม่มีสิทธิ์เลย ไม่มีค้อนเคียวแล้วต่างคนต่างแก้ ชาวบ้านจะเป็นเหยื่อที่ถูกกระทำ สู้พัฒนาการเมืองค์กรช่วยเชื่อมโยงหนุน ช่วยเริ่มต้นด้วยการพัฒนา รู้วิธีต่อรอง โบกมือเรียก มีเพื่อน มีการพัฒนาความรู้ มีการจัดตั้งอย่างไร อยากรู้ก็ตามพบว่า ความพยายามแก้ปัญหาด้วยตัวเองตามลำพังไม่พอ นำไปสู่การร่วมมือ มีเครือข่าย มีศูนย์รวม พัฒนาชุมชน มีการเคลื่อนคนไปช่วยกันแก้ไข ไปเรียนรู้แล้วแต่ละคนก็ไปช่วยก็เข้าใจว่าเราต้องทำอะไรบ้าง มีการทำการบ้าน มีข้อมูล เกิดการเชื่อมโยง เกิดเครือข่าย จากเครือข่ายของศูนย์รวมจะเริ่มหมุนไปสู่การหาวิธีการแก้ปัญหาลี้ที่ซึ่งทำให้เกิดผลในหลายๆ พื้นที่ พัฒนาไปสู่การไขปัญหาในระดับชาติ เช่น ชุมชนริมคลอง ก่อนหน้านั้นแม้จะมีโครงการที่บางบัว เป็นจุดเริ่มต้นของโครงการบ้านมั่นคง แต่ตอนหลังมีการเรียนรู้ว่าโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่จะแก้ปัญหาน้ำท่วม จะส่งผลให้ชุมชนริมคลองทั้งหลายถูกไล่ที่ทั้งหมด เราจะเจอจากทั้งหมดเลยได้ไหม เอาเรื่องนโยบายของรัฐมาเชื่อมโยงชุมชน แล้วไปเจรจาต่อรอง เอานโยบายน้ำท่วมมาเป็นข้อเสนอของขบวนการริมคลอง จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนริมคลองทั้งหมด พัฒนาการช่วงหลังสุดชุมชนริมทางรถไฟรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเคลื่อนพร้อมกันทั่วประเทศ เพื่อแก้ปัญหาลี้ที่ 20,000 กว่าครัวเรือนทั่วประเทศ จนมาสู่การแก้ไขปัญหาระดับชาติของชุมชนริมทางรถไฟ”

สมสุข บุญญะบัญชา
ประธานคณะกรรมการบ้านมั่นคงและจัดการที่ดิน

บทเรียน “สถานการณ์ปัญหาการไล่ที่ในประเทศไทย”

“ยุคนี้ มีเม็ลสุปราณี บำลศรี บำลวาลย์ เกิดเหตุที่ไหนก็จะไปช่วยเพื่อนที่ถูกไล่รื้อ ใช้เงินส่วนตัวไปเพื่อช่วยเพื่อน สมัยนั้นชาวบ้านยังไม่รวมตัวกันเท่าไร ก็รวมตัวกันขึ้นมาหลายชุมชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อคุยกับเจ้าของที่ดิน เพื่อต่อรองขอเช่าเวลา/ค่าชดเชย แต่เขาก็ไม่ให้ เพราะเป็นที่ดินของเขา เรียกร้องกันในซอยอ่อนนุช มันเป็นเรื่องยาก พวกเราได้มีการยื่นไปบ้านนายกชาติชาย นายกรัฐมนตรีให้หลายมือ ที่ผ่านมาก็ไปมาหลายมือจนรู้จักตำรวจ ก็ส่งสัญญาณให้กับพวกเขา แทนน้ำที่ต่างบอกกันว่าให้ป้องกันตัวเอง อย่าให้ถูกจับ ต้องหาวิธีการเอาตัวรอดเพื่อหลุดจากงล้อมของเจ้าหน้าที่ ต้องหาวิธีช่วยชาวบ้านให้ได้ **วิธีสร้างให้เด็กและผู้หญิงเป็นด้านหน้า เพื่อเป็นเกาะป้องกันเจ้าหน้าที่** ผู้ชายเป็นหน่วยวางแผน ก็พาเราไปช่วยกันไถ่คืนคน มีรถมีข้าวปลาอาหาร ก็เอามาช่วยกัน”

แม่อ Dao (สุปราณี)
ชุมชนเฉลิมพระนคร เขตวัฒนา กทม.

อวยชัย สุประเสริฐ
ชุมชนศาลเจ้าพ่อสมบุญ (64)

เครือข่ายริมคลองลาดพร้าว เป็นโครงการที่ได้รับผลกระทบจากรัฐบาล ที่มีโครงการสร้างเขื่อนจากผลกระทบจากน้ำท่วม ปี 2554 การไล่รื้อชุมชนริมคลอง “ทำเขื่อน จะทำอย่างไรให้ชุมชนที่ถูกรื้อถอนหนีออกจากพื้นที่ เพื่อสร้างเขื่อนระบายน้ำได้” ถ้าย้ายชุมชนจะพาเขาไปอยู่ที่ไหน มีแนวทางให้ยื้อคือ อาศัยอยู่ในบริเวณเดิม หรือย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ในยุคที่ได้รับผลกระทบ เป็นยุครัฐบาล คสช. “ศาลเจ้าพ่อสมบุญต้องทำให้เป็นตัวอย่าง ให้พื้นที่ใกล้เคียงได้เห็น ในกระบวนการต้องเรียกคนในชุมชนของเราคุยกันก่อน เพื่อทำความเข้าใจในการถูกไล่รื้อ และมีส่วนไหนที่รัฐบาลจะช่วยเหลือส่วนไหนที่ชุมชนต้องรับผิดชอบเอง คน พอส และเครือข่ายชุมชน ก็จะไปช่วย แนะนำทำโครงการบ้านมั่นคง มีการส่งเสริมให้จัดการออมทรัพย์ สร้างวินัยการออม พวกเราเป็นคนจนผู้มีรายได้น้อย บุกรุก อยู่ฟรีมาโดยตลอด ก็ต้องทำความเข้าใจกับสมาชิกเป็นอย่างมาก ในการอยู่อย่างถูกต้อง มีการเข้าที่คืนกับเจ้าของที่ดิน (กรมธนารักษ์) **ในระหว่างนั้นก็จะใช้ข้อมูล/สำรวจข้อมูลกับสมาชิกไปด้วย**

นิตยา พร้อมพอลนุกุน
แกนนำชุมชนคลองเตย

การไล่รื้อชุมชนสมัยนี้มีสุวิทย์ วัฒนะ และสุชาติ ผิวสว่าง ทำงานที่มูลนิธิของประภังกร เช่น ชุมชนดงพืชมงคลของสุปราณี ก็ถูกไล่รื้อเช่นกัน กรณีชุมชนอ่อนนุช ๓30 เริ่มต่อสู้กันตั้งแต่ พ.ศ.-๕๖ ช่วง 2 เดือนนี้ มีทั้งพี่น้องจากคลองไผ่ล่งหัด และพี่น้องจากบ่อนไก่ พอพี่น้องถูกไล่รื้อมาช่วยกัน เพราะชุมชนบุกรุกถูกไล่รื้อทุกบริเวณ/ทุกปี คนในชุมชนเมื่อรู้ว่าเราจะต้องถูกไล่รื้อในอนาคต พวกเราจึงช่วยตัวเองไว้ก่อนว่า วันที่เกิดเหตุ พวกเราไปบ่งเพื่อให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาแล้วเข้าถึงชุมชน **เรื่องที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดในเมืองเราต้องไปช่วยเพื่อน มีความจำเป็นต้องไปช่วยกัน มีคือสิ่งสำคัญ**

อิกยู่ย์ จินตรา
นักพัฒนาอิสระ

ประสบการณ์ “การต่อต้านการไล่รื้อ”
สถานการณ์ไล่รื้อมีมาช้านาน รุนแรง “ต้องมีการก่อตั้งองค์กรของประชาชน/ชาวบ้าน **มีเครือข่าย มีพี่เลี้ยง**” สมัยนั้นถูกไล่ที่ทั้งมาไล่ที่ ไส้ร้อยปลุกสร้าง แบ่งถูกไล่ที่ในรูปแบบใด “เราต้องยึดพื้นที่ไว้ด้วยดิน” แม้จะดีดิน ก็ต้องลุยรื้อกัน” แม้จะมีระยะยาวนานเพียงใด **พลังการต่อสู้ การรวมพลังคน ต่อต้านในพื้นที่ เครือข่ายต้องมีการใช้วิธีและเจรจา กับหน่วยงาน** เพื่อเป็นแกนกลางในการเจรจา ยุคนั้นคือ อ.ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม **การมีข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ** แต่ละฝ่ายที่มีการวางยุทธวิธีเพื่อสู้กับเจ้าของที่ดินและชาวบ้าน “ชาวบ้านที่มีวิธีการต่อรองการทำงานของตัวเองที่ดี เพื่อนำไปสู่การเปิดโต๊ะเจรจาระหว่างชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ เจ้าของที่ดิน หน่วยงาน และสื่อมวลชน” คนจนได้รับการถูกไล่รื้อจากนโยบายของรัฐ “ต้องมีวิธีคิดและนำเสนอจัดการ” **“คนจนต้องอยู่ร่วมกับคลองหรือพื้นที่ให้ได้”**

สัญญาณบอกเหตุ ชาวบ้านจะไม่รู้ว่าโดนไล่ที่ตอนเมื่อไหร่!!!
ชาวบ้านอยู่ใครอยู่ไหน ต้องรวมตัวกันจึงจะรอด สำหรับพื้นที่บุกรุกใคร พวกเราอาศัยในที่ดินรถไฟ มาทำมาหากิน หาเช่ากินค่า อยู่ใครอยู่ไหน อยู่จนมาเป็นชุมชน ช่วงเริ่มต้นก็เป็นเรื่องยาก กว่ารวบรวมกลุ่มรวมตัวกัน เจ้าของที่ดินส่งหมายเพื่อให้คนที่ยุ่กรุกย้ายออก จนมา**หาวิธีการมาประชุมร่วมกัน** ช่วงนั้นพวกเราไม่มีความรู้ และได้ชื่อว่า “พอช” มีโครงการบ้านมั่นคงในเขตราชเทวี ก็ได้**ประสานคุยกับหน่วยงาน (พอช)** เพื่อให้ลงคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบุกรุกใคร เสนอข้อมูลพื้นที่กัน “**หนึ่งชุมชนไม่มีพลัง มีสิทธิ มีเสียงในการต่อรองได้ ต้องรวมตัวเป็นเครือข่าย จึงจะไปต่อรองกับเจ้าของที่ดินได้**”

ชาว เกิดอารีย์
ประธานเครือข่ายชุมชนเมือง ผู้ได้รับผลกระทบรถไฟ (บพฟ.)

“คนจนมีสิทธิในการเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัยของตนเองได้”

- บทเรียน/กลยุทธ์ภาคประชาชน-กระบวนการต่อสู้การมีสิทธิในที่อยู่อาศัย**
1. มีมวลชน มีเครือข่าย มีองค์กรภาคประชาชน “คนจนต้องไม่ทิ้งกัน สร้างฐานมวลชน”
 2. มีข้อมูลนโยบาย/ชุมชน/เครือข่าย โดยเวลาพื้นที่ของรัฐ จะเป็นนโยบายของรัฐ
 3. สร้างอำนาจการต่อรอง มีกระบวนการยึดพื้นที่ ปฏิบัติการต่อต้านการไล่รื้อ ต้องยืนพื้นที่ ต้องปิดห้อง ไม่ยอมแพ้ ประชาทุกจุดที่เกี่ยวข้อง เพื่อนับให้กตระนงในการเจรจา/ต่อรอง มีแนวทาง/มีข้อเสนอ/มีการออก “กระบวนการยืนยันการ(ไม่)ถูกไล่รื้อ”
 4. **แนวร่วมพันธมิตร** ทั้งพันธมิตรคนจน มีกระบวนการเชื่อมโยงเครือข่าย ไม่ใช้มีแค่ผู้นำต้องมีมวลชนเพื่อสร้างพลังกัน เป็นหัวใจสำคัญ
 5. **การสร้างกระแส/การสร้างประเด็นเชิงนโยบาย** พลังจากผู้ถูกรื้อทำ เป็นผู้ต่อสู้อย่างมีศักดิ์ศรี “จากเรื่องไล่ที่ ให้เป็นนโยบายเชิงนโยบายของรัฐบาล”
 6. มีข้อเสนอเพื่อให้เกิดการเลือก/แนวทาง “ชาวบ้านเป็นผู้นำกำหนดข้อเสนอ”

ท่าเรือคลองเตย กรุงเทพฯ มีที่ดินกว่า 2,300 ไร่
ชาวคลองเตยขอแบ่ง 10 เปอร์เซ็นต์มาสร้างที่อยู่อาศัย รองรับชาวชุมชนคลองเตย 43 ชุมชน
ประมาณ 80,000 คน

ชาวชุมชนริมทางรถไฟย่านราชเทวี กรุงเทพฯ

2 ว่าด้วยบ้านมั่นคง

ว่าด้วยบ้านมั่นคง

โครงการบ้านมั่นคงคือโครงการสนับสนุนการพัฒนา และแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยทั้งชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก กลุ่มบ้านเช่าการจัดกระจายนอกชุมชนที่ไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยทั้งในเมืองและชนบท เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติ เชื่อมโยงกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจของเมืองและพื้นที่

ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของคนจน

สืบเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ หลายประการ ได้แก่

- **ปัญหาด้านเศรษฐกิจ** การเป็นคนจนทำให้ขาดแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนา รวมทั้งการจัดหาที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้ในระบบ ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่าที่ดินและที่อยู่อาศัยในระบบได้
- **ปัญหาด้านที่ดินและที่อยู่อาศัย** คนจนถูกมองว่าไม่ถูกกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิ์พื้นฐานในการมีที่ดินและที่อยู่อาศัย ส่วนมากเป็นการอยู่อาศัยชั่วคราวเพื่อรอปัญหา โอกาสที่จะมีที่อยู่อาศัยและที่ดินมั่นคงจากตลาดบ้านเอกชนราคาถูกหรือบ้านการเคหะ ก็ไม่สามารถจ่ายได้ หากจ่ายได้ก็ต้องอยู่ไกลจากแหล่งงานออกไป จึงเหมือนถูกตัดออกจากตลาดที่อยู่อาศัยที่เป็นทางการโดยปริยาย
- **ปัญหาของสังคมและการเมือง** คนจนมักไม่ได้รับการยอมรับ ไม่รับรู้สิทธิ์พื้นฐาน ไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาใด ๆ ขาดการดูแลและรับบริการจากรัฐในฐานะพลเมือง

ทำไมจึงต้องบ้านมั่นคง

1. **โครงการบ้านมั่นคงเปลี่ยนแนวคิดและวิธีดำเนินการให้ชาวบ้านเป็นแกนหลักในการพัฒนา** โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ หนุนช่วยซึ่งกันและกัน สร้างพลังและอำนาจการต่อรองในการมีส่วนร่วมพัฒนาตนเองและสังคมในมิติต่างๆ เช่น การสร้างกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นฐานทุนภายใน และร่วมกันบริหารจัดการเงินทุนเหล่านี้ด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน เช่น ปัญหาที่ดินหรือที่อยู่อาศัย ปัญหาเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สวัสดิการชุมชน

การที่ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยตัวเอง ได้สร้างอิสระให้ชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งด้านการเงิน การได้รับการยอมรับ การมีส่วนร่วมในการพัฒนา เปลี่ยนสถานะจากผู้บุกรุกหรือผู้ถูกกระทำให้มีบ้านของตนเองอย่างถูกต้อง จากกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการยอมรับสู่ความเป็นพลเมืองเต็มขั้นด้วยศักดิ์และสิทธิ์ตามกฎหมาย

“เพราะการไม่มีบ้าน ทำให้เรามีพลัง ทำให้มองเห็นเพื่อนคนอื่นๆ ที่เดือดร้อน อยากมีบ้านด้วยกัน เราต้องมีความหวัง ความฝัน หัวใจคือความเดือดร้อนจากตัวเอง จากชีวิตบ้านเช่า หาเช่ากินค่ามา 30 ปี ทำให้ต้องลุกขึ้นมา ต่อสู้เพื่อให้ได้ มีบ้าน รวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหา สร้างความร่วมมือกับหน่วยท้องถิ่น”

สนอง รวยสูงเนิน
บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

2. เป็นเครื่องมือในการสร้างคนและพลังแห่งการจัดการตนเอง บ้านมั่นคงเป็นเครื่องมือสำคัญในการฝึกให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผ่านการบริหารคน งบประมาณ และแผนงานอย่างเป็นระบบ หัวใจอยู่ที่การเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อผู้อยู่อาศัย โดยมองว่าผู้เดือดร้อนคือพลังทางสังคมไม่ใช่ภาระหรือปัญหา ซึ่งจะช่วยให้การขับเคลื่อนงานก้าวข้ามอุปสรรคต่างๆ ไปได้ การได้รับเกียรติและความไว้วางใจจากหน่วยงานให้บริหารจัดการงบประมาณด้วยตนเอง จึงเป็นจุดแข็งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจและสามารถในการตัดสินใจเพื่ออนาคตของตนเอง และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคนและขยายผลไปสู่มิติอื่นๆ ที่มากกว่าเรื่องที่อยู่อาศัย ทั้งการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การจัดสวัสดิการสังคม และการดูแลสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ กระบวนการนี้จึงเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน เปลี่ยนจากผู้ถูกเบียดเบียนที่ดินสู่การเป็นเจ้าของชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืนร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน

“บ้านมั่นคงเป็นเครื่องมือในการจัดการตนเอง มีระบบบริหารจัดการร่วม จากการทำงานกับหลายหน่วยงาน พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญกับประชาชน แต่ พอช. ให้เกียรติพี่น้องคนจนในการให้บริหารงบประมาณ ดังนั้นเราต้องบริหารงบประมาณให้ตรงกับแผนงาน การทำบ้านมั่นคงเป็นการสร้างคน ที่มากกว่าเรื่องบ้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม”

นุชจรี พันธุ์โสม
บ้านมั่นคงชุมชนรุ่งมณีพัฒนา เขตวังทองหลาง

3. จากการมีที่อยู่อาศัยสู่การมีศักดิ์ศรีและอำนาจกำหนดตนเอง โครงการบ้านมั่นคง มอบโอกาสและสิทธิที่ชอบทำให้กับคนจน โดยเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้บุกรุก” ที่อยู่อย่างหวาดระแวง ให้กลายเป็น “เจ้าของที่ดิน” และบ้านที่ถูกต้องตามกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพนี้ ส่งผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้คนตัวเล็กตัวน้อยกลับมามีศักดิ์ศรีและได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้าง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่เกิดความภาคภูมิใจในที่อยู่อาศัยของตน กล้าที่จะเปิดบ้านต้อนรับเพื่อนฝูง ซึ่งเป็นการปลูกฝังความเชื่อมั่นและสร้างรากฐานที่ดีให้กับอนาคตของลูกหลานในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น บ้านมั่นคงยังเป็นจุดเริ่มต้นของการ **“เปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกกำหนดเป็นผู้กำหนด”** โดยสร้างพลังให้คนจนกล้าลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในเชิงนโยบาย จากเดิมที่เป็นเพียงฝ่ายรอรับความช่วยเหลือ สู่การเป็นผู้ที่มีข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขปัญหาคือ ผู้บริหารประเทศ โครงการนี้ไม่ใช่แค่การสร้างบ้าน แต่เป็นการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน โดยพิสูจน์ให้เห็นว่าพลังของชุมชนสามารถเป็นแรงผลักดันสำคัญในการพัฒนาเมืองและประเทศได้

“ถ้าไม่มีบ้านมั่นคงพี่น้องคนจนไม่มีโอกาสมีบ้าน บ้านมั่นคงเปลี่ยนสถานะคนจนจากคนไม่มีบ้านเป็นคนที่มีบ้าน มีบ้านเป็นของตัวเองอย่างถูกต้อง เปลี่ยนจากผู้บุกรุกเป็นเจ้าของที่ดิน เปลี่ยนพี่น้องจากคนตัวเล็กตัวน้อยเป็นคนที่มศักดิ์ศรี ได้รับการยอมรับจากทั้งในชุมชน จังหวัดของตัวเอง นอกจากนี้เด็กๆ ในชุมชนได้รับการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีบ้านหลังใหม่ลูกหลานกล้าที่จะพาเพื่อนที่โรงเรียนมาเที่ยวบ้านตัวเอง ทำให้ศักดิ์ศรีของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เปลี่ยนจากผู้ถูกกำหนดเป็นผู้กำหนดเชิงนโยบาย กล้ามีข้อเสนอให้ผู้บริหารประเทศในการเปลี่ยนนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับคนจน”

ณัฐนิชา อรรถชาติจันทร์

หัวใจสำคัญของบ้านมั่นคง

คน : ระบบกลุ่มอย่างยั่งยืน

- สำคัญที่สุดของการทำบ้านมั่นคง ต้องดึง **“คนที่เดือดร้อนและต้องการมีบ้าน”** เข้ามา ร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่แรก คนจนต้องลุกขึ้นมาช่วยกันแก้ไขปัญหาของตนเอง เชื่อมั่นว่า คนจนช่วยกันทำได้ ผู้เดือดร้อนตัวจริงลุกขึ้นมาเป็น **“เจ้าของปัญหา”** ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน และร่วมกันลงมือทำ **“การรวบรวมความแตกต่างมาสร้างพลัง”** โดยการดึงศักยภาพเฉพาะตัวของคนในชุมชนมาผสมผสานกันอย่างลงตัว ไม่ว่าจะเป็นคนที่มีทักษะ การเจรจา คนที่เก่งการทำบัญชี เมื่อทุกคนนำความเก่งที่แตกต่างมารวมกันบนฐาน ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงจากภายในชุมชนเอง

“คนเป็นส่วนหนึ่ง แต่อาจมองลึกลงไปว่า คนที่จะเป็นหัวใจสำคัญต้องมีความคิดอยากเป็นเจ้าของปัญหานั้นๆ แล้วมาช่วยกันแก้ปัญหา ไม่ใช่ใครก็ได้ ไม่ใช่ทำให้คนอื่นมาทำให้ พอเรารวมปัญหา คิดด้วยกันทุกอย่างจะเป็นสิ่งที่ยั่งยืน ดังนั้น หัวใจสำคัญคือ ทุกคนในชุมชนต้องร่วมเป็นเจ้าของปัญหา ร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างชุมชนที่ยั่งยืน”

จิราภรณ์ เขียวพิมพา

บ้านมั่นคงสหกรณ์บริการเคหสถานสามัคคีติวานนท์ จำกัด

เครื่องมือสำคัญของการรวมคน

- **การสำรวจข้อมูล** เป็นเครื่องมือให้คนได้รู้จักชุมชนของตัวเองและรู้แหล่งทรัพยากรมาช่วยแก้ปัญหา เช่น ข้อมูลครัวเรือนที่เดือดร้อนชัดเจนโดยคนในชุมชนช่วยกันสำรวจ รู้ข้อมูลเด็ก ผู้สูงอายุ คนป่วย คนว่างงาน คนทำงาน รู้ปัญหาจริงในชุมชน รู้ว่าคนในชุมชนจ่ายค่าที่อยู่อาศัยได้เท่าไร รู้ว่าในเมืองมีที่ดินตรงไหนที่จะนำมาแก้ปัญหาได้ที่ดินราชพัสดุ ที่สาธารณะ ที่เอกชน หน่วยงานไหนมาช่วยอะไรได้บ้าง
- **กลุ่มออมทรัพย์** เป็นเครื่องมือในการรวมเงิน รวมคน รวมความคิด เงินเล็กๆ น้อยๆ เมื่อออมจากหลายๆ คนอย่างสม่ำเสมอ ก็จะกลายเป็นเงินก้อนใหญ่ได้ การมีเงินมีทุนของตัวเองทำให้เกิดความมั่นใจที่จะแก้ปัญหา การออมเงินร่วมกันทำให้คนได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ติดตามดูว่าเงินออมตัวเองยังอยู่หรือไม่ จะนำเงินไปใช้อะไร เลือกคนที่เชื่อถือได้มาทำงานกลุ่ม ฝึกวินัยการออมสม่ำเสมอ
- **มีระบบบริหารจัดการที่ดี** กระจายบทบาทหน้าที่ เปิดให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ตามความถนัด สมาชิกรับรู้ข้อมูลต่างๆ ต่อเนื่อง มีความน่าเชื่อถือ
- **หน่วยงานมีบทบาทสนับสนุน** เอื้ออำนวยให้คนในชุมชน ลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของตนเอง

“คนจนเหมือนหญ้าถูกกดทับ เหมือนมีสังกะสีมาปิดไว้ไม่ให้ขึ้น หญ้าไม่ตายแต่ไม่โต หน่วยงานต้องช่วยเปิดสังกะสี ให้หญ้าได้รับแสง หญ้าก็จะเติบโตได้ ขอขอบคุณ พอช. ที่พยายามเปิดสังกะสีให้พวกเราแต่เราคนที่อยู่ใต้สังกะสี ก็ต้องพร้อมที่จะลุกขึ้น พอเราถูกเปิดออกเริ่มมั่นใจ ประกาศตัวว่าฉันทำได้”

สุดใจ มิ่งพฤกษ์

บ้านมั่นคงเมืองสุรินทร์

“หลักการสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ ความร่วมมือกับท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ที่มีส่วนสนับสนุนให้โครงการเดินไปได้ ปัจจัยหลักของคนจนคือการรวมพลัง แต่ในการบริหารโครงการหากไม่มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือหรือสนับสนุน โครงการก็ไม่สามารถเดินต่อได้ แม้โครงการบ้านมั่นคงจะเป็นของคนจนแต่ก็ต้องอาศัยการสนับสนุนปัจจัยจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ภาครัฐหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดโครงการบ้านมั่นคงที่สมบูรณ์พร้อมทั้งการสนับสนุนที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย”

วารินทร์ ดำรงพันธ์

บ้านมั่นคงสหกรณ์เคหสถานพระราม 3 จำกัด

หลักคิดสำคัญของโครงการบ้านมั่นคง

หลักการสำคัญของบ้านมั่นคง เน้นที่ “คน” และ “กระบวนการ” เป็นหลัก เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนี้

- 1. ชุมชนเป็นแกนหลักและเจ้าของโครงการ** เป็นการดำเนินการโดยองค์กรชุมชนและท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้บริหารโครงการ เงินงบประมาณอุดหนุนจากภาครัฐจะลงไปยังชุมชน ให้ชุมชนเป็นตัวตั้งในการดำเนินงานทุกขั้นตอน สามารถคิด วางแผน และจัดการ โดยหน่วยงานท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นผู้สนับสนุน ชาวบ้านจะเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้รับประโยชน์” หรือ “ผู้ขอความช่วยเหลือ” เป็น “เจ้าของโครงการ” ร่วมกันทั้งชุมชน และใช้กระบวนการบ้านมั่นคงเป็นกระบวนการพัฒนาที่จะปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม วิธีคิด สถานภาพ และความสำคัญกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมที่ดีขึ้น
- 2. สร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชุมชน** เป็นการสร้างความมั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย เนื่องจากความมั่นคงในที่ดินเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดการสร้างชุมชนที่มั่นคง ยั่งยืน โดยเน้นการใช้ที่ดินของรัฐที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือการจัดหาที่ดินใหม่ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การซื้อหรือเช่าระยะยาว หรือการผ่อนปรนการใช้ที่ดินของรัฐ อันจะนำไปสู่การกระจายการถือครองที่ดินที่เป็นธรรม เน้นสิทธิร่วมกันของชุมชนในที่ดินและการอยู่อาศัย ตลอดจนปรับปรุงกฎระเบียบต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคให้เอื้อต่อการพัฒนามากยิ่งขึ้น
- 3. สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง** บ้านมั่นคงไม่ใช่เป็นเพียงการสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเท่านั้น แต่หมายถึงการสร้างความมั่นคงของชีวิตด้านสังคมและเศรษฐกิจ ให้เป็นชุมชนและสังคมที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสามารถในการจัดการร่วมกัน เป็นการสร้างความมั่นคงของชุมชนทั้งสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสภาพชุมชนที่น่าอยู่อาศัย
- 4. การจัดการแบบบูรณาการร่วมกันทั้งเมือง** โครงการต้องไม่แก้ปัญหาเป็นจุดๆ หรือไม่ทำแค่ชุมชนเดียว แต่ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกันทั้งเมือง/ตำบล/ภูมิภาค ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วน มุ่งให้เกิดแนวทางและแผนการแก้ไขปัญหาคือครอบคลุมทุกชุมชนที่ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยทั้งเมืองร่วมกัน โดยชุมชนเป็นแกนหลัก ร่วมกับภาคีต่างๆ เช่น เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม และเอกชน ฯลฯ เพื่อร่วมกันวางแผนและจัดการกระบวนการพัฒนาเมืองควบคู่กันไป
- 5. สร้างความหลากหลายของรูปแบบ** และแนวทางการพัฒนา แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เกิดรูปแบบแนวทางการพัฒนา และแก้ไขปัญหาคือที่หลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการความสามารถในการจ่ายของชุมชนและผู้เดือดร้อน ปัจจัยของที่ดินและความเห็นร่วมของกลไกพัฒนาร่วม
- 6. บ้านมั่นคงคือเครื่องมือในการพัฒนาคน**

โครงการนี้เน้นการสร้างคน พัฒนาศักยภาพให้คนจนสามารถลุกขึ้นมาจัดการตนเอง บริหารจัดการงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในระดับเมืองได้

หลักการดำเนินโครงการ

ภายใต้ “โครงการบ้านมั่นคง” มีแนวทางสำคัญที่ให้คนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของโครงการ เป็นแกนหลัก ในการพัฒนาและบริหารจัดการชุมชนของตนเองทั้งเมืองและชนบท ที่ให้คนจนผู้มีรายได้น้อยทุกกลุ่มในสังคมสามารถเข้าถึงการพัฒนาที่อยู่อาศัยได้อย่างครอบคลุม ตลอดจนสอดคล้องกับสถานการณ์ความเดือดร้อนเร่งด่วนเฉพาะหน้า โดยมีหลักการดำเนินงานดังนี้

1. ให้ชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นเจ้าของโครงการ ทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและภาคีที่เกี่ยวข้อง หัวใจคือให้คนที่เดือดร้อนเหมือนกันเข้ามาร่วมเป็นเจ้าของปัญหา และร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อให้โครงการตอบสนองต่อความต้องการ และสามารถในการจ่ายของสมาชิกอย่างแท้จริง

2. มีการสำรวจข้อมูลชุมชน เกิดฐานข้อมูล มีแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยทุกระดับ ทั้งระดับชุมชน/เมือง/ตำบล/จังหวัด/ภูมิภาค และมีข้อมูลผู้เดือดร้อนอย่างทั่วถึง ครอบคลุมการพัฒนามิติอื่นๆ โดยเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาของพื้นที่หรือแผนของหน่วยงาน

3. มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ทั้งระดับชุมชน ระดับเมือง ระดับจังหวัด การหมุนเสริมการทำงาน “หนุนชุมชน หนุนเมือง หนุนจังหวัด”

4. มีการสร้างระบบการเงินชุมชน มีการออมทรัพย์ร่วมกันของชุมชน สร้างระบบทุน สวัสดิการระดับพื้นที่ ระดับเมือง ระดับจังหวัด โดยโครงการ “รวมคน” เข้ามาออมทรัพย์ร่วมกัน เพื่อสร้างความรัก ความเชื่อมั่น และความสามารถในการบริหารจัดการเงินของตัวเอง ทำให้เกิดทุนภายในและพึ่งพาตนเองได้ผ่านกลุ่มออมทรัพย์หรือสหกรณ์

5. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เครือข่าย ให้เกิดกลไกร่วม มีความสามารถในการจัดการที่อยู่อาศัยร่วมกัน เกิดผู้นำที่มีความเข้มแข็ง เกิดคนรุ่นใหม่เข้าสู่กระบวนการพัฒนา เกิดกลไกร่วมในระดับชุมชน/หมู่บ้าน ตำบล/เมือง จังหวัด ภูมิภาค รวมถึงการประสานและการสนับสนุนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงงานพัฒนาด้านอื่นในตำบล/เมือง และจังหวัด

- **บทบาทของ พอช.** สนับสนุนงบประมาณอุดหนุนค่าพัฒนาระบบทสารานูปโภคและสิ่งแวดล้อมโดยตรงถึงชุมชนท รวมถึงสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ
- **การมีส่วนร่วมของหน่วยงานท้องถิ่น** หน่วยงานท้องถิ่น (เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล) มีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมการจัดทำข้อมูล การประชุม และการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่
- **การบูรณาการกับทุกภาคส่วน** มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น พมจ. สถาบันการศึกษา (สถาปนิก/วิศวกร) และภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมไปพร้อมกัน
- **การเชื่อมโยงแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน** ผู้มีรายได้น้อยในเมืองและชนบท ให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาชุมชนและเมืองน่าอยู่ของแผนงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภาค และแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน

เครื่องมือสำคัญในการดำเนินโครงการและสร้างชุมชนบ้านมั่นคง

1. การวางแผนการพัฒนาทั้งเมือง หลังจากการสำรวจข้อมูลชุมชนแล้วเสร็จต้องตรวจสอบผลการสำรวจและใช้ผลจากการสำรวจมาเทียบวิเคราะห์ปัญหาความเป็นไปได้ และหลักเกณฑ์การพัฒนาร่วมกับกลไกพัฒนาอื่นๆ ในท้องถิ่น เพื่อวางแผนพัฒนาที่จะแก้ไขปัญหาครอบคลุมชุมชนทั้งเมืองภายในระยะเวลาประมาณ 3 ปี ในกระบวนการนี้จำเป็นต้องพิจารณาถึงทรัพยากรที่เกี่ยวข้องเช่น งบประมาณ ที่ดินที่มีอยู่ ทิศทางการพัฒนาเมือง และร่วมกันคิดค้นวิธีการที่จะทำงานโดยสร้างความรู้เชื่อมโยงผู้รู้เข้ามารวมกันทำงานให้เกิดความสำเร็จเพื่อแก้ไขปัญหาให้ครอบคลุมได้มากที่สุด

“ชาวบ้านเมืองชุมแพอยากมีบ้านก็พากันลุกมาสำรวจข้อมูลแต่ละชุมชนทั้งหมด 38 ชุมชน ซึ่งตอนที่ดำเนินการนั้นมีการดำเนินโครงการนำร่อง 10 ชุมชนไปแล้ว จึงชวนกันทำทั้งเมือง ตอนที่สำรวจไม่ได้เก็บข้อมูลแค่เรื่องบ้าน แต่ดูว่ามีผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็กหรือไม่ หลังจากทำข้อมูลแล้วได้เชิญนายกเมืองชุมแพ และ พมจ. เข้าร่วม ซึ่งในจังหวัดขอนแก่น มีหน่วยงานในสังกัดกระทรวง พม. 13 หน่วย ก็รับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของตัวเองไป ตอนนั้นสำรวจข้อมูลมีผู้เดือดร้อน 3,000 กว่าครัวเรือน ที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ได้มีการคัดกรองโดยคณะกรรมการชุมชนรับรอง เหลือประมาณ 1,000 กว่าครัวเรือน”

สนอง รวยสูงเนิน
บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

2. จัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการระดับเมืองและวางระบบการทำงาน การจัดตั้งคณะกรรมการเมือง เป็นอีกหนึ่งหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนโครงการบ้านมั่นคง เพราะเป็นการดึงเอาพลังจากภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายมารวมตัวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่ซับซ้อนเกินกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำได้เพียงลำพัง คณะกรรมการเมือง เป็นกลไกสนับสนุนการพัฒนา ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคง โดยมีคำสั่งรองรับจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสภาองค์กรชุมชนตำบล ประกอบด้วยผู้แทนชุมชน ผู้แทนเครือข่ายองค์กรชุมชน ท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และภาคีอื่นๆ ในพื้นที่ พร้อมทั้งวางระบบการทำงานของคณะทำงานหรือคณะกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับพื้นที่ คณะทำงานหรือคณะกรรมการจะต้องร่วมกันวางแผนระบบการทำงานที่สำคัญ เช่น ระบบการประชุม การสำรวจข้อมูลชุมชน การวางแผนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง การพัฒนาโครงการเพื่อขอรับสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนการออกแบบวางผังชุมชน เป็นต้น

“การจัดตั้งคณะกรรมการเมือง คือ การดึงภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรง ทั้ง ธารักษ์และที่ดินจังหวัด เพื่อจัดการสิทธิที่ดิน รวมทั้งการประปา การไฟฟ้า และ สหกรณ์จังหวัด เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหอย่างเป็นระบบ โดยมีนายกเทศมนตรีเป็น ประธานเพื่อสร้างอำนาจในการขับเคลื่อนและสร้างจุดเปลี่ยนสำคัญ ซึ่งเทคนิคที่ได้ผล คือ **“การสร้างพื้นที่รูปธรรม”** ให้เห็นผลสำเร็จเชิงประจักษ์เสมือนการจุดพลุที่สร้าง แรงกระเพื่อมและพลังการยอมรับ จนนำไปสู่การขยายผลโครงการบ้านมั่นคงไปสู่จุด อื่นๆ ทั่วทั้งเมืองได้อย่างทั่วถึง เราสามารถกำหนดได้ว่าใครบ้างที่จะมาเป็นกรรมการ เมือง ทั้งเจ้าของเจ้าของที่ดิน หน่วยงานที่จะมาสนับสนุนให้โครงการนั้นสำเร็จ เกิด คณะกรรมการเมือง เกิดการขยับ พลังของพวกเขาออกมา จนทำให้คนอื่นยอมรับ”

อร่ามศรี จันทร์สุขศรี

บ้านมั่นคงเมืองนครสวรรค์ จ.นครสวรรค์

วิธีการและเทคนิคการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง

เพื่อให้คณะกรรมการเมืองมีอำนาจและขับเคลื่อนงานได้จริง ควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1. โครงสร้าง “สามประสาน”** ต้องมีส่วนที่สมดุลระหว่าง ภาคประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา หน่วยงานท้องถิ่น(เทศบาล/อบต.) และหน่วยงานภาคี เช่น ธารักษ์หรือหน่วยงานเจ้าของที่ดิน อื่น การไฟฟ้า การประปาส่วนภูมิภาค หรือสถาบันการศึกษาในพื้นที่ สามารถสนับสนุนเชิง วิชาการหรือการออกแบบก่อสร้างบ้าน เป็นต้น
- 2. ดึงท้องถิ่นเป็นหัวขบวน** โดยการเชิญนายกเทศมนตรีหรือผู้บริหารท้องถิ่นมาเป็นประธาน เพื่อ สร้างการยอมรับทางกฎหมายและงบประมาณ รวมถึงการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่
- 3. เลขานุการ ต้องเป็นภาคประชาชน** คือ การให้ตัวแทนชาวบ้าน (ที่มีความรู้และคล่องตัว) เป็น เลขานุการ เพื่อให้ภาคประชาชนเป็นคนกำหนดวาระการประชุม และขับเคลื่อนงานตามความ เดือดร้อนจริง

หมายเหตุ : การทำหนังสือเชิญอย่างเป็นทางการ ในกรณีหน่วยงานรัฐ เช่น ที่ดินหรือธารักษ์ ควรทำหนังสือเชิญผ่านกลไกจังหวัดหรือเทศบาล เพื่อให้ส่งตัวแทนที่มีอำนาจตัดสินใจเข้าร่วม

ปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไข

- 1. ตัวแทนไม่มีอำนาจตัดสินใจ** หน่วยงานภาคีส่งเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการมานั่งประชุม ซึ่งมัก จะตอบว่า “ขอรับเรื่องกลับไปปรึกษาหัวหน้าก่อน” ทำให้งานล่าช้า จึงต้องมีการประสานให้ ข้อมูลพูดคุยสร้างความเข้าใจกับหัวหน้าหน่วยงานที่เป็นกรรมการเมืองก่อนการประชุม
- 2. ช่องว่างทางความคิด** ในช่วงแรกท้องถิ่นอาจจะมองไม่เห็นความสำเร็จ หรือมองว่าเป็นภาระ การชนท้องถิ่นไปดูงานพื้นที่ที่ทำโครงการสำเร็จแล้ว และเร่งสร้างรูปธรรมในพื้นที่ให้ชัดเจน
- 3. คณะกรรมการที่เป็นชาวบ้านล้วน** แม้ว่าจะสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน แต่อาจ ขาดพลังในการเจรจากับหน่วยงานระดับนโยบาย ในการทำงานจะต้องมีทั้งคณะกรรมการเครือ ข่ายชุมชน ที่มีการพูดคุยทำงานร่วมกันเองอย่างเกาะติด และส่งตัวแทนไปเป็นคณะกรรมการ เมืองที่มีองค์ประกอบทั้งจากหน่วยงานและชุมชน ผู้แทนเครือข่ายชุมชนในคณะกรรมการเมือง ต้องเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ชัดเจน เจาะประสาน ต่อรองหน่วยงานได้

ข้อพึงระวัง/การจัดการ

1. อย่าให้ท้องถิ่นครอบงำ แม้ว่านายกเทศมนตรีจะเป็นประธาน แต่บทบาทหลักในการขยับและเป็นปากเป็นเสียง ต้องเป็นของชาวบ้าน หากท้องถิ่นจัดการเองทั้งหมด ชาวบ้านจะขาดความเป็นเจ้าของโครงการ
2. การเชื่อมโยงกับ พมจ. หรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เป็นพันธมิตรสำคัญในการช่วยประสานงานระดับจังหวัดและกระทรวง
3. ความต่อเนื่อง ควรมีแผนและการดำเนินงานกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมรายงานผลการดำเนินงานให้แต่ละฝ่ายรับรู้ สื่อสารให้รับรู้ทั่วถึง

การพิจารณาสีทธิผู้เดือดร้อน

1. จัดทำข้อมูล เพื่อยืนยันการอยู่อาศัยในชุมชน และเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาสีทธิ เช่น ข้อมูลรายครัวเรือน ข้อมูลภาพรวมชุมชน ผังชุมชนเดิม เป็นต้น
2. ประชุมผู้เดือดร้อน หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเกณฑ์กลางที่ยอมรับกันในการพิจารณาสีทธิของผู้ที่จะเข้าไปอยู่ในโครงการ และแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาสีทธิ ประกอบด้วย ตัวแทนผู้เดือดร้อน เจ้าของที่ดิน หน่วยงานภาคี/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และพอช. เป็นต้น
3. ประชุมพิจารณาสีทธิ โดยนำเกณฑ์กลางที่ได้จากสมาชิกเป็นตัวตั้ง และอาจมีเกณฑ์เพิ่มเติม จากชุมชนเมือง มีขั้นตอนการพิจารณา ดังนี้
 - นำเสนอภาพรวมผลการจัดทำข้อมูล (ข้อมูลรายครัวเรือน ข้อมูลชุมชน ผังชุมชน)
 - นำเสนอข้อมูลผู้เดือดร้อนแต่ละราย (ข้อมูลรายครัวเรือน ข้อมูลชุมชน ผังชุมชน) วิธีการนำเสนอ เช่น ตัวแทนออกมานำเสนอ ผู้เดือดร้อนนำเสนอข้อมูลของตัวเอง โดยมีเอกสารประกอบอื่นๆ ได้แก่ ประชาชน สมุดออมทรัพย์ เป็นต้น
 - ให้ผู้เดือดร้อนชี้แจงเพิ่มเติม (กรณีที่มีผู้อื่นนำเสนอข้อมูลแทน)
 - หลังการนำเสนอจบให้สมาชิกและคณะกรรมการได้ซักถามเพิ่มเติมและเสนอแลกเปลี่ยน
 - ลงมติรับรองโดยการยกมือทั้งคณะกรรมการฯ และสมาชิกในที่ประชุม
 - สรุปข้อมูลจำนวนผู้ที่ผ่าน - ไม่ผ่านการรองรับสิทธิ
 - ประธานคณะกรรมการรับรองสิทธิ ลงนามรับรองสมาชิกผ่าน-ไม่ผ่านการรองรับสิทธิ

3 กองทุนชุมชน : “ปลดล็อกปัญหา สู่ เสรีภาพทางการเงิน”

กองทุนชุมชน : ปลอดภัยปัญหาสู่เสรีภาพทางการเงินชุมชน

1. ออมเงิน เพื่อ รวมคน : หัวใจที่มากกว่าตัวเลข

การออมทรัพย์ของชุมชนไม่ใช่เพียงการเก็บสะสมรวมรวมกันเฉยๆ แต่คืออุบายอันชาญฉลาดในการ **“ร้อยเรียงหัวใจของผู้คน”** เข้าด้วยกัน เมื่อเงินออมถูกบริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน มันจึงกลายเป็นเครื่องมือสร้างรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนในทุกมิติ ทั้งด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ การศึกษา สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต ตั้งแต่เด็กแรกเกิดไปจนถึงการดูแลผู้สูงอายุ

“ออมทรัพย์” หรือ **“กองทุนชุมชน”** ทำหน้าที่เป็น **“ตาข่ายรองรับทางสังคม”** (Social Safety Net) ที่สามารถดึงออกมาใช้แก้ปัญหาได้ทันทีในยามวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติ โรคระบาด หรือแม้แต่การจัดการหนี้สินส่วนบุคคล รวมทั้งการสร้างวินัยทางการเงินใหม่ผ่านระบบออมทรัพย์โดยชุมชนและระบบสวัสดิการชุมชน

“การทำบ้านมั่นคงไม่ใช่แค่เป็นการนำเงินมารวมกันอย่างเดียว แต่เป็นการเอาคนมารวมกันก่อน เพื่อสร้างความผูกพัน ความรัก และความรู้สึกเป็นเจ้าของที่จะร่วมกันบริหารจัดการเงินของตนเอง โดยมีเทคนิคสำคัญคือ การดึงผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่วันที่ยังลำบาก เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนเห็นเป้าหมายร่วมกันชัดเจนที่สุด กระบวนการนี้ต้องขับเคลื่อนด้วยคณะกรรมการที่มาจากความสมัครใจซึ่งจะช่วยเปลี่ยนจากความลำบากเป็นการเรียนรู้ที่จะดูแลบริหารจัดการทุนร่วมกัน สร้างรากฐานที่เข้มแข็งก่อนที่ความสบายจะทำให้คนลดการมีส่วนร่วมลง”

สนอง รวยสูงเนิน

บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

2. หัวใจของการบริหารกองทุนชุมชน

- **การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม** การกระจายอำนาจผ่านกลุ่มย่อย แทนที่จะรวมศูนย์อำนาจไว้ที่คนไม่กี่คน ควรแบ่งการบริหารออกเป็นกลุ่มย่อยเพื่อให้สมาชิกทุกคนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และดึงคนตัวเล็กตัวน้อยเข้าสู่กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างทั่วถึง
- **ระบบบัญชีที่โปร่งใส ทันสมัย เป็นปัจจุบัน** ความเชื่อมั่นสร้างได้ด้วยข้อมูลที่ชัดเจน แยกหมวดหมู่กิจกรรมชัดเจน การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบันทึกแยกหมวดหมู่ การทำบัญชีให้เป็นปัจจุบัน มีการประชุมรายงานสถานการณ์การเงินอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้สมาชิกและภาคีภายนอกตรวจสอบได้ง่าย เป็นการสร้างความเชื่อมั่น ความน่าเชื่อถือในระยะยาว
- **กติกาที่ยึดหยุ่นตามชีวิตจริง** ออกแบบระเบียบกองทุนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เช่น กองทุนแก้ไขหนี้สินระยะยาวเพื่อรักษาบ้านให้คงอยู่ หรือการจัดสรรปันผลและคืนกำไรอย่างเป็นธรรม เพื่อให้กองทุนเติบโตไปพร้อมกับคุณภาพชีวิตของสมาชิกทุกวัย

3. กลยุทธ์การบริหารทุนในฮ่องกง : ความคล่องตัวคืออาวุธ

กองทุนชุมชนยุคใหม่ต้องก้าวข้ามการเป็นเพียงที่รับฝากเงิน แต่ต้องบริหารจัดการทุนส่วนเกินให้เกิดดอกผลสูงสุดภายใต้ความเสี่ยงที่เหมาะสม

- **เงินต้องเคลื่อนไหว** คณะกรรมการต้องมีความรู้เท่าทันโลกการเงิน รู้จักนำเงินส่วนเกินไปลงทุนในทรัพย์สินที่มั่นคง เช่น สลากออมสิน พันธบัตรรัฐบาล หรือสินทรัพย์ที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เพื่อให้กองทุนมีสถานะทางการเงินที่แข็งแกร่งเสมือนสถาบันการเงินมืออาชีพ
- **สร้างโอกาสและแรงจูงใจ** ส่งเสริมแผนธุรกิจ และกลุ่มอาชีพของสมาชิกเพื่อให้เกิดวงจรเศรษฐกิจภายในชุมชน การออกแบบสิทธิประโยชน์ที่คุ้มค่ากว่าธนาคารพาณิชย์ ทั้งในรูปแบบปันผลตามหุ้นและเงินเฉลี่ยคืนตามการใช้บริการ จะเป็นแรงดึงดูดสำคัญที่ทำให้สมาชิกเชื่อมั่นและพร้อมจะขับเคลื่อนกิจกรรมไปกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

บทเรียนการบริหารกองทุนชุมชน เมืองชุมแพ : พลังแห่งเครือข่ายกองทุน

“เมืองชุมแพ” จ.ขอนแก่น พิสูจน์ให้เห็นว่า พลังของเงินออมเพียงคนละ 50 บาทต่อเดือน เมื่อรวมกันเป็นเครือข่ายสามารถสร้างเงินหมุนเวียนได้มหาศาลถึง 16 ล้านบาท

ทำไมกองทุนระดับเมืองจึงสำคัญ?

1. **การช่วงชิงโอกาส** : ในการจัดซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้าน หากรอพึ่งพางบประมาณจากภาครัฐซึ่งมีขั้นตอนยาวนาน ราคาที่ดินอาจพุ่งสูงขึ้นหลายเท่าตัว แต่การมีกองทุนภายในทำให้ชุมชนสามารถ “ตัดสินใจซื้อ” ได้ทันที แล้วจึงนำงบประมาณที่อนุมัติภายหลังกินดอกเบี้ยโดยไม่มีการดอกเบีย
2. **ความยืดหยุ่นในวิกฤต** : เมื่อสภครณบางแห่งขาดสภาพคล่องหรือสมาชิกส่งค่าบ้านไม่ทัน กองทุนเครือข่ายจะทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินกู้สำรอง ที่ช่วยพยุงระบบให้เดินหน้าต่อได้โดยไม่สะดุด
3. **พลังของการรวมกลุ่ม** : การตั้งกองทุนแบบโครงการเดียวมักจะเติบโตยาก แต่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย 4-5 โครงการเข้าด้วยกัน จะช่วยสร้างความมั่นคงและกระจายความเสี่ยงได้ดีกว่า

นารวมเมืองชุมแพ พื้นที่ 38 ไร่ สร้างความมั่นคงทางอาหาร สร้างความมั่นคงของชุมชน

โรงงานผลิตน้ำดื่ม บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

การจัดตั้งกองทุนอาหารภายในเมือง

ได้ฟื้นฟูและสนับสนุนกองทุนชุมชนเมืองที่ยังอยู่ใน การสร้างสวัสดิการของชุมชนในชุมชนที่ช่วยเหลือ แบ่งปันกันภายใน เมืองชุมแพ 1,052 ครัวเรือน

การสร้างระบบช่วยเหลือกันในชุมชน

"ฟื้นคน ฟื้นชุมชน ฟื้นเมือง เราต้องรอดและปลอดภัย"

ได้สร้างระบบชุมชนบ้านบึงทองชุมแพขึ้น ภายในเมืองกองทุนอาหารอาชีพ สภครณภายในเมืองจำนวน 24 กองทุน

- มีการสร้างช่องทางสารป็นไว้ กลุ่มชุมชนจากกองทุนเรือนอนา รวมและโรจนัดขึ้น จำนวน 1,272 ครัวเรือน
- แจกนม ให้เด็กเล็กจนถึงเด็กเรียนในทุกลุ่มชนที่ได้รับผลกระทบจำนวน 500 ครัวเรือน

“การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือสหกรณ์ ยังคงเป็นรากฐานสำคัญของโครงการบ้านมั่นคง โดยต้องออกแบบให้มีความหลากหลาย และให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกองทุนเอง เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้าถึงการพัฒนาได้อย่างเท่าเทียม เพื่อสร้างความมั่นคง ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิต ระบบกองทุนควรยกระดับสู่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ตั้งแต่ระดับกองทุนชุมชน กองทุนตำบล ไปจนถึงกองทุนเมือง เพื่อสร้างกลไกการเงินที่ ครอบคลุมและรองรับความซับซ้อนของการพัฒนาในระยะยาว ฉะนั้นกองทุนจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาในโลกยุคใหม่ หากเราบริหารทุนดี เปรียบเสมือนการเป็นรัฐบาลภาคประชาชนที่มีความเข้มแข็ง ทางการเงิน เราจะสามารถนำทุนภายในไปต่อยอดกับงบประมาณสนับสนุน จากภายนอก เพื่อมาเพิ่มทุนให้กับเราอีก”

สมสุข บุญญะบัญชา

ประธานคณะกรรมการบ้านมั่นคงและจัดการที่ดิน

กองทุนชุมชน คือ “รัฐบาลภาคประชาชน”

เมื่อกลุ่มออมทรัพย์ถูกยกระดับสู่ระบบกองทุนที่เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ระดับชุมชน ตำบล ไปจนถึง ระดับเมือง มันจะกลายเป็นกลไกทางการเงินที่ทรงพลัง เปรียบเสมือนการมี **“รัฐบาลภาค ประชาชน”** ที่มีความเข้มแข็งทางการเงิน สามารถบริหารจัดการโจทย์ชีวิตที่ซับซ้อน และสร้างความ มั่นคง สร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยตนเอง

สหกรณ์บ้านมั่นคง

1. ทำไมต้องจัดตั้งสหกรณ์

การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการรวมคน รวมเงิน รวมความคิดคนในชุมชน ฝึกบริหาร จัดการเงินเบื้องต้น ที่สำคัญแต่กลุ่มออมทรัพย์ไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคล การทำโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัย “โครงการบ้านมั่นคง” จะต้องอาศัยสถานะนิติบุคคล เพื่อเข้าทำนิติกรรมที่สำคัญ เช่น การซื้อหรือเช่าที่ดิน ทั้ง ที่ดินราชพัสดุ ที่ดินการรถไฟ รวมไปถึงการจ้างเหมาก่อสร้าง ฯลฯ รูปแบบนิติบุคคลที่ใกล้เคียงกับกลุ่มชุมชนที่ ทำโครงการบ้านมั่นคงมากที่สุดก็คือ **“สหกรณ์เคหสถาน”** ซึ่งจัดอยู่ในประเภทสหกรณ์บริการ มีกรมส่งเสริม สหกรณ์ กรมตรวจสหกรณ์ ทำหน้าที่ช่วยดูแลและสนับสนุน แม้ในปัจจุบันจะยังมีข้อติดขัดเชิงระเบียบที่พวกเราต้อง ร่วมกันผลักดันแก้ไขต่อไป แต่ระบบสหกรณ์ก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนงานของชุมชนได้เป็นอย่างดี

“การเป็นสหกรณ์ มันดีสุดยอด เจ้าของสหกรณ์คือสมาชิก เพราะฉะนั้นสมาชิก คือผู้บริหารสหกรณ์ไม่ใช่ประธาน สมาชิกทั้งหมดคือผู้ที่ทำให้สหกรณ์ไปรอด”

ธนสร ทองฉ่ำ

สหกรณ์บริการบ้านมั่นคงอนุรักษ์สามชุก จำกัด

2. สิทธิประโยชน์และพลังแห่งวินัย : ดอกผลที่กินได้จริง

การเป็นสหกรณ์ช่วยเปิดประตูสู่โอกาสที่มากกว่า เช่น การได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมในการโอนที่ดิน และการขยายขอบเขตกิจกรรมไปสู่การทำเกษตรกรรมหรือนารวม นอกจากนี้สหกรณ์ยังมี "ระเบียบภายใต้กฎหมาย" ที่ช่วยสร้างวินัยอันเข้มแข็ง เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลให้สมาชิกเคารพกติกาการชำระหนี้ร่วมกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมไม่ให้ล้นคลอน

“ข้อดีตอนซื้อที่ดินไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม สหกรณ์ทำกิจกรรมได้หลายเรื่อง เช่น ซื้อที่ดินทำนารวม กลุ่มออมทรัพย์ไม่มีระเบียบเหมือนสหกรณ์ เอาไว้ชู้คนที่ไม่ยอมส่งชำระหนี้ เพราะสหกรณ์มีระเบียบภายใต้กฎหมาย”

สนอง รวยสูงเนิน
บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

3. ลักษณะสหกรณ์เคหสถานใน โครงการบ้านมั่นคง

สามารถออกแบบลักษณะของสหกรณ์ให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ได้ถึง 3 รูปแบบหลัก ดังนี้

- **หนึ่งชุมชน หนึ่งสหกรณ์** เพื่อการบริหารจัดการที่คล่องตัวและเบ็ดเสร็จในตัวเอง
- **สหกรณ์ระดับเขตหรือเมือง** เช่น ในพื้นที่สงขลาหรือหาดใหญ่ ที่รวมพลังหลายชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อเช่าที่ดินการรถไฟ สร้างอำนวยการรองรับที่ยิ่งใหญ่ในระดับเมือง
- **สหกรณ์เครือข่าย** การรวมตัวกันของหลายสหกรณ์เพื่อสร้างพลังกลุ่มที่แข็งแกร่ง เช่น เครือข่ายริมคลองลาดพร้าว-เปรมประชากร หรือเครือข่ายสลัม 4 ภาค ซึ่งเป็นการประกาศศักยภาพของคนตัวเล็กที่รวมตัวกันเป็นโครงข่ายขนาดใหญ่

สหกรณ์บ้านมั่นคงต่างจากบริษัทอสังหาริมทรัพย์อย่างไร

“ในขณะที่บริษัทอสังหาริมทรัพย์ขายบ้านเพื่อกำไร แต่ “สหกรณ์บ้านมั่นคง” เกิดจากผู้คน que ประสบชะตากรรมเดียวกันมาร่วมกันคิด ออกแบบวางผัง และหาข้อตกลงที่ทุกคนยอมรับได้ ที่นี้เราสื่อสารกันอย่างเปิดเผยและโปร่งใส ผ่านการประชุมแจ้งข่าวของชุมชนอย่างสม่ำเสมอและการเยี่ยมเยียนถึงหน้าบ้าน”

กรมิษฐ์ ปัญญา
บ้านมั่นคงเทศบาลนครนนทบุรี

“เรามีระบบ “กลุ่มย่อยค้ำประกันกันเอง” ที่สมาชิกต้องช่วยกันดูแลหนี้สินและเป็นกำลังใจให้กัน ไม่ใช่ทิ้งภาระให้คณะกรรมการเพียงลำพัง สิ่งเหล่านี้คือการสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้” ที่ทำให้คนที่ไม่เคยรู้เรื่องบัญชีหรือเอกสาร กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญที่พร้อมส่งต่องานให้กับรุ่นต่อไปได้อย่างภาคภูมิใจ”

พาสนา ศรีสัทธา
บ้านมั่นคงเมืองนราธิวาส

ถอดรหัสความสำเร็จ : การบริหารสหกรณ์ด้วยหัวใจและธรรมาภิบาล

1. พลังแห่งความโปร่งใสและการตรวจสอบ

หนึ่งในจุดแข็งที่สุดของระบบสหกรณ์คือ "ความโปร่งใสที่ตรวจสอบได้" นอกจากการกำกับดูแลโดย พอช. แล้ว สหกรณ์ยังมีระบบการตรวจสอบที่เข้มแข็งจากหน่วยงานภายนอก ทั้งกรมส่งเสริมสหกรณ์และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ซึ่งเป็นกลไกที่ช่วยยืนยันความถูกต้องในการบริหารจัดการเงินฝากและรายรับ-รายจ่ายของสมาชิกทุกคน

“ในฐานะเจ้าของสหกรณ์ สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์รับรู้ทุกความเคลื่อนไหวทางการเงิน ความโปร่งใสนี้เอง ที่เป็นรากฐานของความไว้วางใจที่เหนียวแน่น”

2. บริหารหนี้ด้วยความเมตตา : เปลี่ยน NPL ให้เป็นพลังแห่งความเข้าใจ

ความสำเร็จอันน่าภาคภูมิใจของ "สามชุก" ที่มีหนี้เสีย (NPL) เกือบเป็นศูนย์ ไม่ได้มาจากมาตรการที่แข็งแกร่ง แต่มาจาก "ความใส่ใจ" เมื่อพบสมาชิกที่เริ่มติดขัด คณะกรรมการจะไม่ทอดทิ้ง แต่จะเข้าไปร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาทางออก เช่น การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเพื่อปลดล็อกหนี้ นอกเหนือที่มีดอกเบียสูงถึงร้อยละ 20 ให้กลับมาอยู่ในระบบที่เกื้อกูลกัน สิ่งนี้คือการประกาศศักดิ์ว่า "สหกรณ์คือที่พึ่งยามยากที่แท้จริง"

3. นวัตกรรมทำให้คะแนนวินัย: เทคนิคที่ "มากกว่า" ภาระเบียบ

เราใช้เทคนิคการบริหารที่เหนือกว่ามาตรฐานทั่วไปด้วยการนำระบบ "คะแนนวินัย (Credit Scoring)" มาใช้ในการพิจารณาสินเชื่อบ้าน

- **วินัยการออม** : ความสม่ำเสมอคือเครื่องพิสูจน์ความตั้งใจ
- **การมีส่วนร่วม** : การเข้าร่วมประชุมและกิจกรรมชุมชนคือตัวชี้วัดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สัดส่วนสินเชื่อที่สมเหตุสมผล หากวินัยดีเยี่ยม อาจได้รับสินเชื่อสูงถึง 90% ของราคาบ้าน แต่หากคะแนนยังไม่ถึงเกณฑ์ เราจะให้โอกาสสมาชิกกลับไป "บ่มเพาะวินัย" มาใหม่ เพื่อป้องกันความเสี่ยงและสร้างความภาคภูมิใจเมื่อได้รับอนุมัติในอนาคต ระเบียบของสหกรณ์ไม่มีเรื่องนี้ เราต้องใช้เทคนิคที่มากกว่าสหกรณ์ ใช้เรื่องธรรมาภิบาลความโปร่งใส สมาชิกสามารถรู้รายละเอียดเรื่องราวได้หมด ระเบียบข้อบังคับสามารถปรับได้ตามบริบทของชุมชนไม่ขัดต่อกฎหมายสหกรณ์

4. ประชาธิปไตย "1 คน 1 เสียง" และกติกาที่ยืดหยุ่น

เรายึดถือหลักการกระจายอำนาจผ่านระบบ "หนึ่งคน หนึ่งเสียง" เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน กติกาและข้อบังคับของสหกรณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่แข็ง แต่สามารถปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชุมชนได้เสมอ トラบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

ตัวอย่างสหกรณ์ที่บริหารโครงการบ้านมั่นคง ที่มีการบริหารจัดการดี

สหกรณ์บ้านมั่นคงสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

เป็นสหกรณ์ที่ทำโครงการบ้านมั่นคงโดยซื้อที่ดินและปลูกสร้างบ้าน สร้างชุมชนใหม่สำหรับสมาชิก 79 ครอบครัว ดำเนินงานมา 21 ปี ปัจจุบันชำระหนี้ค่าที่ดินคืน พอช. ครบก่อนอายุสัญญา สมาชิกยืนยันที่จะใช้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนต่อไป มีการออมจัดการทุนภายในมีเงินหมุนเวียนกว่า 3 ล้านบาท สามารถใช้ทุนภายในปล่อยสินเชื่อให้สมาชิกทำอาชีพ ปรับปรุงซ่อมแซมบ้าน อยู่อาศัยและจัดการร่วมกันแบบชุมชนสหกรณ์ ที่ดินยังเป็นกรรมสิทธิ์ของสหกรณ์ที่ถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันของสมาชิก

สหกรณ์เคหะสถานตากสิน จำกัด

บทพิสูจน์ว่าแม้วิกฤตจะยาวนานถึง 11 ปี แต่หากสมาชิกหันหน้ามาคุยกันและฟื้นฟูระบบบริหารใหม่ ก็สามารถกลับมาเข้มแข็งได้อีกครั้ง จากที่ประสบปัญหาปิดบัญชีไม่ได้มา 11 ปี พี่น้องใช้วิกฤตเป็นโอกาสรวมตัวกัน ปัจจุบันหันหน้ามาพูดคุยช่วยกันแก้ไขปัญหา จัดตั้งคณะกรรมการใหม่ ฟื้นฟูระบบบริหารจัดการ จนสามารถปิดบัญชีได้และสามารถแก้ไขปัญหาไปด้วยกันได้

สหกรณ์เคหะสถานขอนแก่นร่วมพัฒนาจำกัด

- เมื่อบ้านเสร็จและหนี้หมด ภารกิจยังไม่จบ แต่เป็นการขยายพื้นที่และสร้างโอกาสให้ "ลูกหลาน" ได้มีหลักประกันที่มั่นคงในครอบครัวขยายสืบไป สร้างบ้านเสร็จเกือบ 20 ปี ชำระคืนสินเชื่อ พอช. หมดแล้ว ปัจจุบันมีสหกรณ์บริหารจัดการเงินทุนชุมชนต่อเนื่อง ไม่ได้มีแยกโฉนดแบ่งแปลงที่ดิน เมื่อก่อนครอบครัวมีลูกเล็ก ๆ เขาเติบโตมีครอบครัว ทำให้เกิดครอบครัวขยายของลูกอยู่อาศัยในครอบครัวใหญ่ เลยทำให้จำเป็นต้องขยายพื้นที่ คิดว่าน่าจะสร้างความมั่นคงให้สมาชิกได้มากขึ้น แปลงที่ 2 ดำเนินการแบ่งโฉนดให้สมาชิกถือว่าเป็นพื้นที่ที่ขยายออกไป การเพิ่มสมาชิกลูกหลานของคนในชุมชนให้มีโอกาสมีหลักประกันที่มั่นคง

“สหกรณ์เป็นนิติบุคคลของระบบกรรมสิทธิ์ร่วม กรรมสิทธิ์เรื่องที่ดิน เรื่องการจัดระบบที่อยู่อาศัย ป้องกันไม่ให้ตลาดใช้ที่ดินที่อยู่อาศัยเป็นสินค้า”

สมสุข บุญญะบัญชา

ประธานคณะกรรมการบ้านมั่นคงและจัดการที่ดิน

“สหกรณ์” ทำได้แค่เรื่องที่อยู่อาศัยจริงหรือ?

คำถามสำคัญที่มักเกิดขึ้นคือ "สหกรณ์บ้านมั่นคงมีหน้าที่เพียงแค่ดูแลเรื่องบ้านจริงหรือ?" ในความเป็นจริง สหกรณ์คือ "เครื่องมือการบริหารจัดการชีวิต" ที่ทรงพลังที่สุดอย่างหนึ่ง วัตถุประสงค์หลักไม่ได้อยู่ที่การแสวงหากำไร แต่คือการจัดสรรทรัพยากรเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกทั้ง 4 มิติ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และจิตใจ

“สหกรณ์เป็นเครื่องมือการบริหารจัดการไม่ใช่แค่เรื่องบ้าน ได้เรื่องคน สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างคน วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ไม่ได้แสวงหากำไร เราจัดสรรงบประมาณของสหกรณ์เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 มิติ ที่รวมทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม”

นุชจรี พันธุ์โสม

บ้านมั่นคงชุมชนรุ่งมณีพัฒนา เขตวังทองหลาง

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน : อุปสรรคที่ต้องก้าวข้าม

โดยหลักการแล้ว สหกรณ์สามารถขับเคลื่อนงานพัฒนาได้ทุกเรื่องตามความต้องการของสมาชิก แต่ที่ผ่านมาเรามักพบข้อจำกัดจากการตีความของหน่วยงานกำกับดูแลบางแห่ง ที่มองว่าสหกรณ์แค่สถานควมรยติบทยาหลงเมื่อผ่อนชำระที่ดินและบ้านเสร็จสิ้น ซึ่งขัดกับหัวใจของ "บ้านมั่นคง" ที่มุ่งเน้นการจัดการร่วมแบบชุมชน (Collective Ownership) เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดที่ดินหลุดมือไปสู่กลไกตลาด และเพื่อเป็นฐานที่มั่นในการพัฒนาอาชีพและรายได้อย่างต่อเนื่อง

ความท้าทายและทางออก : การประกาศศักดาในระดับนโยบาย

แม้ปัจจุบันเราจะเผชิญกับบททดสอบหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการปิดบัญชีที่ค้างสะสม หรือเงื่อนไขการจดทะเบียนใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชุมชนริมทางรถไฟ ที่ต้องอาศัยความพยายามอย่างยิ่งยวดในการขอรับรองสถานะนิติบุคคล

แต่ในวิกฤตย่อมมีความหวัง ขณะนี้เครือข่ายพี่น้องบ้านมั่นคง กำลังร่วมกันผลักดันในระดับนโยบาย เพื่อให้มีการนิยาม "สหกรณ์บ้านมั่นคงเป็นการเฉพาะ" ซึ่งจะเป็นการปลดล็อกข้อจำกัดทางกฎหมายเดิมๆ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของชุมชน ที่ไม่ได้หยุดอยู่แค่การมีบ้าน แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างสวัสดิการ การทำธุรกิจชุมชน การสนับสนุนรายรายได้อาชีพให้กับสมาชิก และการเกื้อกูลกันในฐานนะ "รัฐบาลของประชาชน"

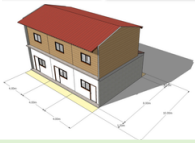
สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงเขาน้อยพิทยฯ จำกัด ตำบลหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ผู้ประสาน นางสาววาทินี กายอนุกุล เบอร์โทร 086-8194493

ชุมชนเขาน้อยพิทยฯ เกิดจากการสำรวจชุมชนในเมืองพิทยฯในด้านที่อยู่อาศัยในหลายๆ ชุมชน ซึ่งมีทั้งการบุกรุกที่ดินกรมเจ้าท่า ที่ดินสาธารณะ-ไร้ชื่อ ปัญหาชุมชนแออัดที่เกิดจากการเช่าที่ดินของเอกชน การเข้าบ้านเพื่ออยู่อาศัย และปัญหาเรื่องของการเช่ารถแฟรงเป็นจำนวนมาก และเพื่อเป็นการจัดการเกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัยให้เป็นระบบของประชาชนในท้องถิ่นเชิงบูรณาการให้สอดคล้องกับแผนการดำเนินงานของ เมืองพิทยฯ เพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย โดยมุ่งเน้นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยและเดือดร้อนเร่งด่วน โดยเข้ากระบวนการแก้ไขปัญหโครงการบ้านมั่นคง และการรวมกลุ่มซึ่งมาจาก 8 ชุมชน 304 ครัวเรือน

รูปแบบการพัฒนา

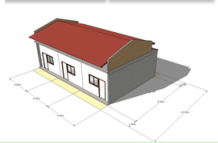
ซื้อที่ดินเอกชนเพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่ใหม่ (บนเนื้อที่ 12 ไร่ 3 งาน 15 ตารางวา) โดยรูปแบบในการพัฒนา จำนวน 2 รูปแบบ

บ้านแถวสองชั้น 4 X 8 เมตร
พื้นที่ใช้สอย 64 ตารางเมตร
ตารางเมตรละ 3,146 บาท

- การส่งบ้าน/เดือน 1,318 บาท
- การส่งที่ดิน/เดือน 1,048 บาท
- รวมการส่งที่ต่อส่ง/เดือน 2,366 บาท

2

บ้านแถวชั้นเดียว 4 X 8 เมตร
พื้นที่ใช้สอย 32 ตารางเมตร
ตารางเมตรละ 3,808 บาท
การส่งที่ดิน/เดือน 656 บาท
**ไม่ใช่สินเชื่อบ้าน

งบประมาณโครงการ

ระบบบริหารภายในสหกรณ์

- สามารถปิดบัญชีได้ถึงปีบัญชี 2566 (31 ต.ค.ของทุกปี) ปัจจุบันอยู่ระหว่างจัดทำปี 2567
- มีการบริหารจัดการโดยมีโครงการทำงานจากคณะกรรมการสหกรณ์ 15 คน
- มีการประชุมสมาชิกประจำเดือนทุกเดือน เพื่อรายงานสถานการณ์ต่างๆของสหกรณ์ และหาแนวทางกรณีมีปัญหาข้อติดขัด เพื่อให้สามารถหาข้อยุตินำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยกัน
- ปัจจุบัน มีการก่อสร้างแล้วเสร็จกึ่ง 295 ครัวเรือน อยู่ระหว่างตกแต่งให้แล้วเสร็จ 9 ครัวเรือน

ระยะเวลาชำระคืน	วัตถุประสงค์	วงเงินสินเชื่อ	สมาชิกสหกรณ์ (6%)	สหกรณ์ส่งพอช. (4%)	ส่วนต่าง/เดือน (2%)
15 ปี	ซื้อที่ดิน	37,800,000	318,979	279,603	39,376
	ปลูกสร้างบ้าน	46,720,857	394,259	345,590	48,669
รวม		84,520,857	713,238	625,193	88,045

สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคงสุโขงโก-ลก ต.สุโขงโก-ลก อ.สุโขงโก-ลก จ.นราธิวาส จำนวนสมาชิก 200 หลังคาเรือน

ชุมชน : สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิก
ความมั่นคง: ช่วยให้ผู้สมาชิกมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และในชีวิตมากขึ้น
การจัดตั้ง : เริ่มจากการสร้างความเข้าใจ
การรวม: สมาชิกจะต้องมีการรวมทรัพย์ เพื่อเป็นทุนในการก่อสร้าง วมสิ่งจะ สวัสดิการ
ปัจจุบันสหกรณ์ได้รับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสร้างอาชีพในชุมชน
การพัฒนาคุณภาพชีวิต:ปัจจุบันสมาชิกในโครงการมีการร่วมกลุ่ม วิสาหกิจชุมชน ได้

2. กลุ่มผ้ามัดย้อม มีผลิตภัณฑ์มัดย้อมสิริธรรมชาติจำหน่าย

1กลุ่มแปรรูปมีการแปรรูปไข่เค็มและน้ำจิ้มในชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้กับสมาชิก

- ช่วยสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนอย่างยั่งยืน
- สร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพชีวิต
- มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น ช่วยให้ผู้สมาชิกมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- มีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน

4 จัดหาที่ดินเพื่อทำ บ้านมั่นคง

จัดหาที่ดินเพื่อทำบ้านมั่นคง

ที่ดินที่จะนำมาใช้ทำโครงการบ้านมั่นคงเป็นเรื่องสำคัญมาก จะต้องเป็นที่ดินที่อยู่ไม่ไกลเมืองหรือชุมชนเดิมที่เป็นแหล่งทำงาน ทำมาหากิน ค่าเช่าหรือค่าผ่อนที่อยู่ในเกณฑ์ที่คนในชุมชนสามารถจ่ายได้ ถ้าได้ที่ดินรัฐก็จะช่วยลดภาระค่าที่ดินทำให้คนจนเข้าร่วมโครงการได้

การจัดหา “ที่ดินรัฐ” เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคง

มีหลายประเภท ซึ่งมีเงื่อนไขการใช้หรือเช่าที่แตกต่างกัน ได้แก่

- 1. ที่ดินราชพัสดุ (ธนารักษ์)** ที่มีบันทึกความร่วมมือกับ พอช. ให้เช่าทำโครงการบ้านมั่นคงระยะยาว 30 ปี อัตราค่าเช่าครึ่งหนึ่งของราคาตลาด โดยมีสหกรณ์ชุมชนเป็นผู้เช่า
- 2. ที่ดินสาธารณประโยชน์** สามารถดำเนินการได้ภายใต้มติ ครม. ปี พ.ศ.2547 หรือผ่านกลไกคทช. ซึ่งต้องอาศัยการทำงานร่วมกับท้องถิ่น นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่ออนุมัติการใช้ประโยชน์ใน 2 รูปแบบ คือ การจัดระเบียบชุมชนที่บุกรุกอยู่เดิม และการขอใช้ที่ดินที่เลิกใช้ประโยชน์แล้ว นอกจากนี้ที่ดินรัฐประเภทอื่นๆ เช่น พื้นที่ป่าหรือชายฝั่ง ยังมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ต้องใช้ความร่วมมือระดับนโยบายและการสำรวจผังเมืองอย่างละเอียด เพื่อให้ถูกต้องตามระเบียบผังเมือง
- 3. ที่ดินรัฐประเภทอื่นๆ** เช่น ที่ดินป่าชายเลน ที่ดินป่าสงวน ฯลฯ ที่ขออนุญาตใช้ผ่านคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)
- 4. ที่ดินรัฐวิสาหกิจ** อย่างเช่น ที่ดินการรถไฟที่ต้องอาศัยการเจรจาต่อรองระดับนโยบาย ทำเป็นโครงการที่มติคณะรัฐมนตรีรองรับเงื่อนไขการเช่ามีความซับซ้อน
- 5. ที่ดินวัด** ที่ดินสำนักพุทธศาสนาอาจเป็นที่ดินที่ตั้งชุมชนเดิม แต่มาจัดการสิทธิการเช่าให้ถูกต้องและเช่าได้ระยะยาวขึ้น

การซื้อ “ที่ดินเอกชน” ทำโครงการที่อยู่อาศัย

ชุมชนจะต้องรับการผ่อนชำระทั้งค่าที่ดินและค่าก่อสร้างบ้าน ที่อาจทำให้ครัวเรือนยากจนมากไม่สามารถเข้าร่วมโครงการได้ ที่ดินเอกชนที่ราคาพอจะซื้อได้ส่วนใหญ่จะอยู่นอกเมือง ห่างไกลระบบสาธารณูปโภค หรือเป็นที่ดินที่ต้องมีภาระค่าถมที่สูง แต่ถือว่าทำให้ได้กรรมสิทธิ์ร่วมของสหกรณ์ การจัดหาที่ดินเอกชนอาจเลือกจากที่ดินที่มีหน่วยงาน อย่างเช่น บสก. เป็นผู้ขาย การใช้เงินค่ารถถนนมาสมทบซื้อที่ดิน

การเข้าถึงที่ดินจากรายโครงการสู่การจัดการทั้งเมือง หัวใจสำคัญของการได้มาซึ่งที่ดินไม่ใช่เพียงการรอที่ดินรัฐ แต่คือการพยายามจัดการทั้งเมืองด้วย “ข้อมูล” ดังเช่นโมเดลเมืองชุมแพและนครสวรรค์ ที่เปลี่ยนจากต่างคนต่างอยู่มาเป็นการสำรวจที่ดินทุกประเภท (รัฐ, วัด, เอกชน) ทั้งเมือง เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและการเจรจาเชิงรุก หากเป็นที่ดินซื้อจากสถาบันการเงินหรือเอกชนต้องประเมินทั้งราคา ความเหมาะสมของสาธารณูปโภค และโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กัน นอกจากนี้ต้องมีการสร้าง “ความยอมรับจากชุมชนรอบข้าง” ผ่านการทำประชาคมเพื่อลดความขัดแย้ง และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องมีแผนสำรองในกรณีสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไปเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า “คน เงิน และที่ดิน” จะถูกจัดการไปพร้อมกันอย่างมีเอกภาพและยั่งยืน

ข้อพึงระวังในการจัดหาที่ดิน

1. ที่ดินเช่าธนาคาร

มีการทำสัญญาระยะเวลา 30 ปี เก็บค่าเช่าครึ่งหนึ่งของราคาตลาด แต่ต้องดูรายละเอียดสัญญา เงื่อนไขการปรับขึ้นราคาเช่า ควรจะเจรจาต่อรองกับธนาคารให้ชัดเจน สหกรณ์จะเช่าจากธนาคารแล้วให้สมาชิกเช่าต่อ การคิดค่าเช่ากับสมาชิก

2. ที่ดินสาธารณะ

ใช้มติ ครม. ปี พ.ศ. 2547 โครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน แต่ต้องทำเรื่องมาจากท้องถิ่น ได้รับความเห็นชอบจากนายอำเภอ ผู้ว่าอนุมัติ มีสองแบบ **(1) ไปจัดระเบียบ** คือ มีคนบุกรุกอยู่แล้ว **(2) ที่ดินไม่มีการใช้ประโยชน์** เลิกใช้ประโยชน์แล้ว ก็สามารถใช้ได้ ที่ดินมหาดไทยต้องออกนสส. แล้วจึงจะใช้ได้ ต้องใช้การประสานท้องถิ่น และนโยบายควบคู่กันไป ต้องมีการทำประชาคมรับรองขอใช้ประโยชน์ ถ้ามีคนคัดค้านก็ไม่สามารถใช้ได้

3. ที่ดินซื้อ

จะต้องมีทำเลที่ตั้งใกล้แหล่งงาน ต้องมีระบบสาธารณูปโภค ต้องมีผังเมืองกำหนดว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง มีขนาดแปลงที่ดินที่เหมาะสมกับจำนวนสมาชิก มีราคาที่สามารถซื้อได้จริงโดยคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในการถมที่ที่ดิน การเลือกดูหลาย ๆ แปลงเพื่อเปรียบเทียบเงื่อนไขการขาย โดยให้ทีมงานไปช่วยกันดูแล้วกลับมาตัดสินใจร่วมกัน โดยต้องไม่มีการจ่ายมัดจำล่วงหน้า ในการเลือกที่ดินและติดต่อซื้อที่ดินต้องให้ท้องถิ่นรับรู้และช่วยดูตั้งแต่ต้น ก่อนที่จะนำไปสู่การขออนุญาตก่อสร้าง ที่ดินที่เหมาะสมกับคนจนอาจจะราคาสูงก็ได้ แต่ต้องมีการประเมินเรื่องสาธารณูปโภคด้วยว่าต้องใช้งานเท่าไร ต้องประเมินโอกาสทางเศรษฐกิจให้ชุมชนด้วย

4. ที่ดินของสถาบันการเงิน

เป็นทรัพย์สินที่เอาไปจำนำขาย ควรมีกระบวนการเจรจา หากมีหน่วยงานที่สามารถร่วมเจรจาได้ อาจจะไ้ราคาถูกลง

5. การสำรวจที่ดินทั้งเมืองแบบชุมชนแพหรือนครสวรรค์

ที่ดินทุกแปลงของเมืองนี้ ไม่ว่าจะเป็นที่ดินวัด ที่รัฐ โรงเรียน เอกชน ให้จัดระบบการเจรจากับเจ้าของที่ดินโดยต้องทำทั้งเมือง เจรจากทุกผืน ต้องให้ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมเจรจา

“ที่ดิน”

1. การทำให้ได้มาซึ่งที่ดินที่มั่นคง

- ตระหนักถึงความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยของตนเอง เพราะจะทำให้เกิดความหวังและผลักดันจากความเชื่อมั่นทำให้มีเป้าหมายในการดำเนินงานที่ตรงกัน มีเป้าหมายเดียวกัน
- อาศัยความร่วมมือของพี่น้อง เป็นแรงผลักดันในการทำงานร่วมกัน **การบริหารงานแบบมีระบบแผน และการกระจายการทำงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับคน**
- **รวมคน รวมเงิน รวมกลุ่ม** เพื่อจัดตั้งสหกรณ์ เป็นเครื่องมือในการเข้าที่ดินที่มั่นคง
- **เข้าหาหน่วยงานภาครัฐและเอกชน** ในการผลักดันในการเจรจากับเจ้าของที่ดิน เชื่อมโยงหน่วยงานในท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการเข้าที่ดินที่มั่นคง

2. วิธีการเจรจากับเจ้าของ-ประเภทที่ดิน

- การประสานร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อสำรวจความคิดเห็น และข้อมูลระดับฐานรากในแต่ละพื้นที่
- **รวมกลุ่มผู้เดือดร้อน** เพื่อแสดงให้เห็นถึงจำนวนผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในพื้นที่นั้นๆ
- **บอกเล่าตัวตน บอกเล่าความต้องการ** อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับภารกิจปัญหาอย่างมีเหตุผล
- ประสานท้องถิ่น ท้องถิ่น เมื่อเจรจนาในการใช้ที่ดิน อ้างอิงถึงนโยบายและการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน/เมือง/จังหวัด
- ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง วางกลยุทธ์ในการทำงาน การเจรจา เพื่อให้เจ้าของที่ดินเห็นถึงความกระตือรือร้นในการจะเข้าพื้นที่
- มีแผนสำรองและมีการเสนอทางเลือกแบบมีทางเลือก

3. วิธีการหาที่ดินทำอย่างไร ?

- **รวมพลเพื่อค้นหาที่ดิน** ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตเดิม
- **สร้างระบบการค้นหาแบบกลุ่ม** เป็นการกระจายการทำงานแบบกลุ่มย่อย เพื่อค้นหาพื้นที่ได้ครอบคลุมและเหมาะสมกับทุกกลุ่ม เช่น บริเวณพื้นที่ สิ่งแวดล้อม ราคา การเข้าถึงคมนาคมขนส่งสาธารณะต่าง ๆ
- **การศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง** ระบบการใช้ที่ดิน ขั้นตอนการเข้าที่ดินแต่ละประเภท ในการเข้าที่ดินเมื่อเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาและเป็นไปตามขั้นตอนกระบวนการที่ถูกต้อง
- ศึกษาข้อมูลที่ดินในแต่ละพื้นที่ รูปแบบผังเมือง วัตถุประสงค์ของที่ดินนั้นๆ เพื่อใช้เจรจาต่อรองในการเข้าที่ดิน โดยการเจรจาแบบการสร้างข้อเสนอเชิงทางเลือก เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้นำและเจ้าของ
- **เชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐ** ในการเจรจาและผลักดันเชิงนโยบายในการเข้าที่ดิน

เครื่องมือการบริหารคน และการได้มาซึ่งที่ดิน

“สร้างเป้าหมายร่วม”

- ที่ดินธนาคาร
- ที่ดินเอกชน
- ที่ดินนิคม
- ที่ดินรถไฟ

ประชาชนร่วม

รวมกลุ่มรวมพล

เชื่อมโยงหน่วยงาน

เจรจาแบบมีแผนและทางเลือก

40

รูปแบบในการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

1 การปรับปรุงในที่เดิม (Upgrading)

ชุมชนอยู่ในที่ดินเดิม คงลักษณะโครงสร้างทางกายภาพและสังคมเดิม พัฒนาปรับปรุงชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สาธารณูปโภคพื้นฐานให้ดีขึ้น

ก่อนปรับปรุง

หลังปรับปรุง

2 การจัดปรับผังที่ดิน (Reblocking)

ปรับปรุงให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้น อาจมีการขยับตำแหน่งบ้าน หรือรื้อย้ายตัวบ้านบางส่วน เพื่อให้สามารถปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคและกายภาพของชุมชนให้ดีขึ้น

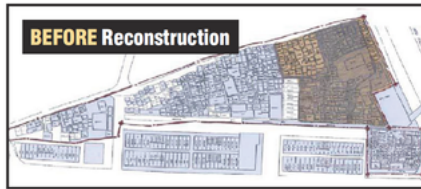
3 การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing)

เจ้าของที่ดินและชุมชนตกลงแบ่งที่ดินที่เคยเป็นที่ตั้งของชุมชน เป็น 2 ส่วน
1. คืนที่ดินบางส่วนให้เจ้าของที่ดินนำไปใช้ประโยชน์
2. ชุมชนเช่าหรือซื้อที่ดินส่วนที่เหลือจากเจ้าของที่ดิน วางผังสร้างที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคใหม่ทั้งหมด

4 สร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่เดิม (Reconstruction)

รื้อย้ายที่อยู่อาศัยเดิมที่เสื่อมโทรม วางผังสร้างที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคใหม่ทั้งหมดภายในบริเวณที่ดินเดิม

5 การรื้อย้าย/สร้างชุมชนใหม่ในที่ใหม่ (Relocation)

เจ้าของที่ดินหรือหน่วยงานรัฐที่ดูแลที่ดินต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งหมด ชุมชนต้องหาที่ดินใหม่โดยการเช่าหรือซื้อ และวางผังสร้างที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคใหม่ทั้งหมด

ก่อนปรับปรุง

หลังปรับปรุง

6 สร้างแฟลตหรืออาคารสูง (Flat/Condominium)

ที่ดินมีจำกัดหรือมีราคาแพงไม่สามารถสร้างชุมชนใหม่ ในแนวราบได้เพียงพอสำหรับทุกคนครบถ้วนในชุมชน

ก่อนปรับปรุง

หลังปรับปรุง

ชุมชนบึงบางซื่อ เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

5 การออกแบบวางผังชุมชน อย่างมีส่วนร่วม

การออกแบบวางผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การออกแบบวางผังชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมคิด ร่วมออกแบบ และร่วมกำหนดทิศทางของพื้นที่อยู่อาศัยของตนเอง เป็นการออกแบบที่ให้ความสำคัญกับการอยู่อาศัยร่วมกัน และการออกแบบพื้นที่ส่วนกลางที่เป็นพื้นที่สำหรับคนในชุมชน หรือรูปแบบพื้นที่อยู่อาศัยร่วมกันในรูปแบบต่างๆ การวางผังชุมชนและผังเมือง ที่ส่งเสริมการสร้างการมีส่วนร่วม หรือการสร้างพื้นที่กลางที่สนับสนุนให้เกิดการรับผิดชอบร่วมกัน โดยการออกแบบระบบการจัดการร่วม ทั้งในระบบการบริหารจัดการระบบสังคม และระบบทางกายภาพ ที่จะสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วม ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถช่วยกันกำหนดรูปแบบการออกแบบและการรับรู้ทางสถาปัตยกรรม ตั้งแต่รูปแบบของบ้านหลังเดียวไปจนถึงการวางผังเมืองทั้งเมือง

“ความกระตือรือร้นมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน” คือความโดดเด่นเฉพาะของโครงการบ้านมั่นคง ในมิติด้านสังคมของที่อยู่อาศัย การออกแบบมีบทบาทสำคัญในการกำหนดประสบการณ์ของผู้คนในชุมชน พื้นที่ที่ได้รับการออกแบบอย่างดีสามารถกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกดึงดูดผู้คนให้เข้าสู่สภาพแวดล้อม และเสริมสร้างความผูกพันที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นกับชุมชนนั้น ๆ

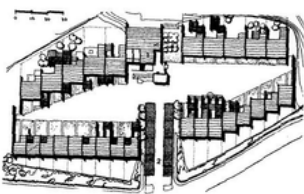
วิรัช เตรียมพงศ์พันธ์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการออกแบบ และวางผัง

ตัวอย่างโครงการที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันแบบชีวิตชุมชน

โครงการ Cohousing

ประเทศเดนมาร์ก ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1972 เกือบ 60 ปี เป็นชุมชนอยู่ร่วมกัน แบบรูปแบบที่อยู่อาศัยรวม แบบโครงการ Cohousing โดยมีทั้งตั้งส่วนใหญ่อยู่ชานเมือง สมาชิกส่งเงินซื้อที่ดินร่วมกันขนาด 36 ครัวเรือน เขาออกแบบง่าย ๆ มีพื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน มีบ้าน 2 ชั้นอยู่ล้อมรอบทางเข้า โดยมีใช้ทาเข้าร่วมกัน โดยมีข้อบังคับว่าต้องจอดรถข้างนอก มีพื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างวิถีชีวิตชุมชนได้โดยการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ต้องมีการทำอาหารร่วมกัน ผลัดกันทำ มาทานข้าวร่วมกันอย่างน้อยๆ อาทิแต่ละครั้ง ทรัพยากรหลายๆ อย่าง เช่น เครื่องมือทำสวน เครื่องมือดูแลบ้าน แม้แต่รถยนต์ก็ใช้ร่วมกัน ฉะนั้น **ชุมชน Cohousing ไม่ได้เป็นแค่ที่อยู่อาศัยร่วมกัน แต่เป็นระบบแบ่งปันอย่างอื่นด้วย**

Saettedammen site plan: 1. common house, 2. parking

Saettedammen units

ประเทศเดนมาร์ก

- Cohousing ยุคบุกเบิก
- ซื้อที่ดินชานเมือง
- ใช้สाराชและสิ่งอำนวยความสะดวกร่วมกัน

การรวบรวมเงินซื้อที่ดิน - ภูเงินร่วมกัน
ออกแบบวางผัง / มีพื้นที่ส่วนกลางร่วม/ เข้าออกทางเดียว
มีพื้นที่ส่วนกลาง/ จอดรถรอบนอก/ มีกิจกรรมร่วม
เช่น ทำอาหารทานข้าวร่วมกัน ระบบแบ่งปันร่วมกัน

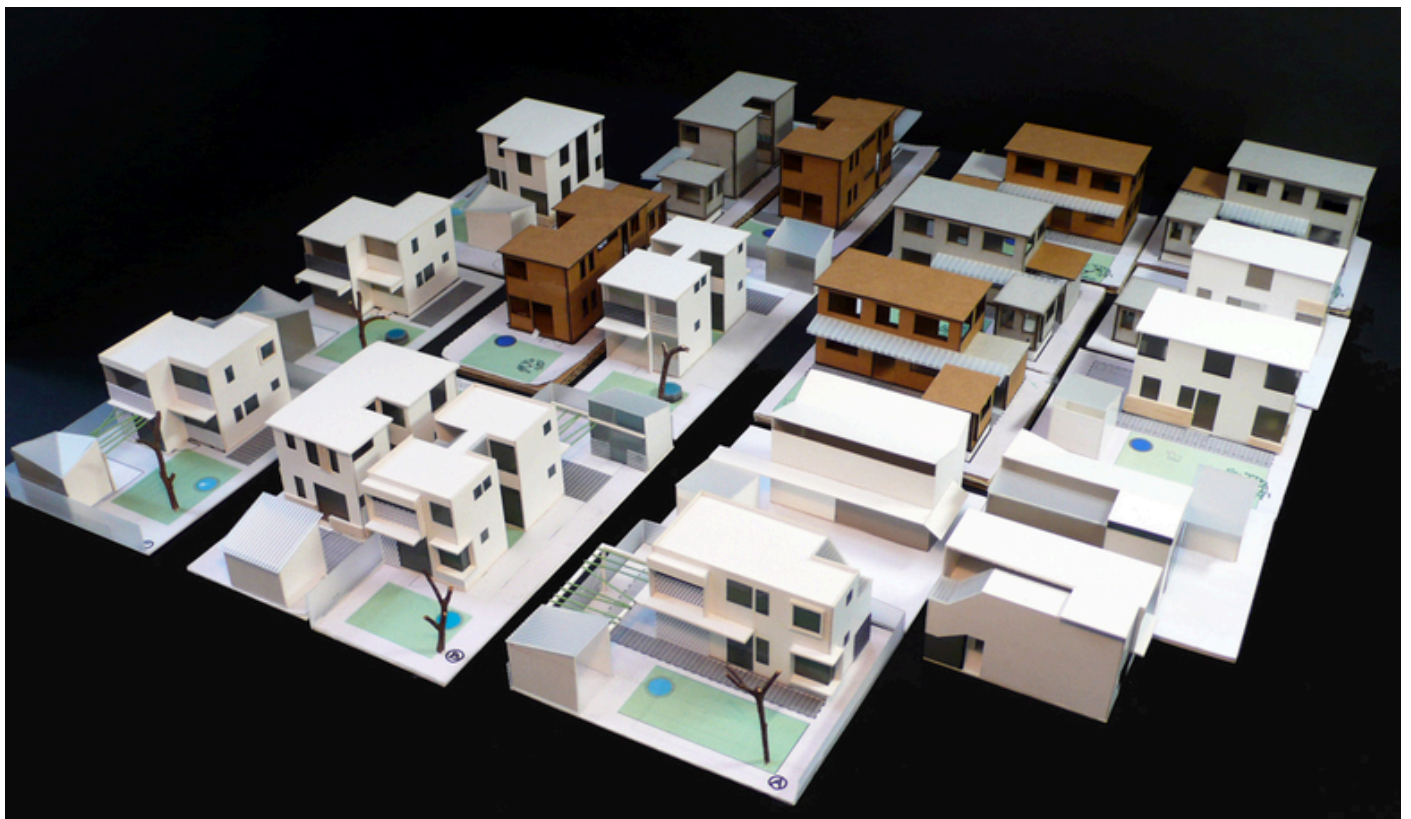
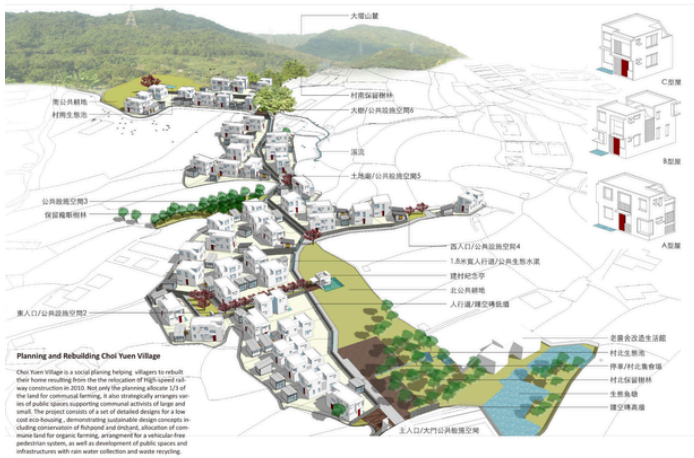
โครงการ West Village Chengdu China

“West Village Chengdu China” เป็นโครงการในประเทศจีน โดยการออกแบบที่สร้างพื้นที่ส่วนกลางก่อนแล้ว ถึงได้ออกแบบที่อยู่อาศัยไปอยู่ล้อมรอบ ให้ความสำคัญเรื่องที่อยู่อาศัยเป็นลำดับรองจากการสร้างวิถีชีวิตชุมชน อาคารที่เป็นถนนล้อมรอบทั้งหมด 2 ชั้น มีที่อยู่อาศัยสูง 5 ชั้น มีร้านค้าและสำนักงานเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ ตรงกลางเป็นที่ว่างมีทางจักรยานพาดเอียงๆ ขึ้นไปบนหลังคา ข้างบนเป็นที่ขี่จักรยานและเป็นทางวิ่งให้ผู้คน ตรงกลางมีลานไม้ไผ่เป็นที่พักผ่อนโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ

หมู่บ้าน Choi Yuen

หมู่บ้าน Choi Yuen ประเทศฮ่องกง เป็นชุมชนที่ถูกไล่ที่จากโครงการสร้างของรัฐ เดิมย้ายไปอยู่อาศัยในตึกสูง แต่ชาวบ้านมีอาชีพปลูกผัก จึงย้ายไปสร้างชุมชนใหม่นอกเมือง โดยมีเครือข่ายความร่วมมือของคนทั้งเมือง คนชั้นกลาง นักวิชาการ บริษัทออกแบบสถาปนิก ร่วมกันออกแบบชุมชนไฉ่หยวน ที่ชื่อแปลว่าสวนผัก บ้านปลูกเรียงตัว มีข้อตกลงว่าจะต้องจอดรถอยู่ปากทางเข้าไม่เอารถเข้ามาในชุมชน มีบ้านเรียงตัวอยู่ตามทางเดิน มีการออกแบบระบบน้ำการเกษตร มีระบบบำบัดน้ำใช้ในครัวเรือน ทางเดินกว้าง 1.5 เมตร ยาว 300 เมตร เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เขาใช้เชื่อมโยงคนในชุมชนทั้งหมดเข้าหากัน แบบบ้านจะมีบ้านต้นแบบอยู่ 3 หลัง จากต้นแบบ 3 แบบ แดกย่อยออกไป 50 แบบ ที่เหมาะกับแต่ละครอบครัวได้

ความท้าทายในการออกแบบบ้านมั่นคงในอนาคต

- **ความหลากหลายและมิติทางเศรษฐกิจ** ที่ดินในเมืองมีจำกัดและราคาสูงจะทำอย่างไรให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และร่วมไปถึงเรื่องที่อยู่อาศัยคนจนและพื้นที่สร้างรายได้ที่มีอย่างจำกัด จึงต้องมีการออกแบบแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยควบคู่กับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น การออกแบบบ้านที่มีความสูงมากกว่า 2 ชั้น ออกแบบพื้นที่ด้านล่างเป็นพื้นที่ค้าขาย สร้างพื้นที่ส่วนกลางชุมชนเป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง ช่วยสร้างความสัมพันธ์ให้กับผู้คนในชุมชน
- **ความโดดเดี่ยว คนที่อยู่คนเดียวมีมากขึ้น** การออกแบบที่สามารถตอบสนอง กลุ่มคนที่อยู่คนเดียวให้สามารถไปใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน มีไปใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกันมากขึ้น บ้านมั่นคงสามารถที่จะมีชีวิตชุมชนที่ตอบสนองคนทุกกลุ่มในชุมชนอย่างไร โดยต้องคิดถึงอนาคตอีก 30 - 40 ปีข้างหน้า
- **การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ** วิกฤตปัญหาโลกร้อนทำให้การออกแบบที่ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และการออกแบบบริเวณรอบนอกที่สัมพันธ์กับการออกแบบทั้งเมือง การออกแบบบ้านเย็น ที่ช่วยลดความร้อนกับทิศทางลม ใช้สีและวัสดุที่ไม่สะสมความร้อน ใช้พลังงานน้อยลง การอยู่ร่วมกับน้ำท่วม ภัยพิบัติที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

กระบวนการออกแบบชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

จะทำได้อย่างไรให้สามารถเปลี่ยนบทบาทจากสถาปนิกเป็นคนออกแบบ มาสร้างเครื่องมือที่ทุกคนเข้ามาออกแบบร่วมกัน ผ่านการใช้เครื่องมือโดยการแบ่งกระดาษเล็กๆ นำมาวางต่อกัน จนสุดท้ายออกมาเป็นแผนและผังชุมชนขนาดใหญ่ ซึ่งพบว่าแต่ละคนนั้นจะคิดเรื่องของตัวเอง จะทำบ้านมั่นคงมักจะมีปัญหาเรื่องหน้าบ้านฉันทหน้าบ้านเธอ กระบวนการออกแบบที่เน้นการมีส่วนร่วม จะทำให้ปัญหาไม่ใช่ปัญหาของคนคนเดียว แต่กลายเป็นปัญหาของหลายๆ คน เช่น หน้าบ้านฉันทมีแอ่งน้ำ แต่พอทำผังชุมชนร่วมกันทำให้รู้ว่าไม่ใช่แค่หน้าบ้านที่เป็นแอ่งน้ำ แต่หน้าบ้านของอีก 30 คน ก็มีปัญหาเดียวกัน ทำให้กลายเป็นโจทย์ร่วมของชุมชน สุดท้ายเราจะมาหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เกิดเป็นข้อตกลง ข้อปฏิบัติ และสุดท้ายจะออกมาเป็นผังชุมชนที่ทุกคนยอมรับ

- **ถัดจากเรื่องผัง** ชุมชนมีบ้านอยู่ 30 หลัง สถาปนิก 2 คนร่วมกันออกแบบรายละเอียดให้บ้านทั้ง 30 หลัง เป็นไปไม่ได้โดยเฉพาะในเวลาที่มีจำกัด ทำอย่างไรให้ความรู้ของสถาปนิกถูกถ่ายทอดออกไปสู่ชุมชน มีหลายบ้านที่มีผู้สูงอายุอยู่ในบ้าน มีหลายบ้านที่มีคนอยู่ในบ้าน 4 - 6 คนขึ้นไป บางบ้านมี 2 คน บางบ้านมีเด็ก สถาปนิกต้องช่วยออกแบบ ทำอย่างไรให้คนกลุ่มนี้ได้คุยกัน ได้พูดถึงบ้านที่เหมาะสมกับเขา ทำอย่างไรให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมให้ได้
- **เราต้องทำเครื่องมือที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น** เพื่อให้เขาเข้าใจบ้านของเขาเอง ว่าทำไมห้องนี้ต้องอยู่ใต้บันได เวลาทำบ้านมั่นคงเราไม่ได้ทำเพราะอยากได้บ้านอย่างเดียว เราอยากเห็นการเติบโตของคน อยากเห็นคนเปลี่ยนสถานะ เพราะกระบวนการของการพัฒนาบ้านมั่นคงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการพัฒนาคนควบคู่กันไป
- **บางครั้งหากเราให้เจ้าหน้าที่ แกนนำ หรือผู้มีอำนาจ เป็นคนจัดวางผังเขาจะเรียงเป็นแถว จะเอาทุกอย่างไว้ตรงกลางเป็นแพทเทิร์น** หากเราไปถามคนในชุมชนว่า "บ้านที่ของพวกเขาควรมีหน้าตาเป็นอย่างไร" บางคนต้องเลี้ยงไก่ บางคนต้องปลูกผักไว้กิน เลี้ยงหมูไว้ขาย สำคัญตรงที่ต้องทำให้เกิดการจัดกระบวนการ เกิดการเปิดพื้นที่ ให้คนในชุมชนได้ตั้งคำถาม และมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน เวลาที่เราจะออกแบบผังมันยากเสมอสำหรับชุมชน เพราะไม่ใช่ชุดความรู้ที่ชุมชนมี แต่จริงๆ คือการมอบอำนาจให้ชุมชนได้มีส่วนในการออกแบบชุมชนของตัวเอง

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการออกแบบวางผังชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- **การออกแบบบ้านที่หลากหลาย** ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการขออนุญาตก่อสร้างเพิ่มขึ้น ตามจำนวนของรูปแบบที่อยู่อาศัย พอมาติดกับดักเรื่องการขออนุญาตก่อสร้าง ทำให้การออกแบบผังชุมชนและออกแบบบ้านไม่สามารถทำได้หลากหลาย นำไปสู่ประเด็นเรื่องใบอนุญาตของเขตออกแล้ว 1 ปี ผู้รับเหมาก่อสร้างทำงานไม่เสร็จการก่อสร้างล่าช้า ทำให้ต้องขอต่อใบอนุญาตเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมจากเดิม เสียค่าธรรมเนียม และเสียค่าวิศวกรเซ็นรับรอง ควรจะแก้ปัญหาคือการวางแผนการแก้ไขปัญหาแบบทั้งเมือง โดยการจัดกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนและชวนท้องถิ่นที่เป็นผู้อนุญาตก่อสร้างเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบให้เห็นว่าการออกแบบที่เลือกกับคนทุกกลุ่ม การอยู่อาศัยร่วมกันเป็นชุมชนดีกว่าอย่างไร หรือการแก้ไขปัญหาร่วมกันในคณะกรรมการเมือง การนำงบประมาณสนับสนุนภาคีมาใช้ในการขออนุญาตปลูกสร้างที่ไม่เป็นภาระกับชุมชนมากเกินไป
- **การกระจายความรู้จากสถาปนิกสู่ชุมชน** ความรู้หรือเทคนิคเกี่ยวกับการออกแบบการก่อสร้างยังเป็นเทคนิคหลายเรื่อง การกระจายความรู้เรื่องช่าง การทำสัญญาจ้างผู้รับเหมา การทำ BOQ การออกแบบรูปแบบที่อยู่อาศัยที่เป็นมาตรฐาน ในกรณีที่คุณเขียนแบบส่วนใหญ่ เขียนแบบบ้านหลังใหญ่ พอลดขนาดต้องเสียค่าเขียนแบบเพิ่มอีก โจทย์สำคัญคือทำอย่างไรให้ชาวบ้านได้รับรู้และเข้าใจ จะทำให้สามารถเจรจากับผู้รับเหมาได้
- **ระยะเวลาการทำโครงการที่เร่งด่วน ต้องสร้างกระบวนการออกแบบผังอย่างมีส่วนร่วม โดยการสร้างออกแบบข้อตกลงร่วมกัน** ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยน โดยมีสถาปนิกหรือสถาบันการศึกษาช่วยนำความคิดที่อยู่ในกระบวนการออกแบบของชุมชนมาพัฒนาในเชิงวิชาการ ให้เหมาะสมกับบริบทและเบี่ยงไปตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งระยะเวลาการก่อสร้างที่ต้องเร่งดำเนินการให้เสร็จ ทำให้แบบบ้าน และงานการก่อสร้างไม่เป็นไปตามมาตรฐาน รวมทั้งข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาโครงการ ซึ่งถ้าเป็นเมืองที่มีกระบวนการวางแผนพัฒนาทั้งเมืองจะสามารถคลี่คลายไปได้ การเตรียมความพร้อมการพัฒนาโครงการก่อนเสนอโครงการ จะทำให้ได้รายละเอียดของโครงการ และทำให้ไม่เร่งกระบวนการพัฒนาโครงการ

แนวคิดและวิสัยทัศน์แห่งอนาคต

- **เมืองยืดหยุ่น (Resilient City)** : เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ชุมชนและเมืองต้องสร้างความสามารถในการปรับตัว โดยอาศัยการวางผังเชิงพื้นที่ที่คาดการณ์ผลกระทบ การออกแบบโครงสร้างพื้นฐานที่ทนทาน และการใช้แนวคิดที่อิงธรรมชาติ (Nature-based Solution)
- **การออกแบบที่อยู่อาศัยร่วม (Cohousing)** : เป็นแนวคิดที่ตอบโจทย์สังคมเมืองที่ให้ความสำคัญกับ “พื้นที่ส่วนกลาง” การใช้สิ่งอำนวยความสะดวกร่วมกัน เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์และวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบเกื้อกูลกัน จากระดับชุมชน ไปเชื่อมโยงกับระดับย่านในเมือง
- **การรับมือและป้องกันผลกระทบจากภัยพิบัติ** : ที่จะมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะน้ำท่วม
- **โครงการบ้านเย็น** : เป็นตัวอย่างการออกแบบที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมโดยใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อลดความร้อนในตัวบ้าน เช่น การทำสีอ่อน การสร้างกำแพงสองชั้น การทำช่องลมระบายอากาศ และการสร้างร่มเงาจากต้นไม้ ซึ่งช่วยลดการใช้พลังงานและส่งเสริมสุขภาพที่ดีของผู้อยู่อาศัย

โครงการบ้านเย็น การออกแบบก่อสร้างบ้านมั่นคงรับมือสภาวะโลกร้อน

มีการพูดถึงชุมชนบ้านมั่นคงที่อยู่แล้วสภาพแวดล้อมดีขึ้น สุขภาพกายสุขภาพใจดีขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น ชุมชนบ้านมั่นคงก็สามารถทำได้ โดยเริ่มจากเรื่องเล็กๆ แต่ทำแล้วเห็นการเปลี่ยนแปลงชัดเจน เช่น บ้านที่อาศัยอยู่เราร้อน ทำอย่างไรให้บ้านเย็นขึ้น **โครงการบ้านเย็น** ช่วยกระตุ้นให้ทีมช่างชุมชนและชาวบ้านมาพัฒนาร่วมกัน ทั้งในเรื่องตัวอาคาร รูปทรงอาคาร การระบายอากาศ สภาพแวดล้อมของชุมชน ตั้งแต่การวางผังชุมชนหลายๆ ครั้ง เรามีการวางผัง เช่น ช่องนี้เป็นช่องที่ระบายอากาศถ่ายเทได้ แต่ว่ามีอาคารที่ปิดหัวท้ายชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นคือ บังทิศทางลม บางครั้งออกแบบแล้วแต่รับทำกันไม่ได้นี่ถึงเรื่องนี้

ตัวอย่างชุมชนสามัคคีตีวานนท์และชุมชนมหาไถไทย มีพื้นที่ตรงกลางเป็นลานโล่งที่ลมสามารถพัดผ่านได้ ด้วยการออกแบบรูปทรงอาคาร 2 ผัง ทำหน้าที่เป็นกรวยส่งลมเข้าไปในช่อง ทำให้มีอากาศถ่ายเทตลอดเวลา อากาศที่ปลอดโปร่งจะไหลมาตามร่องคลองพาความชื้นส่วนหนึ่งและความเย็นส่วนหนึ่งมาช่วยให้สบายขึ้น **การเลือกวัสดุที่ใช้ในการปูพื้นหน้าบ้าน** การเลือกพื้นหญ้า เย็นกว่าปูน โดยมีอุณหภูมิต่างกันประมาณ 13 องศาเซลเซียส ส่วนใหญ่มักจะเลือกพื้นปูนเพราะดูง่ายแต่ไม่ได้คิดว่าจะส่งผลต่อการอยู่อาศัย ยกตัวอย่างในบางครั้งเวลา 19.00 น. ชุมชนยังคงความร้อนอยู่เลย หรือในกรณีบ้านบางหลังมีฝ้าช่องลม บ้านบางหลังไม่มี หลายๆ ครั้ง บ้าน 2 ชั้น กลางวันชั้นบนอยู่ไม่ได้เพราะความร้อน ซึ่งเป็นหนึ่งเรื่องที่ต้องนำมาพัฒนา และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม เพื่อป้องกันความร้อนจากสภาวะ Climate Change **ประเด็นการต่อเติมที่อยู่อาศัย** อยากได้ครัวข้างนอกและขยายครัวออกมา ทำให้ปิดกั้นช่องลม จึงต้องมีกระบวนการที่จะพูดคุยและตกลงร่วมกันในการที่จะเว้นช่องลมเอาไว้ เป็นพื้นที่ที่จะทำความสะอาดได้ ถ้าเราไม่มีพื้นที่จริงๆ มีข้อตกลงตรงกลางได้ไหม เพราะอากาศระบายไม่ได้และทำความสะอาดไม่ได้ และ**การใช้สีที่แตกต่างกันส่งผลต่ออุณหภูมิ** เช่น สีขาวเปรียบเทียบกับสีเทาอ่อน จะทำให้อุณหภูมิต่างกันประมาณ 5 องศา โดยประเด็นเหล่านี้ควรหาพื้นที่ที่เคยพัฒนาที่อยู่อาศัยไปแล้ว มาสร้างเป็น “พื้นที่รูปธรรม” โดยนำบทเรียนที่ได้ลงปรับปรุงในชุมชน ให้เห็นว่าไม่ได้ใช้งบประมาณเยอะ แต่มีการออกแบบละเอียดขึ้น โดยมีการกลับมาทบทวนและพัฒนาแบบร่วมกัน **การมีเครือข่ายช่างชุมชนจะต้องเป็นที่เลี้ยงที่เข้าไป** เพื่อจะได้แทรกแซงเพื่อที่จะให้ความรู้ต่างๆ ประสบการณ์ต่างๆ ที่อยู่ในตัวพี่เลี้ยงกระจายสู่ชุมชน บทบาทของเราไม่ใช่เราไปชี้ว่าคำตอบเป็นอย่างไร หากออกแบบบ้านที่เหมาะสมกับชีวิตเราจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลง พอลงมือทำก็มีประสบการณ์แนะนำชุมชนอื่นต่อได้

“กระบวนการที่เราทำสิ่งที่เห็นคือ การช่วยกันคิดของช่างและเจ้าของบ้าน พอสำเร็จขึ้นมาเห็นรอยยิ้มเห็นความสุขแสดงว่าตอบโจทย์ถือเป็นความสำเร็จเขา ทุกวันนี้ทำต่อเนื่อง และคิดว่านี่แหละคือทางที่ถูกต้อง”

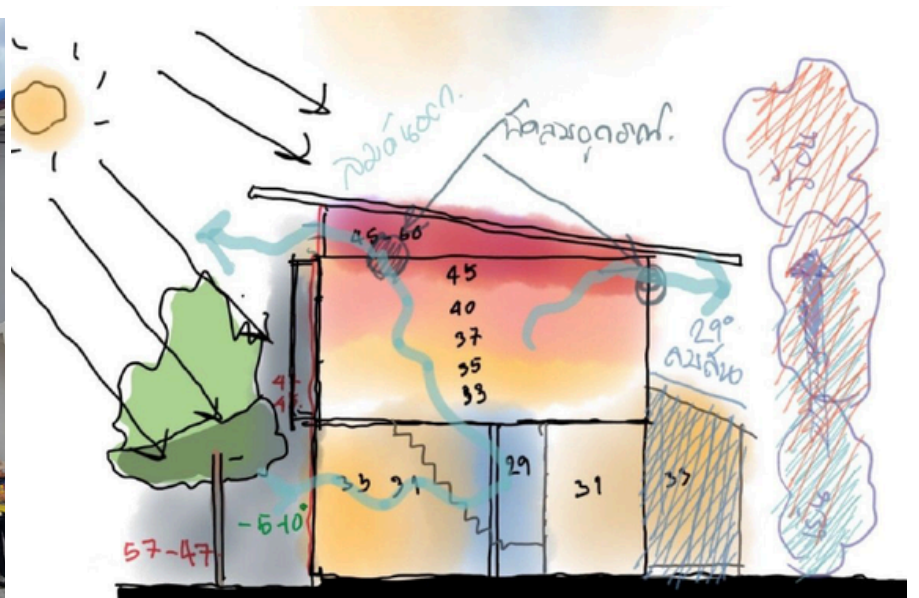
กรมิษฐ์ ปัญญา
บ้านมั่นคงเทศบาลนครนนทบุรี

“บ้านเย็นไปทดลองทำที่ชุมชนสามัคคีติวานนท์ เมื่อก่อนเด็กๆ ไม่รู้จัก พอโครงการบ้านเย็นเข้าไป คนเข้าในชุมชน เด็กที่อยู่ในบ้านสงสัยเขาก็ออกมาคุยด้วย พอมีกิจกรรมเข้าไปในชุมชน ความอยากรู้อยากเห็นว่าทำกิจกรรมต่างๆ ก็พาออกมาทั้งหมด จากกิจกรรมในชุมชนที่ไม่ค่อยได้เจอกัน ขอคุณโครงการบ้านเย็น วันนี้คนออกมาทำกิจกรรมร่วมกัน ชวนกันถามว่าจะทำอย่างไรให้บ้านของตัวเองเย็นขึ้น หนูต้องเก็บเงินเท่าไร ถึงได้ 2,000 บาท ถึงจะช่วยให้บ้านเย็นขึ้น ทำให้เด็กรับรู้ปัญหาและตอบได้ว่า เมื่อก่อนร้อนมากเลยคิดจะติดพัดลมดูดอากาศ เพราะฉะนั้นหากชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ อยู่เรื่อยๆ จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม”

จิราภรณ์ เขียวพิมพา

บ้านมั่นคงสหกรณ์บริการเคหสถานสามัคคีติวานนท์ จำกัด

แม้ว่าโครงการบ้านเย็นจะจบลงไปแล้ว บ้านเย็นก็เหมือนการทำ 1 โครงการเล็กๆ โดยมี ชุมชนทั้งหมด 3 ชุมชน ความสำคัญที่เราจะต้องเอาความรู้มาถ่ายทอดวิธีการที่เราจะเห็นผู้นำใหม่ๆ และคนรุ่นใหม่ที่จะมาเติมเต็มเพราะเป็นกระบวนการขับเคลื่อนด้วยคน ไม่มีกระบวนการสร้างคนแบบไหนที่จะดีกว่ากันที่จะให้เขาอยู่ในกระบวนการ และกระบวนการลงมือด้วยตัวเองไม่ใช่เป็นแค่การสร้างห้องอบรม แต่ต้องให้มีพื้นที่ที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่แค่เราทำกระบวนการเรื่องบ้านเพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัย แต่ต้องทำกระบวนการแล้วเกิดการพัฒนาศักยภาพคนด้วยเช่นกัน

6 การบริหารงานก่อสร้าง

การบริหารการก่อสร้าง

การบริหารงานก่อสร้าง เป็นกระบวนการละเอียดมีความยุ่งยากซับซ้อน สำหรับคนทั่วไปซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์เรื่องที่อยู่อาศัย แต่การทำโครงการบ้านมั่นคง ชาวบ้านที่ไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้มาก่อนก็สามารถเข้ามาเรียนรู้ร่วมกับสถาปนิก วิศวกร ช่างท้องถิ่นได้ หลายคนเปลี่ยนสถานะจากสมาชิกบ้านมั่นคงทั่วไปกลายเป็นช่างชุมชนที่มีความรู้เท่าทันเรื่องงานก่อสร้าง ทั้งในเรื่องการอนุญาตก่อสร้าง รูปแบบการก่อสร้าง ช่างชุมชนรับเหมาบางส่วน รับเหมาทั้งโครงการ การเลือกผู้รับเหมา การควบคุม การตรวจงวดงาน ซึ่งวิศวกรและสถาปนิกโครงการบ้านมั่นคงต้องช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้ ฝึกจากการปฏิบัติจริงในโครงการชุมชนตนเอง ช่วยเหลือเครือข่ายจนเกิดเป็นเครือข่ายชุมชน

ความสำคัญของ **“การบริหารจัดการงานก่อสร้างอย่างมีส่วนร่วมโดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก”** การมีส่วนร่วมทั้งการคิดและลงมือทำ ของคนในชุมชนทำให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “เกิดความรักหวงแหน” จากการได้มีส่วนร่วมสำคัญสร้างชุมชนร่วมกัน **สร้างบ้านราคาถูก สาระราษฎร์ โภคราชาฎก** โดยการจัดซื้อวัสดุรวม การดูแลการใช้วัสดุอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้แรงงานคนในชุมชนในงานก่อสร้าง บางเรื่องทำได้ **การร่วมกันบริหารจัดการเงินให้โปร่งใสและมีคุณภาพ การเพิ่มศักยภาพความรู้ ความสามารถ** ของคนจนมีความรู้จากการทำเอง จากประสบการณ์ตรงในสิ่งที่ไม่เคยรู้ หรือไม่เคยทำมาก่อน **เปลี่ยนแปลงความคิดสร้างการยอมรับกับคนภายนอก** เชื่อมชุมชน คนฐานรากสามารถบริหารจัดการตนเองได้

ระยะก่อนการก่อสร้าง

1. การทำความเข้าใจกับสมาชิกเรื่องแบบบ้าน การสำรวจที่ดิน ขอบเขตที่ดิน การแบ่งแปลง ระยะรั้ว ระดับ และคุยร่วมกับท้องถิ่น ข้อพึงระวังเรื่องการสร้างความเข้าใจกับท้องถิ่น เรื่องการตีความกฎหมายของท้องถิ่น การเตรียมเอกสาร ใบอนุญาตก่อสร้าง การขออนุญาตบ้านเลขที่ การขอใช้ระบบสาธารณูปโภค น้ำ ไฟ

2. การกำหนดขอบเขต ระยะ การฝังหมุด การขอ น้ำ ไฟ ชั่วคราว การแบ่งแปลง การจัดการระบบสาธารณูปโภค ข้อพึงระวังก่อนการซื้อที่ดิน ต้องรวมแปลงก่อนตรวจสอบเอกสาร

3. การขออนุญาตก่อสร้าง ในการขออนุญาตก่อสร้าง ในเบื้องต้นต้องมีแบบก่อสร้างที่สถาปนิกและวิศวกรเซ็นรับรอง จากนั้นจึงสามารถนำเอกสารไปยื่นขออนุญาตก่อสร้างได้ที่เทศบาล หรือหน่วยงานท้องถิ่นที่รับผิดชอบพื้นที่ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(1) เตรียมเอกสารไปยื่นที่เทศบาล หรือสำนักงานเขต ดังนี้

- เอกสารขออนุญาตก่อสร้าง ดัดแปลงอาคาร หรือรื้อถอนอาคาร (ข.1)
- แบบแปลนแผนผัง จำนวน 5 ชุด
- หนังสือรับรองผู้ออกแบบ สถาปนิก และวิศวกร พร้อมสำเนาใบอนุญาต
- สำเนาโฉนดที่ดินที่จะก่อสร้าง
- สำเนาบัตรประชาชน หรือทะเบียนบ้านเจ้าของอาคาร (กรณีเป็นนิติบุคคลให้ยื่นหนังสือรับรองการจดทะเบียน)

(2) เมื่อยื่นเอกสารเรียบร้อยแล้ว เทศบาลหรือสำนักงานเขตจะแจ้งผลให้ทราบภายใน 45 วัน ซึ่งจะแจ้งว่าได้รับอนุญาตหรือไม่ ถ้าไม่อนุญาตจะต้องแก้ไขอะไรบ้าง

(3) เจ้าหน้าที่จะใช้เวลาตรวจแบบที่แก้ไขปรับปรุงภายในเวลาไม่เกิน 30 วัน ส่วนกรณีที่ไม่ได้รับอนุญาตก่อสร้างนั้น จะต้องมีการแจ้งเหตุผลให้ทราบภายใน 45 วัน

(4) เมื่อได้รับอนุญาต จะต้องเสียค่าธรรมเนียมตารางเมตรละไม่เกิน 4 บาท (อ้างอิงจากกฎหมาย พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร ที่ควรรู้ ในโครงการบ้านมั่นคง)

ระยะจัดการงานก่อสร้าง

1. รูปแบบการจัดการงานก่อสร้าง ระบบสาธารณูปโภค และการก่อสร้างบ้านโครงการบ้านมั่นคง มีหลายแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1 จ้างผู้รับเหมารวมค่าวัสดุและค่าแรงก่อสร้าง ชุมชนดูแล และควบคุมงานอย่างใกล้ชิด **ราคาแพง

รูปแบบที่ 2 ชุมชนบริหารจัดการวัสดุร่วมกัน โดยจ้างช่าง เหมาค่าแรง ราคาถูกกว่า **ควบคุมคุณภาพและการใช้วัสดุเอง สมาชิกมีส่วนร่วม

รูปแบบที่ 3 ชุมชนบริหารวัสดุร่วมกันและจัดจ้างช่างเหมาแรงงาน เจ้าของบ้านเป็นแรงงานสมทบ **ราคาบ้านถูกลงอีกเจ้าของบ้านภาคภูมิใจ

รูปแบบที่ 4 ชุมชนบริหารจัดการวัสดุ เจ้าของบ้านสร้างเอง และใช้แรงงานคนในชุมชน **ราคาบ้านถูก ควบคุมคุณภาพและการใช้วัสดุเอง

รูปแบบที่ 5 ชุมชนบริหารจัดการ ใช้ช่างในชุมชน และแรงงานคนในชุมชน *ราคาบ้านถูก เกิดการสร้างงานให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย

2. การจัดทีมงานบริหารงานก่อสร้าง การจัดทีมหาผู้รับจ้าง ผู้รับเหมา คุณสมบัติของผู้รับเหมา (ขอบเขตงาน เกณฑ์ สมาชิกเป็นผูกร่วม) ระยะเวลา ค่าปรับ งบประมาณ ผู้ควบคุมงานก่อสร้างทีมงาน และบทบาทหน้าที่ประกอบด้วย

1. **คณะกรรมการสืบราคาหรือสำรวจราคากลาง** ทำหน้าที่ในการสำรวจราคาค่าแรงของช่างในการก่อสร้างบ้านและระบบสาธารณูปโภค สำรวจวัสดุก่อสร้าง รวมถึงคุณภาพของวัสดุก่อสร้าง
2. **คณะกรรมการตรวจสอบราคากลาง** ทำหน้าที่ตรวจสอบค่าแรง ฝีมือของช่าง ตรวจสอบราคาและคุณภาพของวัสดุ และสรุปข้อมูลจากกรรมการสืบราคา
3. **คณะกรรมการจัดซื้อและจัดจ้าง** ทำหน้าที่ในการสั่งซื้อวัสดุการก่อสร้างเพื่อใช้ในการก่อสร้างบ้าน ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน และรวบรวมจัดจ้างช่างรับเหมา
4. **คณะกรรมการตรวจรับวัสดุ** ทำหน้าที่ตรวจรับวัสดุก่อสร้างที่ทางร้านค้าจัดส่ง โดยการตรวจสอบปริมาณ รวมถึงคุณภาพของสินค้า
5. **คณะกรรมการควบคุมวัสดุ** (ในกรณีที่มีการเก็บสต็อกส่วนกลาง) ทำหน้าที่ควบคุมการเบิก-จ่ายวัสดุก่อสร้าง ทำบัญชีรายการวัสดุ และบัญชีการเบิกจ่าย
6. **คณะกรรมการการเงิน** ทำหน้าที่เบิก-จ่ายเงินค่าวัสดุให้แก่ร้านค้า รวมถึงการเบิก-จ่ายค่าแรงให้กับช่างรับเหมา และจัดทำบัญชีการเบิกจ่ายเงินของบ้านแต่ละหลังร่วมกับเจ้าของบ้าน
7. **คณะกรรมการควบคุมงาน** ทำหน้าที่ควบคุมงานก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบ และรายงานประกอบแบบ โดยถูกต้องตามหลักวิชาช่างที่ดี มีคุณภาพ
8. **คณะกรรมการตรวจรับงานก่อสร้าง** ทำหน้าที่ตรวจรับงานระหว่างก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบและรายการประกอบแบบ และตรวจรับงานก่อสร้างในแต่ละงวดที่กำหนดไว้ในสัญญาจ้าง รวมถึงการบริหารสัญญาจ้าง
9. **กลุ่มย่อย** คือ กลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่มีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อช่วยในการบริหารจัดการ และดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม
10. **ช่างอาสา** เป็นกลุ่มช่างในชุมชนต่าง ๆ ที่อาสาทำงานช่วยเหลือ
11. **ภาคี** เครือข่ายหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนเครื่องจักร บุคลากร รวมถึงการให้คำปรึกษา หรือเข้าร่วมในการตรวจรับงาน ควบคุมงาน บริหารโครงการ
12. **คณะกรรมการเมือง** ทำหน้าที่เป็นกลไกการบริหารจัดการในระดับเมือง ที่มาจากตัวแทนหลายภาคส่วนรวมทั้งตัวแทนชุมชน
13. **เจ้าของบ้าน** เป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการบริหารงานก่อสร้าง โดยเจ้าของบ้านเป็นผู้ที่ต้องรับภาระในการผ่อนบ้าน รวมถึงผลกระทบจากการก่อสร้าง หากการก่อสร้างไม่ได้คุณภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเจ้าของบ้านหลังจากเข้าอยู่อาศัย ดังนั้น เจ้าของบ้านต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง

ขั้นตอนในการดำเนินงานก่อสร้าง

1. การสืบราคาวัสดุก่อสร้าง การตรวจสอบราคา คณะกรรมการสืบราคา สำนักราคาจากร้านวัสดุร่วมกับเจ้าของบ้าน
2. ร้านวัสดุก่อสร้าง เสนอข้อมูลราคาและคุณภาพสินค้า
3. คณะกรรมการตรวจสอบราคา รวบรวมข้อมูลการสืบราคา ตรวจสอบราคากลางเพื่อพิจารณาวัสดุก่อสร้างเพื่อสั่งซื้อวัสดุ

การตรวจรับวัสดุก่อสร้าง

1. ร้านวัสดุ จัดส่งวัสดุตามรายการสั่งซื้อ
2. คณะกรรมการตรวจรับ ตรวจรับวัสดุตามใบสั่งซื้อ ร่วมกับเจ้าของบ้าน ส่งใบเสร็จและใบรับของให้การเงิน
3. คณะกรรมการการเงิน เบิก-จ่ายเงินค่าก่อสร้างและค่าวัสดุ จัดทำบัญชีรายการวัสดุร่วมกับเจ้าของบ้าน

การจัดเก็บและควบคุมดูแลวัสดุการก่อสร้าง

1. ร้านวัสดุก่อสร้าง จัดส่งวัสดุตามรายการสั่งซื้อ
2. คณะกรรมการควบคุมวัสดุก่อสร้าง ตรวจรับวัสดุตามใบสั่งซื้อ โดยตรวจเช็คจากเอกสารใบส่งของ และจัดเก็บรักษาวัสดุเพื่อรอเบิก
3. เจ้าของบ้าน นำวัสดุที่เบิกไปดำเนินการก่อสร้าง
4. คณะกรรมการควบคุมวัสดุก่อสร้าง ควบคุมการเบิกจ่ายวัสดุ โดยการตรวจสอบเอกสารใบขอเบิกวัสดุของเจ้าของบ้าน จัดทำบัญชีเบิกจ่ายวัสดุร่วมกับเจ้าของบ้าน
5. เจ้าของบ้าน นำวัสดุที่เบิกไปดำเนินการก่อสร้าง โดยควบคุมการใช้วัสดุของช่าง รวมถึงการเก็บรักษาวัสดุเพื่อป้องกันการสูญหาย

การจัดเก็บและควบคุมดูแลวัสดุการก่อสร้าง

1. ร้านวัสดุก่อสร้าง จัดส่งวัสดุตามรายการสั่งซื้อ
2. คณะกรรมการควบคุมวัสดุก่อสร้าง ตรวจรับวัสดุตามใบสั่งซื้อ โดยตรวจเช็คจากเอกสารใบส่งของ และจัดเก็บรักษาวัสดุเพื่อรอเบิก
3. เจ้าของบ้าน นำวัสดุที่เบิกไปดำเนินการก่อสร้าง
4. คณะกรรมการควบคุมวัสดุก่อสร้าง ควบคุมการเบิกจ่ายวัสดุ โดยการตรวจสอบเอกสารใบขอเบิกวัสดุของเจ้าของบ้าน จัดทำบัญชีเบิกจ่ายวัสดุร่วมกับเจ้าของบ้าน
5. เจ้าของบ้าน นำวัสดุที่เบิกไปดำเนินการก่อสร้าง โดยควบคุมการใช้วัสดุของช่าง รวมถึงการเก็บรักษาวัสดุเพื่อป้องกันการสูญหาย

การควบคุมงานและการตรวจรับงานก่อสร้าง

1. คณะกรรมการควบคุมงานและเจ้าของบ้าน ควบคุมงานก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบและสัญญา
2. ช่างรับเหมา ก่อสร้างให้เป็นไปตามแบบและสัญญา เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จตามงวด แจ้งเจ้าของบ้านและคณะกรรมการควบคุมงานเพื่อส่งงวด
3. คณะกรรมการตรวจรับงาน ตรวจรับงานพร้อมเจ้าของบ้านและคณะกรรมการควบคุมงาน เมื่อการส่งงานเรียบร้อยงวดเงินงวดงาน ส่งใบตรวจรับงานให้การเงิน

การตรวจรับงานและการจ่ายเงิน

การตรวจงวดงานร่วมกับภาคีเครือข่าย ท้องถิ่น ภาคีวิชาการ เจ้าของที่ดิน

1. คณะกรรมการตรวจรับ แจ้งข้อมูลการตรวจรับ

2. คณะกรรมการการเงินและบัญชี ตรวจสอบเอกสารใบตรวจรับงาน เบิกจ่ายค่าแรงช่าง ชุมชนหรือผู้รับเหมาตามสัญญาจ้าง จัดทำบัญชีบคงเหลือร่วมกับเจ้าของบ้าน

3. ช่างชุมชนหรือผู้รับเหมา รับเงินค่าแรงตามงวดงาน

ปัญหาการบริหารงานก่อสร้างและการแก้ไข

- **การควบคุมงานก่อสร้าง** เจ้าของบ้านทุกหลังต้องมีส่วนร่วมในการควบคุมงานและบริหารจัดการบ้านของตนเอง กรณีที่เจ้าของบ้านเป็นแรงงานสมทบหรือก่อสร้างบ้านของตนเอง จะต้องทำหน้าที่ควบคุมการสร้างบ้านให้เป็นไปตามแบบและสัญญาจ้าง กรณีที่บางชุมชนจ้างช่างและผู้รับเหมาแรงงาน เจ้าของบ้านต้องมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลการก่อสร้างให้เป็นไปตามมาตรฐานที่ร่วมกันกำหนดไว้ โดยการควบคุมงานก่อสร้าง เจ้าของบ้านจะต้องมีการวางแผนร่วมกันกับคณะกรรมการควบคุมการก่อสร้างและช่าง โดยยึดตามแบบที่กำหนดไว้
- **นอกจากนี้ยังต้องร่วมกันกำหนดแผนงานการใช้วัสดุก่อสร้างให้ชัดเจนว่า** การก่อสร้างจะต้องใช้วัสดุอะไรบ้าง และทำหน้าที่ในการเบิกจ่ายวัสดุให้กับช่าง หลังจากทำงานก่อสร้างเสร็จในแต่ละงวดงาน เจ้าบ้านร่วมกับคณะกรรมการตรวจรับงานจะทำหน้าที่ในการตรวจรับงานก่อสร้าง

7 การพัฒนาที่มากกว่าบ้าน

การพัฒนาที่มากกว่าบ้าน

ความสำเร็จของโครงการบ้านมั่นคงไม่ใช่จุดสิ้นสุด แต่เป็นฐานที่มั่นสำคัญในการต่อยอดสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติอื่น ๆ อย่างยั่งยืน โดยชุมชนต้องขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการออมสวัสดิการ การจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างพื้นที่ปลูกผักปลอดภัย และการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเยาวชนได้แสดงศักยภาพ หัวใจสำคัญคือต้องสร้าง “ผลงานเชิงประจักษ์” ที่สามารถวัดผลและจับต้องได้จริง ซึ่งรูปธรรมเหล่านี้เองจะเป็นแม่เหล็กสำคัญที่ดึงดูดภาคีเครือข่ายภายนอก ทั้ง สส., พมจ., ภาคเอกชน และสถาบันวิชาการ ให้เข้ามาหนุนเสริมงบประมาณและองค์ความรู้

โครงการบ้านมั่นคงภายใต้แนวคิด **“บ้านที่มากกว่าบ้าน”** ไม่ได้หยุดเพียงแค่การสร้างที่อยู่อาศัย แต่เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตกับองค์รวมที่ให้ “ชุมชนเป็นแกนหลัก” ในการจัดการตนเอง

1. การพัฒนาสวัสดิการและกองทุนชุมชน

- หัวใจสำคัญคือการออม การรวมกลุ่มออมทรัพย์เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้คนจนเข้าถึงแหล่งทุน โครงการสนับสนุนให้จัดตั้ง “กองทุนสวัสดิการชุมชน” เพื่อดูแลสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น เงินรับขวัญเด็กแรกเกิด ทุนการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล และค่าจัดการศพ
- การพึ่งพาตนเอง เมื่อผ่อนบ้านหมด สหกรณ์และกองทุนออมทรัพย์ยังคงทำหน้าที่เป็นธนาคารของชุมชนช่วยให้สมาชิกไม่ต้องพึ่งพาเงินกู้ยืมจากระบบหรือธนาคารพาณิชย์ที่มีเงื่อนไขยากลำบาก

2. อาชีพ รายได้ และเศรษฐกิจชุมชน

- พื้นที่สร้างรายได้ การออกแบบผังโครงการมักจัดให้มีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับตลาดชุมชน ศูนย์ฝึกอาชีพหรือพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมขนาดย่อม เพื่อให้สมาชิกสามารถประกอบอาชีพได้ในแหล่งที่พักอาศัย
- การต่อยอดทางเศรษฐกิจ ชุมชนหลายแห่งต่อยอดเป็นวิสาหกิจชุมชน หรือแม่แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างรายได้ ช่วยให้ครัวเรือนมีความมั่นคงทางการเงินควบคู่ไปกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

3. สุขภาพและสิ่งแวดล้อม

- สุขภาวะที่ดี การเปลี่ยนแปลงจากชุมชนแออัดที่บุกรุกที่ดินสู่การจัดระเบียบผังเมืองชุมชนใหม่ ทำให้มีระบบสาธารณูปโภค (น้ำ ไฟ ระบบระบายน้ำ) ที่ถูกสุขลักษณะ ลดปัญหาโรคระบาดและมลพิษ
- พื้นที่สีเขียว โครงการเน้นการเพิ่มพื้นที่สาธารณะ ลานกิจกรรม และพื้นที่สีเขียว เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพักผ่อนและทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

4. การดูแลเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ

- ผู้สูงอายุ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และปลอดภัย (Universal Design) เช่น ทางลาดหรือราวจับ และมีระบบอาสาสมัครในชุมชนดูแลผู้สูงอายุติดเตียงหรือผู้ป่วยยากไร้
- เด็กและเยาวชน การจัดตั้ง “ศูนย์เด็กเล็ก” หรือพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชนช่วยให้ลูกหลานมีที่เล่นที่ปลอดภัยและได้รับการพัฒนาศักยภาพที่สำคัญคือ “ศักดิ์ศรี” ที่เด็ก ๆ กล้าชวนเพื่อนมาบ้านหลังใหม่ที่ภาคภูมิใจ
- การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล โครงการนี้เปลี่ยน “แม่บ้าน” ให้กลายเป็น “ผู้นำ” ที่มีบทบาทในระดับจังหวัดหรือระดับประเทศเป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดและพร้อมพัฒนาเมืองของตนเอง

8 พลังผู้หญิง และคนรุ่นใหม่กับ บ้านมั่นคง

พลังผู้หญิงและคนรุ่นใหม่กับบ้านมั่นคง

พลังผู้หญิงกับบ้านมั่นคง

- สังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ในเอเชียที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในการจัดการในบ้านและดูแลสมาชิกทุกคนในบ้านในทุกๆ เรื่อง ตั้งแต่การดำรงชีวิตประจำวัน การกินอยู่หลับนอน การดูแลเมื่อเจ็บป่วย รวมทั้งการจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายหรือการเงินในบ้าน ผู้หญิงจึงได้ชื่อ "แม่บ้าน แม่เรือน" หมายถึงการเป็นหลัก เป็นใหญ่ในบ้าน ขณะที่ผู้ชายจะมีบทบาททำงานนอกบ้าน ใช้เวลาอยู่นอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ บ้านจึงเป็นเรื่องใกล้ชิดผูกพันเกี่ยวข้องกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย

“ในขบวนการพัฒนาบ้านมั่นคง จะขาดผู้หญิงไม่ได้เลย ผู้ชายถนัดเรื่องใหญ่ ผู้หญิงเป็นเหมือนหญ้าแพรกที่ยึดพื้นดินอย่างแน่นหนา แพร่ขยายอย่างรวดเร็ว ตายยาก รากของหญ้าแพรกป้องกันการถล่มของตลิ่งได้”

สุดใจ มิ่งพุกษ์
บ้านมั่นคงเมืองสุรินทร์

คุณสมบัติของผู้หญิงที่จำเป็นในขบวนการพัฒนา

1. ผู้หญิงมีความถนัดในการเก็บข้อมูลและรู้ว่าจะใช้ข้อมูลอย่างไรกับใครและเมื่อไหร่ ความเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงกันมาจากความรู้ว่าคนในชุมชนเป็นอย่างไร ผู้หญิงจะรู้หมดว่าบ้านไหนเป็นอย่างไร มีเงินเท่าไร ได้เงินมาเท่าไร มีหนี้เท่าไร บ้านไหนมีปัญหาอะไร ทะเลาะกันหรือเปล่า มีแฟนข้างนอกไหม เป็นสัญชาตญาณที่ผู้หญิงจะรู้เรื่องเหล่านี้ในชุมชนของตัวเอง ข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการจะเข้าถึงคน รู้จังหวะอะไรจะไปต่อกับใคร รู้ว่าจะพูดอย่างไรเมื่อมีปัญหา ต้องคลี่คลาย การมีข้อมูลเล็กๆ เหล่านี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าสมาชิกคนไหนเห็นด้วยไม่เห็นด้วย กลุ่มนั้นคิดแบบนั้น กลุ่มนี้คิดแบบนี้ เขาจะเอาด้วยหรือไม่เอาด้วย เรื่องไหนบ้าง ผู้หญิงจะมีรายละเอียดเรื่องเหล่านี้อยู่ในใจ โดยจะคิดไว้ก่อนและคิดวิธีด้วยว่าจะจัดการเรื่องนี้อย่างไร จะตะล่อมแบบไหนให้เกิดการแก้ปัญหาเดินหน้าไปได้

2. ผู้หญิงมีทักษะในการเจรจา มีเทคนิคในการพูดและอดทน ผู้หญิงจะถนัดในการเจรจาไกล่เกลี่ย ต่อรองเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ โดยใช้ความนุ่มนวลและยืดหยุ่นที่ผู้ชายไม่มี ถ้าเป็นผู้ชายเมื่อเจอปัญหา ความไม่เป็นเป็นธรรม เขาอาจจะออกจากโครงการไปเลย เขาไม่อดทนเหมือนเรา การเจรจากับหน่วยงานต้องมีลีลา ผู้ชายอาจปะทะด้วยอารมณ์ ผู้หญิงจะรู้บทบาทในการเจรจามากกว่า ในเรื่องเกี่ยวกับกฎระเบียบ ผู้หญิงไม่สนใจกฎระเบียบหรือโครงสร้างเท่าผู้ชาย ผู้หญิงจะสนใจความจริง จะซอกแซก หาวิธีต่อรองเพื่อแก้ปัญหา ให้ได้สิ่งที่ต้องการ ไม่ใช่ความแข็งกร้าว แต่ใช้ความยืดหยุ่นในการจัดการ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษในการเชื่อมโยง เชื่อมคน

3. ผู้หญิงมีความละเอียดลออในการบริหารจัดการ มีความต่อเนื่องและจริงจัง ประสบการณ์จากการจัดการในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงสามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารจัดการในชุมชนในเรื่องที่ต้องใช้ความละเอียด เช่น การบริหารกลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนชุมชน เรารู้หมดว่าใครจ่ายหรือไม่จ่าย ใครค้างกี่งวด ใครมีปัญหาจะชิง จะได้หาหนทางช่วยกันได้ กลุ่มออมทรัพย์/สหกรณ์จึงมักมีผู้หญิงเป็นกรรมการ การบริหารงานก่อสร้าง การจัดซื้อวัสดุก่อสร้างผู้หญิงจะสามารถ

ประมาณการจัดซื้อวัสดุและเปรียบเทียบราคาเพื่อให้ได้ราคาดีที่สุด ผู้หญิงจะรู้ว่าต้องซื้ออิฐกี่ก้อน กระเบื้องกี่แผ่น ผู้หญิงใส่ใจในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่ผู้ชายมักจะมองข้าม ในขั้นตอนของการก่อสร้างบ้าน ผู้หญิงจึงมักพัฒนาความสามารถในการตรวจรับงานก่อสร้างได้เป็นอย่างดี **“มันเป็นบ้านหลังแรกและหลังเดียว เราต้องทำให้ดีที่สุด เราหาเวลามาดูทุกวันว่าก่อสร้างไปถึงไหนแล้ว มันดีใจบอกไม่ถูกที่เห็นบ้านเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมาแต่ละวัน”**

4. ผู้หญิงทำทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบ้าน และการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น *ความเป็นนักปฏิบัติทำให้ผู้หญิงสนใจกับเรื่องต่างๆ เช่น เด็ก ผู้สูงอายุ สวัสดิการ สุขภาพ การพัฒนาอาชีพ ยิ่งทำงานมากขึ้น ยังมีเพื่อนมาก* รู้จักหน่วยงานมากขึ้น สามารถประสานงาน ทำโครงการและแผนงาน ขอร้องงบประมาณจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้กว้างขวางมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีโอกาสพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากขึ้น หน่วยงานภายนอกรู้จักชุมชนและให้ความสนใจทำงานกับชุมชนมากขึ้น เป็นการยกระดับของชุมชนอีกระดับหนึ่ง เช่น ในช่วงที่เกิดโควิด เครือข่ายซึ่งผู้หญิงเป็นหลักได้จัดตั้งเครือข่ายในพื้นที่ต่าง ๆ ให้การช่วยเหลือชาวชุมชน

5. การสร้างคนรุ่นใหม่บ้านมั่นคง ทำไมต้องสร้างคนรุ่นใหม่ในการพัฒนา? มีการแลกเปลี่ยนว่า **คนปัจจุบันงานล้นมือ เรียวแรงลดลง ไม่สามารถทำงานได้เท่าเดิม ข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี ที่คนรุ่นเก่าไม่สามารถตามทันเทคโนโลยีได้** วิธีการคือการเพิ่มโอกาสคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาด้วยหลากหลายวิธี บางคนเป็นลูกหลานผู้เดือดร้อน บางคนเข้ามาจากการเป็นลูกจ้างโครงการ หรือเพื่อนชวนเข้ามา หากมาจากหลากหลายวิธีการ จะสามารถดึงคนรุ่นใหม่เข้ามาได้ โอกาสที่คนรุ่นใหม่อยากได้จากคนรุ่นเก่าคือ **ประสบการณ์ และการพัฒนาทักษะการสื่อสาร** คนทำงานเมื่ออยู่หน้างานทำได้ เมื่อต้องนำเสนอโครงการอาจจะสื่อสารได้ไม่ครบถ้วน ทักษะเรื่องการรวบรวมข้อมูล การศึกษาให้หลากหลายประเด็นงาน **งานพัฒนาไม่ใช่แค่เรื่องบ้าน เรื่องคุณภาพชีวิต เรื่องสุขภาวะ คนรุ่นใหม่อยากทำความเข้าใจอยากให้มีการสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการขับเคลื่อนงาน** **สุดท้ายการสร้างพื้นที่ตรงกลางระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นทำให้มีการแลกเปลี่ยนกัน** การยอมรับความแตกต่างเรื่องช่วงวัย การยอมรับของเด็กรุ่นใหม่ การทำคู่มือการทำงานจากคนรุ่นเก่าเพื่อส่งมอบการทำงานต่อคนรุ่นใหม่ เพื่อสืบทอดกันไปจากรุ่นสู่รุ่น มีการสร้างบทบาทให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาทำงานมีตัวตนในพื้นที่ของเขา

“กรณีเครือข่ายปัตตานี ใช้วิธีการไปชวนคนรุ่นใหม่ให้ไปพูดบอกเล่าเรื่องบ้านมั่นคง ซึ่งก่อนที่เขาจะเล่าได้ก็ต้องมีการเรียนรู้จากคนที่ทำมาแล้ว แลกเปลี่ยน หาวิธีเพิ่มเติม สุดท้ายได้ทีมงานคนรุ่นใหม่ที่ทำการเงินเป็น เก็บเอกสารได้ เป็นหน้าที่ของเครือข่ายปัตตานีที่ให้โอกาสคนรุ่นใหม่ บางรายเริ่มจากการลงไปสำรวจข้อมูล จากการปฏิบัติจริง ไปหาคนทำงานในหมู่บ้าน จนมีทีมงานอีก 8 หมู่บ้านแต่ทุกคนก็ทำได้ นี่คือการให้โอกาสทุกคนได้ทำงาน เครือข่ายต้องไปสอนเขาต่อ เรื่องการจัดการข้อมูล เรื่องเอกสาร กล้าที่จะให้เขาคิดว่าเขาต้องทำได้ สิ่งสำคัญเราต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน เจอรุ่นพี่ที่ทักทาย ยอมรับความแตกต่าง เชื่อมโยงเข้ามาเป็นกรรมการ ให้โอกาสเขาเราจะได้คนมาทำงาน ต้องทำให้เห็นว่าพื้นที่เราเป็นที่ปลอดภัย คนรุ่นใหม่มาทำงานจะรู้จักรักท้องถิ่นท้องที่ และต้องหางบประมาณโครงการกิจกรรมเพื่อดูแลคนรุ่นใหม่”

บทบาทสตรีกับงานพัฒนา

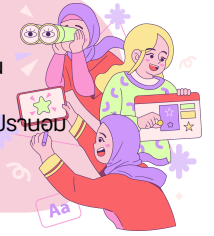

“แบ่งบทบาทการขับเคลื่อนงานระหว่างชาย-หญิงในงานพัฒนา”

“ครอบครัวไหนผู้หญิงนำ” ➔ **ไปได้ไกล**
 ความคิดละเอียดอ่อน

ความสำคัญของผู้หญิงในงานพัฒนา

- มีความเข้าใจ
- ขยันขันแข็ง
- มีความละเอียดอ่อน
- มีความเชื่อในการพัฒนา
- มีมารยา 1,000 เล่มเทวียน
- เก็บเล็กผสมน้อย
- เรียนรู้ได้เร็ว
- มีความยืดหยุ่น
- มีความซุกซน
- มีความปราณีปราโมทย์
- มองการณ์ไกล

ผู้หญิง

1. ประณีประนอม ไท่ส่ายเก่ง
2. มีความหลากหลาย เกิดจากการมีส่วนร่วม
3. ใจเย็น ใจดี อ่อนโยน

ผู้ชาย

1. ขับเคลื่อนเชิงนโยบายเก่ง
2. มีเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/ทิศทางชัดเจน
3. ตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว

1

มีเทคนิคการพูดอย่างนุ่มนวล มีความละเอียดและใจเย็น รู้จักใช้คำพูดในการสื่อสารและประสานงาน

3

มีความอดทนมากกว่าผู้ชาย

5

มีความสามารถในการสร้างการมีส่วนร่วม

2

มีเวลาในการเข้าร่วมในการบริหารชุมชน (เลี้ยงลูก + ประชุม)

4

สามารถรวบรวมข้อมูล-ทำฟัง ได้ละเอียด รุ้ยอะ รุ้ลึก

6

ปฏิบัติงานในพื้นที่

“ผู้ชาย/ผู้หญิงต้องมีการขับเคลื่อนงานร่วมกันไม่ทำงานเชิงเดี่ยว มีความเชื่อใจ เชื่อมั่น มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน สามารถพูดคุยและตักเตือนกันได้ ให้เกียรติกันและกัน”

7

มีความหลากหลาย มีทางเลือกหลายทาง

8

เรื่องระบบ เรื่องคุณภาพ ชีวิต/อาชีพพรายได้ การเงิน การบริหารจัดการ

9 การสร้างเครือข่ายชุมชน ขบวนองค์กรชุมชน และ การขับเคลื่อนนโยบาย

การสร้างเครือข่ายชุมชน ขบวนการองค์กรชุมชน และการขับเคลื่อนนโยบาย

การสร้างเครือข่ายเป็นวิถียุทธศาสตร์ที่สำคัญของงาน พอช. เกิดจากการเชื่อมโยงกันของชุมชนที่มีปัญหาหรือเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน อันที่จริงเครือข่ายเป็นผลผลิตของความรู้ จากการทำงานและประสบการณ์ของชาวชุมชน กล่าวอย่างง่าย ๆ เครือข่ายถูกสร้าง คิด ปรับปรุงโดยชาวบ้าน เพราะเครือข่ายสร้างมาจากชาวบ้าน ไม่ถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์อื่นใด เครือข่ายจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างแต่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวงานซึ่งจะไหลไปตามเงื่อนไขหรือประเด็นที่ชาวบ้านอยากจะทำ เช่น เรื่องบ้านสวัสดิการ เยาวชน การออมทรัพย์ เป็นต้น การโยงเป็นระบบจากงานเล็กมาสู่งานใหญ่ มีความมั่นใจว่าจุดใหญ่ต่อกับจุดเล็กไปต่อกับระบบโครงสร้างของรัฐทั้งหลาย เครือข่ายที่ไปเกาะเกี่ยวชาวบ้าน เป็นร่มที่สร้างความเคลื่อนไหวที่เป็นที่ยอมรับและสร้างการเปลี่ยนแปลง

1. นิยามของคำว่า "เครือข่าย"

"การแก้ปัญหาความยากจนและที่อยู่อาศัยไม่อาจสำเร็จได้ด้วยชุมชนเพียงลำพัง หัวใจสำคัญคือการ "ถักทอเครือข่าย" ซึ่งเปรียบเสมือนการนำหยดน้ำเล็กๆ มารวมตัวกันจนมีพลังมหาศาลพอที่จะขับเคลื่อนระลอกคลื่นแห่งการเปลี่ยนแปลง"

เครือข่ายไม่ใช่เพียงการจัดตั้งโครงสร้างตามคำสั่ง แต่คือการเชื่อมโยงผู้คนที่มีความสามารถและอุดมการณ์เดียวกันเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างพื้นที่กลางในการแลกเปลี่ยนบทเรียน หนุนเสริมกำลังใจ และที่สำคัญที่สุดคือการสร้าง "อำนาจต่อรอง" ที่ตัวเล็กๆ ไม่เคยมีมาก่อน

2. บันได 3 ขั้น สู่ความเข้มแข็งของขบวนการองค์กรชุมชน การขับเคลื่อนเครือข่ายในวิถีของบ้านมั่นคง มีลำดับเป็นระบบดังนี้

- **ขั้นที่ 1 การจัดการตนเองในระดับฐานราก** เริ่มจากการทำให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของตัวเองผ่านกลุ่มออมทรัพย์และการวางผังชีวิตใหม่ เมื่อชุมชนเข้มแข็ง ก็พร้อมที่จะเป็น "อิฐก้อนแรก" ที่มั่นคงของเครือข่าย
- **ขั้นที่ 2 การเชื่อมร้อยเป็น "เครือข่ายเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่"** ไม่ว่าจะเป็เครือข่ายริมคลอง เครือข่ายคนไร้สิทธิ หรือเครือข่ายระดับเมือง การรวมกลุ่มกันตามปัญหาที่เผชิญร่วมกันช่วยให้เราค้นพบทางออกที่สร้างสรรค์ และเกิดระบบ **"พี่สอนน้อง เพื่อนช่วยเพื่อน"**
- **ขั้นที่ 3 การยกระดับสู่ "ขบวนการองค์กรชุมชนระดับชาติ"** เมื่อเครือข่ายขยายตัวและเชื่อมโยงกันทั่วประเทศ เราจึงเปลี่ยนสถานะจาก "ผู้ขอความช่วยเหลือ" สู่การเป็น **"หุ้นส่วนการพัฒนา"** ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับภาครัฐและภาคีส่วนกลาง

3. กลยุทธ์การขับเคลื่อนนโยบาย: จาก "ล่างสู่บน"

การขับเคลื่อนนโยบายในแบบฉบับบ้านมั่นคง ไม่ใช้การเดินขบวนประท้วงอย่างไร้ทิศทาง แต่คือการใช้ "รูปธรรมความสำเร็จ" เป็นอาวุธในการเจรจา

- **ใช้พื้นที่จริงเป็นห้องเรียน** : เรานำผู้กำหนดนโยบายลงพื้นที่มาเห็นความเปลี่ยนแปลงด้วยตาตนเอง ให้เขาเห็นว่า "คนจนก็จัดการตนเองได้" และนี่คือการกดดันอย่างสุภาพแต่ทรงพลังที่สุด
- **การสร้างภาคีทางยุทธศาสตร์** : เครือข่ายไม่ได้ทำงานโดดเดี่ยว แต่มีการประสานความร่วมมือกับนักวิชาการ สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน เพื่อสร้างกระแสสังคมที่เข้าใจและยอมรับในสิทธิที่อยู่อาศัย
- **การเสนอตัวเป็นผู้กำหนดอนาคต** : เราไม่ได้อธิษฐานให้รัฐออกกฎหมายมาบังคับ แต่ขบวนองค์กรชุมชนทำหน้าที่ "ร่างนโยบายจากมือประชาชน" แล้วนำเสนอต่อรัฐบาล เพื่อให้มั่นใจว่านโยบายเหล่านั้นกินได้จริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิต

4. ศักยภาพของผู้นำ : การสร้าง "คน" เพื่อรักษา "ขบวน"

หัวใจสำคัญของการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งคือการบ่มเพาะ "ผู้นำเชิงยุทธศาสตร์"

ที่ไม่ได้มีเพียงความกล้า แต่ต้องมีความอดทนและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ผู้นำในเครือข่ายต้องสามารถสื่อสารสร้างแรงบันดาลใจ และบริหารจัดการความขัดแย้งภายในได้อย่างมีวาทศิลป์ เพื่อรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของขบวนให้ยั่งยืน

ตัวอย่างพลังแห่งการรวมตัว :

รูปธรรมเครือข่ายที่เข้มแข็งของภาคประชาชน

การสร้างเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการตั้งชื่อกลุ่ม แต่คือการสร้าง "องคาพยพ" ที่เคลื่อนไหวตามประเด็นปัญหาจริง ดังตัวอย่างเหล่านี้ :

1. เครือข่ายสลัม 4 ภาค : นักสู้เพื่อสิทธิที่อยู่อาศัย ตัวอย่างของเครือข่ายเชิงประเด็นที่รวมตัวกันจากความเดือดร้อนเรื่องการถูกไล่ที่ในที่ดินของรัฐและเอกชนทั่วประเทศ เครือข่ายนี้ไม่ได้สู้เพียงเพื่อบ้านหลังเดียว แต่สู้เพื่อ "สิทธิในการอยู่อาศัยของคนจนเมือง" โดยใช้พลังการเจรจาต่อรองกับนโยบายระดับชาติ จนเกิดเป็นโมเดลการเช่าที่ดินระยะยาวและการแบ่งปันทรัพยากรที่ยั่งยืน

2. เครือข่ายชุมชนริมคลอง (ลาดพร้าว-เปรมประชากร) : การคืนชีวิตให้สายน้ำ ปრაกฏการณ์การรวมตัวของชุมชนริมคลองกว่า 50 ชุมชน ที่ลุกขึ้นมาจัดการที่อยู่อาศัยใหม่ ควบคู่ไปกับการคืนพื้นที่คลองเพื่อระบายน้ำป้องกันน้ำท่วมเมืองหลวง เครือข่ายนี้แสดงให้เห็นถึง "ศักยภาพในการจัดการตนเอง" ทั้งการวางผังบ้านใหม่ การรื้อย้ายอย่างสมัครใจ และการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียชุมชน ซึ่งเปลี่ยนภาพลักษณ์จาก "ผู้บุกรุก" มาเป็น "ผู้ดูแลรักษาคลอง" อย่างเต็มภาคภูมิ

3. เครือข่ายที่ดินแนวใหม่ (ชุมชนริมทางรถไฟ) : การบริหารจัดการบนพื้นที่จำกัด เครือข่ายที่รวมตัวกันตามแนวเส้นทางรถไฟทั่วประเทศ เพื่อเจรจาเช่าที่ดินกับการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) อย่างเป็นระบบ แทนที่จะต่างคนต่างเช่า พวกเขา

เขารวมตัวกันเป็นสหกรณ์ เป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดอำนาจในการจัดการพื้นที่และการ ออกแบบชุมชนที่สอดคล้องกับข้อจำกัด

4. เครือข่ายบ้านมั่นคงระดับเมือง(เช่น เมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น) : รัฐบาลจิวในระดับท้องถิ่น โมเดลเครือข่ายระดับเมืองที่ไม่ได้มองแค่เรื่องบ้าน แต่รวมตัวกันสร้าง "กองทุนเมือง" ที่เข้มแข็ง เครือข่ายนี้ทำงานร่วมกับเทศบาลและหน่วยงานท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด จนสามารถจัดการเรื่องสวัสดิการ การศึกษา และเศรษฐกิจชุมชนได้ด้วยตนเองเสมือนเป็นรัฐบาลย่อยๆ ที่ดูแลคนทุกคนในเมืองอย่างเท่าเทียม

5. เครือข่ายคนไร้บ้าน : การคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่เปราะบางที่สุดในสังคม เพื่อสร้าง "บ้านพูนสุข" หรือศูนย์พักพิงที่บริหารจัดการโดยคนไร้บ้านเอง เครือข่ายนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า แม้ในวันที่มีดมนที่สุด หากมีการรวมกลุ่มและหนุนเสริมกันอย่างถูกวิธี ทุกคนก็สามารถลุกขึ้นมาประกาศศักดาและมีชีวิตใหม่ที่มั่นคงได้

ตัวอย่างเหล่านี้คือบทพิสูจน์ว่า เมื่อชุมชนแต่ละแห่งเชื่อมร้อยกันเป็น "ขบวน" เราจะก้าวข้ามขีดจำกัดของ "งบประมาณ" และ "ข้อจำกัดทางกฎหมาย" ไปสู่การสร้าง "บรรทัดฐานใหม่ของสังคม" ที่ให้เกียรติในสิทธิความเป็นมนุษย์และพลังการจัดการของภาคประชาชน

รัฐบาลภาคประชาชนและการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง การสร้างเครือข่ายและการขับเคลื่อนนโยบาย คือบทพิสูจน์ถึง "ศักยภาพอันไร้ขีดจำกัด" ของคนตัวเล็กๆ เมื่อเราถักทอเข้าด้วยกัน เราไม่ได้เพียงแค่ได้บ้านที่มั่นคง แต่เรากำลังร่วมกันสร้าง "ระบอบประชาธิปไตยฐานราก" ที่ประชาชนเป็นผู้กำหนดทิศทางของประเทศด้วยตนเองอย่างแท้จริง **"เมื่อใดที่ชุมชนเชื่อมโยงกันเป็นขบวน เมื่อนั้นเสียงของเราจะดังพอที่จะเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น"**

เครือข่ายองค์กรชุมชน
Community Networks กับการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

เครือข่าย คืออะไร

ครอบครัวขนาดใหญ่
สายเลือดเดียวกัน

1 การเชื่อมโยง ร่วมตัว กลุ่มที่หลากหลาย ตั้งแต่ในระดับชุมชน ตำบล/เมือง จังหวัด ขยายเป็นเครือข่ายระดับภาค หรือเครือข่ายที่ขับเคลื่อนงานเชิงประเด็น และการเชื่อมโยงระหว่างประเด็น : ประเด็นและเป้าหมายเดียวกัน **ร่วมคิดร่วมทำด้วยกัน และมีการแบ่งบทบาทในการขับเคลื่อนงาน และช่วยเหลือกัน** : แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วางแผนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

3 เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหา / เชื่อมโยงความต้องการ การสนับสนุนของภาคประชาชน

4 พลังในการต่อรองกับหน่วยงาน

5 การสนับสนุนพึ่งพาร่วมกันและกัน

วิธีการทำงานเครือข่าย
- ประชุมสม่ำเสมอ อัปเดตสถานการณ์ ติดตามสนับสนุน
- เวียนเวียนเยี่ยมกัน เพื่อเห็นเพื่อช่วย เพื่อนช่วยเพื่อน

2 ขับเคลื่อนอย่างเป็นขบวน **ขนาดใหญ่ อย่างกว้างขวาง มีระบบ มีกำลังสนับสนุนกันและกัน**

การสร้างความเข้าใจร่วมไปในทิศทางเดียวกัน

การเชื่อมโยงเครือข่าย

ใช้กิจกรรมสร้าง **การเชื่อมโยงแต่ละเครือข่ายชุมชน**
มีการเคลื่อนไหวกิจกรรม **อย่างต่อเนื่อง** เช่น การมีกิจกรรมร่วมกับ

"อย่าแตกแยก สร้างพื้นที่ เวทีกลางในการพูดคุยร่วมกัน"

พัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไร??

คำนึงถึงการรักษาสีกรีน พื้นที่

ให้โอกาสแก่คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วม

การทำงานแบบแนวราบ ทุกคนมีความเสมอภาค **ให้เกียรติซึ่งกันและกัน**

คุณภาพข้อมูล ทิศทางข้อมูลเพื่อการต่อรองได้

มีการหารือร่วมกันภายในเครือข่าย

ทุกคนมีบทบาท ภารกิจหน้าที่ที่ชัดเจน

10 การสร้างกลไกการทำงาน ร่วมกับท้องถิ่นและภาคี

การสร้างกลไกการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและภาคี

“เพราะคนจนไม่มีสิทธิ์ ไม่มีเงิน ไม่มีเพื่อน” การจะมีบ้านสักหลังจึงเป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้ เมื่อเริ่มโครงการใหม่ ๆ ชาวบ้านมั่นคงไม่ได้สนใจสร้างกลไกการทำงานร่วมกับท้องถิ่นหรือภาคีอื่น ๆ มากนัก หน่วยงานก็ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือสนใจชุมชนและไม่ได้รับทราบปัญหาของชุมชนทั้งหมด แต่ประสบการณ์ได้สร้างความเข้าใจให้ชุมชนว่าต้องเชื่อมโยงการทำงานกับท้องถิ่นและภาคีมากขึ้น เพื่อช่วยกันและกันทำงาน เพราะท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการช่วยแก้ปัญหา หนุนเสริมการทำงานของชุมชน เป็นตัวกลางในการประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงร่วมกัน หากสามารถสร้างความร่วมมือเป็นทีมเดียวกับท้องถิ่นและภาคีอื่นได้ อาจจะสามารถสร้างการเมืองของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับภาคประชาชน เป็นกองทัพร่วมในการพัฒนาเมือง โจทย์นี้เป็นโจทย์ที่ทำนายของประเทศไทย คือ บทบาทของท้องถิ่น หน่วยงาน และประชาชน จะทำพร้อมกันอย่างไรให้สามารถขับเคลื่อนไปได้ดี

แนวทางการทำงานร่วมกับท้องถิ่นและภาคี

1. เริ่มที่ตัวเราก่อน

โดยชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับตัวเราชุมชนของเราให้มากที่สุด เราจะรู้ว่าปัญหาอยู่ตรงไหน เกี่ยวข้องกับใคร จะแก้ไขได้อย่างไร ขณะที่หน่วยงาน/ภาคี ก็มีข้อมูลบางส่วนอยู่ การแลกเปลี่ยนข้อมูลการจะทำให้เกิดความเข้าใจร่วม พัฒนาข้อมูลเป็นข้อมูลกลางที่ทุกฝ่ายยอมรับ ข้อมูลจะกลายเป็นเครื่องมือกลางของการทำงานร่วมกันตั้งแต่ระดับชุมชน ประชาคม ตำบลเมือง จนถึงจังหวัด เกิดเป็นแผนพัฒนาร่วมของคนในพื้นที่

“การจะให้เขายอมรับเราต้องเริ่มต้นให้เขาเข้าใจเราก่อน จะทำอย่างไรให้ท้องถิ่นเข้าใจเราทั้งระบบ เราต้องเตรียมโครงการ PowerPoint พื้นที่รูปธรรมและเครื่องมืออื่นๆ เพื่อนำเสนอ”

อาภรณ์ บุญยะไวโรจน์

บ้านมั่นคงละงู จ.สตูล

2. ประสานงานกับท้องถิ่นในการจัดเวทีกลาง

เพื่อทำความเข้าใจแนวทาง วิธีทำงานโครงการบ้านมั่นคง นำเสนอข้อมูลการสำรวจ ชี้แจงปัญหาและแผนงานเพื่อเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ก่อนหน้าการประสานงานการประชุมและท้องถิ่นอาจทำงานกันคนละทาง ต้องทำให้หน่วยงานเห็นตัวตนและความเข้มแข็งความสำเร็จของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาบทบาทของชุมชนเป็นภาคีการพัฒนา แสงเดือน ศรีไพรวัลย์ จากชุมแพแลกเปลี่ยนว่า “ชุมแพสำรวจข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2546 โดยสำรวจทั้งเมืองร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ท้องที่และ พอช. เมื่อได้ข้อมูลแล้วเราแยกความเดือดร้อนเป็นประเภทต่างๆ พอช. กับเทศบาลรับเรื่องที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน สิ่งแวดล้อมมีหน่วยงานต่างๆ มารับเรื่องไป

เรื่องที่อยู่อาศัย ภาคประชาชนทำคนเดียวไม่ได้ เรามีหน้าที่รวมกลุ่ม รวมคน รวมเงิน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ากังวลมากที่พี่น้องจะยอมเอาเงินมารวมกัน ตอนนั้นเทศบาลเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงทำให้เราได้รับความเชื่อถือจากพี่น้องในชุมชน มีการตั้งกรรมการโดยมีตัวแทนจากเทศบาลมาช่วยในคณะกรรมการ “ในกรณีของชุมแพ เมืองไม่ได้มีนโยบายเรื่องนี้และไม่มีประสบการณ์ แต่เมื่อเทศบาลเข้าใจ เทศบาลเข้ามาหนุนเสริมส่งเจ้าหน้าที่มาทำงานร่วมกับชาวบ้าน โดยชาวบ้านเป็นคนขับเคลื่อนจนเกิดกิจกรรม มีสถานะ มีความหลากหลายมากมาย ตอนที่เริ่มตั้งกองทุนมีประเด็นว่า “จะเป็นระบบของเทศบาลดีไหม ท่านนายกบอกไม่เอา ให้เป็นเรื่องของเครือข่าย เทศบาลจะสนับสนุนเวลานัดประชุมชาวบ้านและเทศบาลจะเข้าร่วมประชุมด้วย เป็นหลังพียงให้การขับเคลื่อนของชาวบ้าน”

“ที่ผ่านมามีข้อถกเถียงไม่เข้าใจ พวกนี้เป็นใครมาจากไหน พวกเถื่อนใหม่ ทำให้ทำงานยากมาก ตอนนี้นำวิธีประสานทุกฝ่าย โดยนายกเป็นตัวกลางให้คำแนะนำและช่วยประสานงาน ตอนนี้อยู่ระหว่างการบูรณาการทั้งอำเภอ หากข้อถกเถียงไม่เข้าใจ นายอำเภอจะเป็นข้อต่อในการประสานงานให้ทันที”

อาจารย์ บุญยะไวโรจน์
บ้านมั่นคงละงู จ.สตูล

3. การจัดตั้งกลไกร่วม

เพื่อให้เกิดความรู้และแนวทางพัฒนาที่ชาวบ้านทำอยู่เป็นทีมเดียวกับระบบท้องถิ่นและภาคีต่างๆ เป็นการเมืองของความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับภาคประชาชนทำให้ระบบโครงสร้างท้องถิ่น เรื่องสาธารณูปโภค เด็ก สวัสดิการ ผู้สูงอายุ การพัฒนาจิตอาสา เป็นความร่วมมือระหว่างหน่วยงานกับภาคประชาชน สัดส่วนและตัวแทนของกรรมการในกลไกร่วมเป็นสิ่งสำคัญ ต้องมีตัวแทนจากภาคประชาชน ภาคีเทศบาล การมีหน่วยงานอยู่ในกลไกร่วมมีผลผลักดันให้สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งความร่วมมือและการสนับสนุนรวมทั้งงบประมาณตามภารกิจของหน่วยงานนั้นๆ จากประสบการณ์ของชุมแพ

“งบประมาณที่ พอช. ให้เราเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างตัวตนของเรา แต่เราต้องส่งตัวเราไปเชื่อมโยงกับภาคีอื่นๆ ปัจจุบันชุมแพได้รับงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) 3 ปี ในโครงการเกี่ยวกับผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เยาวชน ล่าสุดเราได้รับงบจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา การทำงานร่วมกับภาคีท้องถิ่นเป็นการรับประกันว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ที่จะสามารถต่อยอดและผลักดันตัวเองให้สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ถ้าเราไม่ได้ยกระดับเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นเราจะไม่มีตัวตน ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนชุมชนของเทศบาล ไม่มีไฟฟ้าและประปา ไม่มีทางเดินในชุมชน ไม่มีไฟทางเดิน ไม่มีการจัดการขยะ เมื่อไหร่เรามีตัวตนในท้องถิ่นเราจะสามารถสร้างความยั่งยืนได้ประมาณหนึ่ง สิ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนได้คือเราต้องคงที่ในการทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานและภาคีให้มากขึ้น”

แสงเดือน ศรีไพรวัลย์
บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

ประสบการณ์ของชุมชนแสดงถึงบทบาทของเทศบาลที่ช่วยหนุนอยู่ข้างหลัง แต่ไม่ได้เป็นคนทำ เทศบาลเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านพูดคุ้ยได้เต็มที่ ลงไปช่วยสนับสนุนในเรื่องที่จำเป็น การที่เทศบาลทำงานร่วมกับชาวบ้านเป็นการรับรองที่ทำให้ทั้งหน่วยงานและชุมชนเองเกิดความมั่นใจในการขับเคลื่อนมากขึ้น แนวทางนี้เป็นบทบาทผสมผสานที่ลงตัวระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น ซึ่งอาจน่าสนใจที่จะปรับใช้ใน กทม. เพราะการขับเคลื่อนผ่านเขตจะขึ้นกับกฎระเบียบต่างๆ จากบนลงล่าง หากจะผ่อนคลายให้การจัดการขับเคลื่อนทำโดยชาวบ้านเอง หน่วยงานให้การสนับสนุนจะทำให้ประชาชนตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นกำลังในการพัฒนาท้องถิ่น

“ตอนนี้พื้นที่ไหนไม่มีข้อมูลเซปไปแล้ว ถ้าเราสามารถเอาแผนของชุมชนเข้าไปอยู่ในแผนของเทศบาลและเมืองได้ทุกอย่างจะดำเนินการไปได้ดี เราต้องใช้กลุ่มย่อย ใช้ความพริ้ว ใช้ประโยชน์จากสถานการณ์จะเถรตรงไม่ได้ ที่สำคัญต้องพยายามเปลี่ยน mindset ของผู้บริหารแต่ละพื้นที่ให้ช่วยสนับสนุนแก้ปัญหาของชุมชน เปลี่ยนความสัมพันธ์กับท้องถิ่นให้เขาเห็นว่าชุมชนทำอะไร จัดการตัวเองอย่างไร เพื่อให้เทศบาลเห็นความสำคัญของชุมชนและเข้ามาหาเรา มาทำงานร่วมกับชุมชน ตอนนี้ท้องถิ่นต้องมาถามเราเรื่องชุมชน ท้องถิ่นจะทำอย่างไรกับชุมชนนั้น ชุมชนนี้มันเปลี่ยนไปจริง ๆ เราเข้าไปนั่งในคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลทุกชุด ทำให้เขาต้องเกรงใจไปโดยอัตโนมัติ เพราะเขารู้แล้วว่าเรามีพลังต่อรองอยู่ที่นี้”

พาสนา ศรีศรัทธา
บ้านมั่นคงเมืองนราธิวาส

20 ปีที่ผ่านมาจะเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงการทำงานร่วมมือกับท้องถิ่นและภาคีในระดับต่าง ๆ ในช่วงแรกชุมชนนัดร่วมมือและเชื่อมโยงกับเครือข่ายกันเองมากกว่าหน่วยงาน ทหารวันนี้เกือบทุกเมืองเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานกับท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับท้องถิ่นมากขึ้นโดยเชื่อมโยงกับท้องถิ่นมากขึ้น ถึงขั้นว่าชุมชนเข้าไปอยู่ในกลไกระดับท้องถิ่นและเมืองเกือบทั้งหมด

“เหมือนกับว่าขบวนการประชาธิปไตยท้องถิ่นกับการจัดการท้องถิ่นจะมีบทบาทของชุมชนเข้ามามากขึ้น รวมทั้งบทบาทในการจัดสรร/บริหารงบประมาณ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการเชื่อมโยง/จัดการของเครือข่าย มีการหารือ ตั้งหลัก เตรียมข้อมูลการ การที่ชุมชนเข้าไปร่วมในขบวนการท้องถิ่นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบท้องถิ่นด้วย ทั้งด้านความมั่นคง การอยู่อาศัย ระบบเศรษฐกิจของเมือง”

สมสุข บุญญะบัญชา
ประธานคณะอนุกรรมการบ้านมั่นคงและจัดการที่ดิน

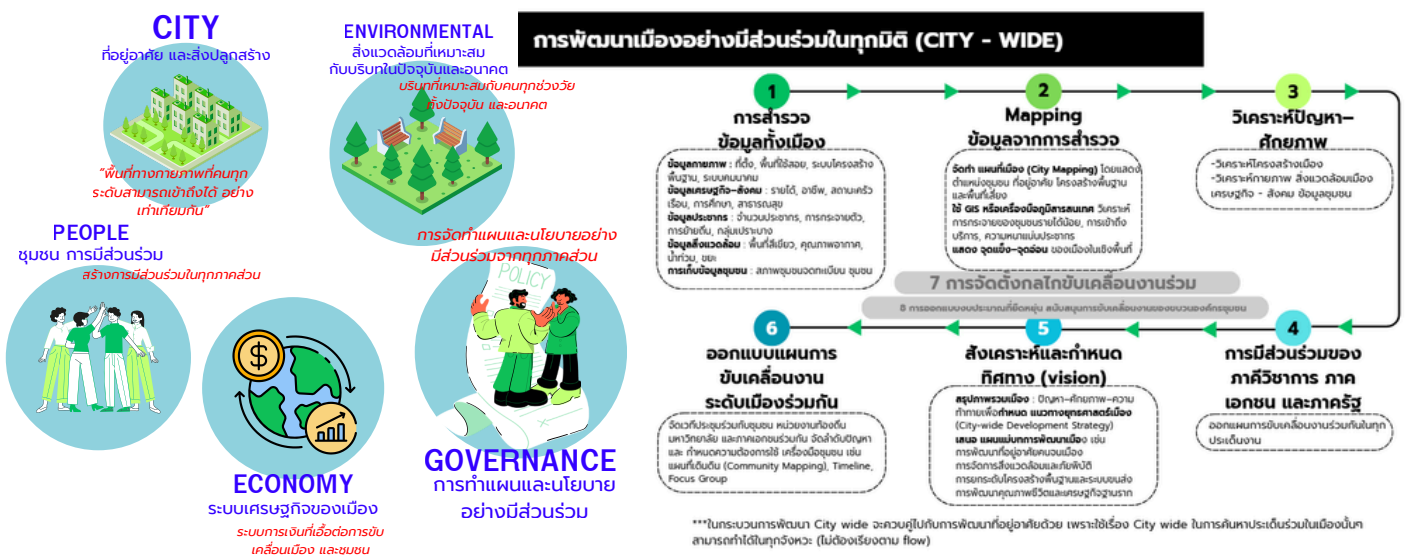
11 การแก้ไขปัญหาระดับเมือง

การแก้ไขปัญหาทั้งเมือง

การแก้ไขปัญหาทั้งเมืองเป็นยุทธศาสตร์ระยะที่ 2 ของบ้านมั่นคง เป็นการขยับจากโครงการนำร่องที่ละชุมชน เป็นการแก้ไขปัญหาระดับเมืองทั่วประเทศ พร้อม ๆ กับการสร้างรูปธรรม การแก้ไขปัญหที่ผสมผสานระหว่างพัฒนาความมั่นคงของการอยู่อาศัยทางกายภาพ และการสร้างความมั่นคงของชุมชนทางเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้แนวทางการทำงานร่วมกันของกลไกชุมชนและท้องถิ่นในเมืองต่าง ๆ เป็นการเปิดพื้นที่การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงให้มีพลังกว้างขวางมากขึ้น เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายในพื้นที่ต่าง ๆ กับเทศบาล หน่วยงานท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและภาคีต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

ทำไมต้องทำทั้งเมือง??

จากบทเรียนการไล่ที่ชุมชนสะท้อนให้เห็นอย่างสำคัญว่าลำพังชุมชนเดียวไม่สามารถต่อต้านการถูกไล่ที่ได้ จะต้องมีการช่วยเหลือชุมชนหนุนช่วยกัน จำนวนถือเป็นพลังที่สำคัญของคนจนในการที่จะเจรจาต่อรองให้เกิดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในส่วนของเทศบาล ถ้าเป็นแค่ชุมชนเดียว 40-50 ครัวเรือนก็อาจไม่สนใจ แต่ถ้าเป็นหลาย ๆ ชุมชน หลายร้อยครัวเรือนการให้ความสำคัญที่จะมาร่วมทำงานสนับสนุนก็มีมากขึ้น การทำทั้งเมืองสามารถจัดรูปแบบการสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยได้หลากหลายมากกว่า ชุมชนไหนเหมาะที่จะเช่าที่ดินรัฐ ชุมชนไหนสามารถซื้อที่ดินเอกชนได้ หรือถ้าขนาดที่ดินที่มีไม่พอดีกับหนึ่งชุมชนก็สามารถนำสมาชิกจากชุมชนอื่นมาร่วมได้ การทำทั้งเมืองทำให้ชุมชนต้นตัวมีเพื่อนที่จะทำและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน การมีข้อมูลแผนงานบ้านมั่นคงที่มาจาก การสำรวจของเมือง ทำให้การเสนองบประมาณสนับสนุนบ้านมั่นคงทำได้ชัดเจนขึ้น หาแนวทางแก้ไขปัญหาก็ครอบคลุม รวดเร็วโดยมีทางเลือกรูปแบบพัฒนาที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับชุมชนที่มีความแตกต่าง เกิดการผนึกพลังชุมชนกับท้องถิ่นในการบริหารจัดการ เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องจากที่อยู่อาศัย ทั้งระบบสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อม อาชีพรายได้ ฯลฯ

1. ปฏิบัติการ "ชุมแพ" : บทพิสูจน์ว่าข้อมูลคืออำนาจ

ย้อนกลับไปในปี พ.ศ. 2546 "เมืองชุมแพ" ได้สร้างปรากฏการณ์การสำรวจข้อมูลครั้งใหญ่ที่ไม่ได้มองแค่เรื่องบ้าน แต่มองเห็น "คน" ทั้งเมืองอย่างถ่องแท้ ตั้งแต่ผู้เดือดร้อนนับพัน คริวเรือน ผู้สูงอายุ ไปจนถึงปัญหาขยะและเด็กเยาวชนการทำทั้งเมืองทำให้เห็น "คนมาก่อน เงินมาทีหลัง" เมื่อรวมตัวกันได้ พลังการต่อรอกับภาครัฐและท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นตามมาอย่างเป็นระบบ

“หากเรารวมตัวกันได้ อย่างอื่นไม่ต้องพูดถึง ท้องถิ่น ท้องที่ที่ต้องเข้ามา หน่วยงานภาครัฐเข้ามา ให้ความรู้เรื่องบ้านมั่นคงคืออะไร ต้องทำอะไรบ้าง ทุกคนบอกความต้องการ บอกสิ่งที่ตัวเองอยากได้ สิ่งเดียวที่จะทำให้การทำทั้งเมืองไปได้คือ ต้องมีตัวตนของคน ที่ลุกขึ้นมาทำงาน”

สนอง รวยสูงเนิน

บ้านมั่นคงเมืองชุมแพ จ.ขอนแก่น

ชุมแพเปลี่ยนผ่านจากการทำงานโดยหน่วยงานรัฐมาสู่การสร้าง "คณะกรรมการเมือง" ที่สัดส่วนภาคประชาชนสูงถึง 70% เพื่อให้มั่นใจว่าเสียงของคนในชุมชนคือเสียงที่ดังที่สุดในการกำหนดทิศทางเมือง

“การบริหารงานไปได้ระยะหนึ่ง การทำทั้งเมืองโดยมีผู้แทนหน่วยงานหรือภาคีมากกว่าทำให้เราทำงานยาก จึงปรับใหม่เป็นคณะกรรมการเมืองที่มีภาคประชาชนมากกว่าหน่วยงาน ผลักดันภาคประชาชนขึ้นมาทำงานมากขึ้น โดยมีหน่วยงาน 30% นอกนั้นเป็นภาคเอกชน การที่ทำกันทั้งเมือง คนทั้งเมืองต้องมาคุยกัน บทบาทของชุมชนคืออะไร ชุมชนคือเรา ชุมชนคือตัวพี่น้องเอง พี่น้องทุกคนขึ้นมาเป็นผู้ประสาน หากคนขึ้นมาเป็นกรรมการดูแล ทำทั้งเมือง คนทั้งเมืองต้องมาคุยกัน ทำความเข้าใจร่วมกัน” สนอง รวยสูงเนิน

2. สู่โงโลก : ยกระดับจากการสร้างบ้านสู่การ "วางผังเมืองของคนจน"

สู่โงโลก : ยกระดับจากการสร้างบ้านสู่การ "วางผังเมืองของคนจน" ที่ตอบโจทย์ทั้งที่อยู่อาศัย อาชีพ สุขภาพ และการศึกษา โดยคนบ้านมั่นคงเข้าไปนั่งเป็นกรรมการในทุกชุดของเมืองเพื่อเฝ้าระวังไม่ให้ใครตกหล่น

“ตอนแรกไม่ได้คิดเรื่องนี้ พอทำไปแล้ว 2-3 โครงการ ก็คิดว่าต้องยกระดับการทำงาน เพื่อให้ช่องทางที่เดินได้ง่ายขึ้นเริ่มต้นต้องคุยกับท้องถิ่นให้เข้าใจ เป็นแผนของท้องถิ่น ว่ามีพี่น้องตรงไหนที่ตกหล่นตรงไหนบ้าง ทำให้เห็นปัญหาหลากหลายที่ต้องทำไปพร้อมกัน สามารถเปลี่ยนเมืองได้ ต้องไม่หยุดแค่เรื่องที่อยู่อาศัยจะต้องตอบโจทย์อื่น ๆ ด้วย การจัดผังชุมชนของคนจนจะตอบสนองเรื่องอาชีพอย่างไร วางแผนเรื่องเศรษฐกิจของเมือง เรื่องสุขภาพ การศึกษา”

พาสนา ศรีศรัทธา

บ้านมั่นคงเมืองนราธิวาส

3. สุรินทร์ : เปิดม่านสังกะสีสู่แสงสว่างแห่งโอกาส

“สังกะสีถูกเปิดไม่ใช่เปิดอยู่ที่เดียว หลายที่เปิดพร้อมๆ กัน พอทำได้ มันเกิดความมั่นใจ ชาวบ้านเหมือนคนหลังม่าน เรามาเจอกันนครสวรรค์ทำได้ขนาดนี้ เกิดการแลกเปลี่ยนมั่นใจว่าทำได้ ทำทั้งเมืองทำได้ ทำแบบเมืองชุมแพที่ท้องถิ่นร่วมทำเมืองสุรินทร์ คนจนที่บุงรุกที่ดินรัฐกรมศิลป์ เกือบทั้งตำบล คนจนไม่ใช่แต่คนที่ไม่ที่บ้าน ยังมีคนจนที่เรามองไม่เห็นอยู่ในซอกในหลืบของความเจริญของเมือง ถ้าเราทำทั้งเมือง คนเหล่านี้จะไม่ถูกทิ้งไว้ได้สังกะสีอีก”

สุดใจ มิ่งพุกกะ

บ้านมั่นคงเมืองสุรินทร์

จากวลีที่ว่า **“เปิดสังกะสีพร้อมกันหลายที่”** สะท้อนถึงการทลายกำแพงความกลัวของคนจนเมืองที่เคยมองว่าตนเองเป็นเพียงคนหลังม่าน สุรินทร์ ใช้กระบวนการบ้านมั่นคงเป็นสะพานเชื่อมสู่สวัสดิการชุมชน ครอบคลุม 33 ชุมชนที่บุงรุกที่ดินรัฐให้กลายเป็นที่ดินสาธารณะที่มั่นคงพร้อมต่อยอดดู่การดูแลเด็กและผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี เปลี่ยนความยากจนที่เคยมองไม่เห็นในซอกหลืบให้กลายเป็นพลังแห่งการเกื้อกูล

4. นครสวรรค์ : พลิกวิกฤตอัคคีภัย สู่พลังแห่งการเปลี่ยนแปลง

“คนจนต้องอยู่ในเมืองให้ได้ และต้องมีพื้นที่ให้พวกเราได้ร่วมพัฒนาเมืองอย่างสง่างาม”

อร่ามศรี จันทร์สุขศรี

บ้านมั่นคงเทศบาลนครสวรรค์

การทำงานในนครสวรรค์เริ่มต้นจาก “แรงสั่นสะเทือน” ของการถูกไล่รื้อที่ลูกกลมจากหนึ่งชุมชนไปสู่สองและสาม จนกลายเป็นความตระหนักร่วมกันว่า “หากเราไม่ลุกขึ้นมาคุยกันตอนนี้ ชุมชนต่อไปอาจเป็นเรา” กระบวนการสำรวจจึงเริ่มขึ้นเพื่อหาคำตอบว่าใครบ้างที่ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน จนเกิดการเชื่อมร้อยเพื่อนพ้องผ่านเวที “คณะกรรมการสตรี” เพื่อหารือทางรอดร่วมกับเทศบาล แต่จุดเปลี่ยนสำคัญคือเหตุการณ์ไฟไหม้ในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งขบวนการชุมชนได้ใช้วิกฤตนี้ประกาศคัดค้านต่อฝ่ายผังเมืองว่า “เราจะจัดการพื้นที่นี้ไม่ให้เป็นสลัมอีกต่อไป” ชุมชนลุกขึ้นมาออกแบบผังใหม่ร่วมกับ พอช. และท้องถิ่น จนเกิดเป็นรูปธรรมที่ทำให้หน่วยงานรัฐยอมรับ ความสำเร็จจากพื้นที่ไฟไหม้เปรียบเสมือน “พลุระเบิด” ที่ส่งสัญญาณไปทั่วเมือง นำมาสู่การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเมืองอย่างเป็นทางการ โดยมีนายกเทศมนตรีเป็นประธาน และรวบรวมหน่วยงานสำคัญ ทั้งกรมธนารักษ์ ที่ดินจังหวัด การไฟฟ้า และการประปา มาร่วมเป็นพันธมิตร

ปัจจุบัน เครือข่ายนครสวรรค์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ขอความช่วยเหลือ แต่เป็น “หุ้นส่วนยุทธศาสตร์” ของท้องถิ่น เมื่อเกิดปัญหาที่ดินที่ไหน เทศบาลจะต่อสายตรงหาเครือข่ายทันที เพราะเชื่อมั่นว่าชุมชนมีข้อมูลที่แม่นยำและรู้วิธีการจัดการที่ดีที่สุด

5. เมืองสตูล : พลังของ "แผนที่ทำมือ" และการวิเคราะห์ขอบเขตชีวิต

ที่เมืองสตูล ความสำเร็จเริ่มจากการประสานงานที่เข้มข้นในระดับตำบลและหมู่บ้าน โดยใช้ "แผนที่ทำมือ" เป็นเครื่องมือให้เห็นขอบเขตที่ดินที่ชัดเจน นำไปสู่การจำแนกผู้เดือดร้อนทั้งในเขตเมืองและชนบท เพื่อดึงพวกเขาเข้ามาเป็นกลไกหลักในการกำหนดชะตาชีวิตตนเอง

“จุดไหนพร้อม เราเริ่มที่นั่น! การใช้แผนที่ทำมือช่วยให้พี่น้องเห็นภาพขอบเขตที่ดิน และชีวิตตนเองได้ชัดเจนที่สุด”

อาภรณ์ บุญยะไวโรจน์
บ้านมั่นคงละงู จ.สตูล

6. ภาษีเจริญ (กรุงเทพฯ): "One Plan" สู่การมีสุขภาพที่ยั่งยืน

“ถ้าเรามีบ้านที่มั่นคง แต่สุขภาพไม่ดี เราจะติดอยู่ในวงจรความเจ็บหนักจนซ้ำซาก”

ชลิสสา ละอองดี

ที่ภาษีเจริญ การแก้ปัญหาทั้งเมืองถูกยกระดับสู่เรื่อง "สุขภาพและสุขภาพะ" อย่างเต็มรูปแบบผ่านแผนงาน One Plan ที่เชื่อมโยงคนกว่า 51 ชุมชนเข้ากับศูนย์บริการสาธารณสุขและสำนักงานเขต โดยการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดจากทั้ง สสส. และ สปสช. เพื่อพิสูจน์ว่าคนจนเมืองสามารถลุกขึ้นมาบริหารจัดการ "สุขภาพเชิงป้องกัน" ได้ด้วยตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี

การสำรวจข้อมูลทั้งเมือง

7. คณนายาว (กรุงเทพฯ): การสร้างตัวตนและการเตรียมพร้อมรับมือวิกฤต

“อย่าทำงานลำพัง แต่จงสร้างภาคีและประกาศตัวตนให้หน่วยงานยอมรับ”

จันทิมา ลังประเสริฐ

บทเรียนกว่า 20 ปีจากคณนายาวสอนให้เรารู้ว่า การมีข้อมูลที่แม่นยำคือการสร้างอำนาจต่อรอง แม้ในชุมชนริมทางหรือริมคลองที่ยังไม่ถูกไล่ออก เราก็ต้อง "เตรียมข้อมูลล่วงหน้า" เพื่อแสดงตัวตนต่อสำนักงานเขตและสำนักที่อยู่อาศัย กทม. การเปลี่ยนผ่านผู้บริหารหน่วยงานอาจเป็นอุปสรรค แต่ด้วยความต่อเนื่องของขบวนองค์กรชุมชน จะทำให้งานพัฒนาเดินหน้าต่อไปได้อย่างไม่สะดุด

หัวใจสำคัญ : การรวมตัวคืออำนาจ ความโปร่งใสคือศรัทธา

- การเก็บข้อมูลด้วยมือเราเอง: เลิกเป็นเพียงผู้ถูกสำรวจ แต่ลุกขึ้นมาเป็น "ผู้สำรวจและวิเคราะห์" เพื่อสร้างแผนพัฒนาเมืองที่กินได้จริง
- ธรรมาภิบาลและความโปร่งใส: การทำตัวอย่างให้สังคมเห็นว่าคนจนสามารถบริหารจัดการเงินและงานได้อย่างซื่อสัตย์ คือการสร้างเชื่อมั่นให้กับคนทั้งประเทศ
- MOU ที่ชัดเจน: การระบุบทบาทของท้องถิ่นและหน่วยงานให้เป็น "ตัวเสริม" โดยมี "ชุมชนเป็นตัวหลัก" คือหัวใจสำคัญที่จะทำให้โครงการไม่โดดเดี่ยว

“การทำทั้งเมือง ทำให้เราคนจนสามารถกำหนดทิศทางได้ เปลี่ยนเมืองได้ จัดการได้ ฉะนั้นการรวมผู้คนทำให้ประชาชนมีอำนาจและต่อรองได้”

จิราภรณ์ เขียวพิมพ์พา

“คนจนมีมากกว่าคนรวย และอำนาจที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อเรานำทุกอย่างมาไว้ในแสงสว่าง”

สุดใจ มิ่งพุกษ์

รัฐบาลภาคประชาชนและการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง

การแก้ไขปัญหทั้งเมืองคือการประกาศว่า “คนจนคือผู้ร่วมสร้างเมือง” ไม่ใช่ภาระของเมือง เมื่อเรามีข้อมูลที่แม่นยำ มีพลังกลุ่มที่เข้มแข็ง และมีการจัดการที่เป็นธรรม เราไม่ได้เพียงแค่เปลี่ยนที่อยู่อาศัย แต่เรากำลัง “เปลี่ยนเมือง” ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความหวังและความเท่าเทียมสืบไป

“การทำทั้งเมืองคือการเปลี่ยนโครงสร้าง จากเรื่องของใครของมันมาสู่ความร่วมมือที่ยิ่งใหญ่ เป็นการเปลี่ยนสถานภาพจากการรอความสงเคราะห์ สู่การเป็นผู้พัฒนาที่ต่อเนื่อง”

สมสุข บุญญะบัญชา

Mapping ข้อมูลจากการสำรวจ

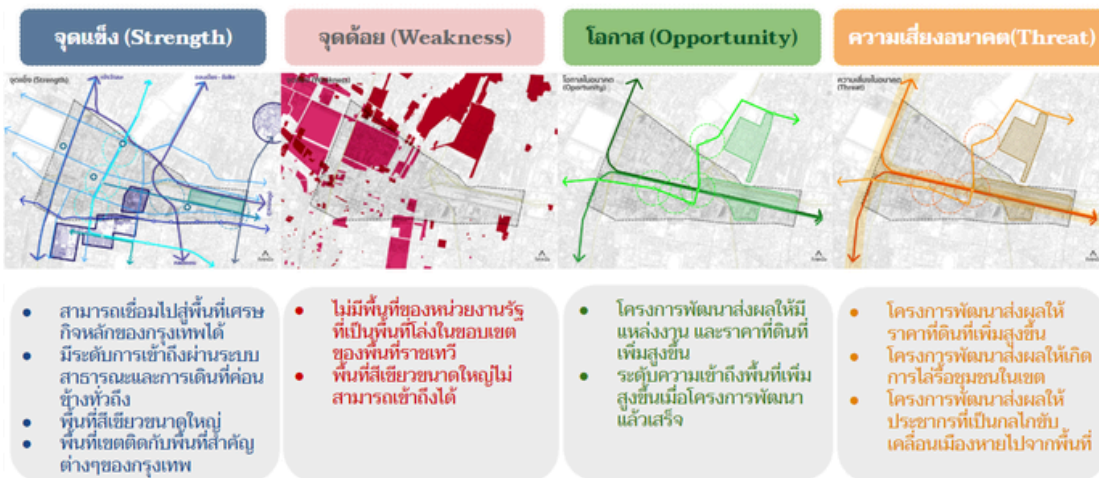
ข้อมูลภาพถ่าย/ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่

ข้อมูลผลกระทบจากนโยบาย

วิเคราะห์ปัญหา-ศักยภาพ

-การวิเคราะห์ ข้อดี ข้อเสีย โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

สังเคราะห์และกำหนดทิศทาง

การวางเป้าหมายร่วมการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน (VISION)

การพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งเมือง

หลักคิดการสร้างเมือง : แก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และคนทุกคน (คนจน) ต้องอยู่ในเมืองได้

เป้าหมาย : เมืองแห่งความสุข มีชีวิตชีวา ผู้คนเป็นมิตรต่อกัน

แสงเดือน ศรีพรชาชัย

วาสนา ศรีศรีครา

สุดใจ มิ่งพฤกษ์

ทำไมต้องทำทั้งเมือง ??

- เพื่อแก้ไขปัญหาทุกชุมชนในเมือง โดยแก้ไขปัญหาร่วมกับท้องถิ่น ตั้งแต่การสำรวจข้อมูล จัดทำแผนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย และคุณภาพชีวิตทุกมิติ ร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด เช่น สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด เพื่อผู้ผังเมือง
- เพื่อตอบสนองการแก้ไขปัญหาในหลากหลายมิติในระดับมหภาค ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาโดยภาพรวมจากต้นเหตุร่วมกัน ซึ่งมากกว่าที่อยู่อาศัย อาทิ ปัญหาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม

เปิดโอกาส สร้างความเชื่อมั่น ให้ทุกคมี โอกาสสร้างความมั่นคงในชีวิตของตนเอง

เครื่องมือในการทำทั้งเมือง ??

- จัดทำข้อมูลความต้องการ/ความเดือดร้อน “สำรวจข้อมูลทุกมิติ” + ข้อมูลต้องเป็นปัจจุบัน
- “เวที/พื้นที่กลาง” ในการระดมความเห็นจากสมาชิกผู้เดือดร้อนในเมือง
- “ข้อมูลที่ดิน” ของภาครัฐ (ประเภทต่าง ๆ) ที่ดินของภาคเอกชน/นายทุน ในเมือง
- “เติมความรู้/ความเข้าใจในแนวทางการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง” ให้กับผู้เดือดร้อน เพื่อลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง
- “รวมคน สร้างทีมทำงาน” ทั้งในระดับชุมชน และเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายผู้เดือดร้อนในเมือง
- “กลไกการทำงานโดยมีผู้เดือดร้อนเป็นองค์ประกอบสำคัญ” ร่วมกับกลไกภาครัฐ หน่วยงานในระดับท้องถิ่น
- มี “แผนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาของผู้เดือดร้อน”
- * เทคนิคการรวมผู้เดือดร้อน “ใช้ประเด็นที่ทุกคนมีความสนใจร่วมในการเริ่ม” เช่น เรื่องเด็ก/เยาวชน เรื่องสิ่งแวดล้อม

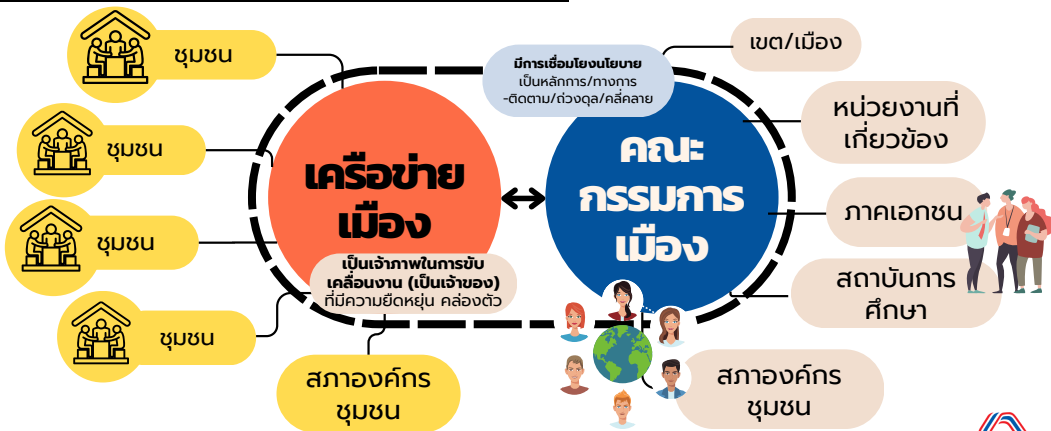
6 ออกแบบแผนการขับเคลื่อนงานระดับเมืองร่วมกัน

การออกแบบแผน/ออกแบบแนวทาง การพัฒนาร่วมกัน

จัดเวทีประชุมร่วมกับชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัย และภาคเอกชนร่วมกัน จัดลำดับปัญหา และ กำหนดความต้องการใช้ เครื่องมือชุมชน เช่น แผนที่เดินดิน (Community Mapping), Timeline, Focus Group

7 การจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนงานร่วม

“ชุมชน/เครือข่าย ผลักดัน มีข้อมูล ท้องถิ่น/หน่วยงานเข้าใจ ยอมรับ สนับสนุน”

ประมวลภาพเวที การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กรุงเทพมหานคร-จ.นครราชสีมา-จ.ขอนแก่น

โครงการบ้านมั่นคงชนบทสหกรณ์ฯ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ก่อสร้างในที่ดินใหม่
จำนวน 2 แปลง 125 หลังคาเรือน

ด้านการวางผังแบ่งแปลง

1. แปลงที่อยู่อาศัย จำนวน 125 แปลง เนื้อที่แปลงละ 1 ไร่
2. แปลงที่ทำกิน จำนวน 125 แปลง เนื้อที่แปลงละ 5 ไร่
3. แปลงรวม ถนนและแหล่งน้ำ

ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

4. การพัฒนาแหล่งน้ำ กรมชลประทานก่อสร้างฝายเก็บน้ำ 1 แห่ง
5. การพัฒนาถนน หน่วยกทางเข้าดำเนินการ
6. การปรับพื้นที่เพื่อการเกษตร หน่วยกทางเข้าดำเนินการ

สหกรณ์เคหสถานบ้านมั่นคง

เมืองชุมแพ

"ทำทั้งเมือง ที่ชุมแพ" 13 โครงการ 1,052 ครัวเรือน

พัฒนาที่อยู่

อาศัย
มั่นคง
น่าอยู่

กองทุนผู้สูงอายุ

กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัย

กองทุนสวัสดิการ

น้ำดื่มบ้านมั่นคง

สร้างระบบ
กองทุน

บริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการฯ มีผู้จัดการฯ คอยดูแลและวางแผนการผลิต และให้สมาชิกช่วยกันลงแรงทำนา ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่ใช้สารเคมีปราบแมลง

เกิด 8 สหกรณ์
5 กลุ่มออมทรัพย์

เครือข่ายชุมชนบ้าน
มั่นคงและการหนุน
เสริม เชื่อมโยงช่วย
เหลือระหว่าง
สหกรณ์

38 ไร่

สร้างความมั่นคงด้าน
อาหาร
"ทรนเมือง
ชุมแพ"

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
COMMUNITY ORGANIZATIONS
DEVELOPMENT INSTITUTE

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ
กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ : 0-2378-8300 ต่อ 8857
E-mail : codi@codi.or.th
Web site : www.codi.or.th
Facebook : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน-CODI